

# Första halvlek

**Mats Danielson**



## **Innehållsförteckning**

|                             |     |
|-----------------------------|-----|
| Förord                      | 5   |
| 1. Hur det började          | 7   |
| 2. Livet i Bergshamra       | 21  |
| 3. Ahlströmska skolan       | 47  |
| 4. Ljudäventyr              | 77  |
| 5. Dataäventyr              | 93  |
| 6. Tillbaka till skolbänken | 117 |
| 7. Forskning på riktigt     | 135 |
| 8. Åter i näringslivet      | 159 |
| 9. Akademiska äventyr       | 175 |
| Slutord                     | 199 |

*If we have been accustomed to deplore the spectacle [...] of a workman occupied during his whole life in nothing else but the making of knife handles or pins' heads, we may find something quite as lamentable in the intellectual class, in the exclusive employment of a human brain in solving some equations, or in classifying insects. This occasions a miserable indifference about the general course of human affairs, as long as there are equations to solve and pins to manufacture.*

**Auguste Comte**

*Från The Positive Philosophy of Auguste Comte, vol. II, sid. 511–512, 1853  
(översättning till engelska av Harriet Martineau, svensk översättning saknas)*

## Förord

Det här är en bok som beskriver händelser som jag varit med om och överväganden och val som jag gjort hittills i livet och som påverkat mig under mina år fram tills idag. Det är en relativt osminkad skildring av episoder ur mitt liv som efter uppväxten varit i såväl industrins och vetenskapens tjänst men inom olika spår såväl kommersiellt som forskningsmässigt. Det är inte någon biografi över min forskning, inte någon redogörelse för hur olika forskningsresultat kom till eller hur betydande de eventuellt är inom mitt forskningsfält. Sådana redogörelser är oftast rätt så tråkiga om man inte själv är verksam inom exakt samma forskningsområde och ofta även då. Mina utvecklingsinsatser i industrin och forskningsresultat i akademien talar för sig själva i form av färdigställda och driftsatta datorsystem respektive publikationslistor och citeringar. Allt sådant finns dokumenterat på annat håll och är ointressant för syftet med denna bok. Här tänker jag istället berätta sådant som inte skrivits ner tidigare i någon form.

Boken handlar inte om att tävla med andra om vem som gjort mest eller bäst saker. Istället handlar det om att försöka förstå sina egna överväganden och val i livet och vara nöjd med dem och med det som man gjort av de möjligheter och tillfällen som uppenbarats sig, delvis som en följd av valen men också med en inblandning av slumpen. Jag har inte försökt att framställa mina överväganden eller val som klokare än vad de var när jag gjorde dem. Som yngre har man inte samma mognad eller erfarenhet som man senare får, men förhoppningsvis kan man ändå göra tillräckligt kloka överväganden så att de banar väg för resten av livet på ett bra sätt. Med andra ord handlar det om att under årens gång trimma in sin inre kompass och sedan våga följa den i de beslutssituationer som uppstår.

Jag hyser en viss misstro mot de berättelser och biografier där allting går bra och framgång staplas på framgång utan avbrott eller tvivel liksom jag också är tveksam till dem där eländena staplas på varandra och där man lämnas med en känsla av att man borde tycka synd om huvudrollsinnehavaren. För de allra flesta livsöden gäller förmodligen att det förekommer såväl toppar som dalar och det i första hand handlar om en inställning till hur man i efterhand förmår att uppskatta de lektioner som livet erbjuder. Jag har inte upplevt långa sekvenser av extraordinära eller världsförändrande händelser och det är precis det som är poängen: i ett nutida Sverige kan ett alldeles ordinärt liv vara både intressant och givande. Jag skulle vilja se min berättelse som en hyllning till vad det svenska samhället i allmänhet och skolsystemet i synnerhet har möjliggjort.

Detta är som titeln antyder den första av två böcker och skrivs veckorna innan min femtioårsdag. Den andra kommer jag således att skriva år 2059 inför min hundraårsdag. Förhoppningen är att inmatning och redigering då sker med röststyrning istället för mus och tangentbord. Över 440.000 tangentnedslag, feltryckningar oräknade, är inte ett effektivt sätt att sätta ihop en kort berättelse.

Höglandet, juli 2009

## 1. Hur det började

Jag föddes en julidag 1959 vid tiotiden på förmiddagen i sal 5:3 på Stockholms läns centrallasarett dit min mamma hade flyttats från sal 10 som var en vanlig förlossningssal. Det var olidligt varmt och givetvis fanns det ingen luftkonditionering på BB. Man fick inte ens öppna fönstren, delvis pga. en rädsla att det skulle komma in getingar. Barnmorskor och mödrar flämtade, och etter värre var det för de havande kvinnor som skulle föda. Detta BB som inrättats 1943 tillhörde alltså Stockholms läns centrallasarett i Mörby, även kallat Mörby lasarett, som var föregångaren till det som 1964 blev Danderyds sjukhus. I själva verket var det den del av norra sjukhuset som än idag har en helt annan fasad än det övriga sjukhuset. Sommaren 1959 har gått till historien som sommaren då det aldrig regnade. Den kallades getingsommaren för att den var så varm och torr att det fanns rekordmånga getingar. De fanns i stora svärmar överallt: gator, torg, parker, plaskdammar, ängar, badplatser, men förhoppningsvis inte på lasarettet. Det var körigt där ändå. Lasarettet var modernt och BB var också modernt. Med denna modernitet följde att vid minsta komplikation under förlossningen så skulle modern sövas och barnet förlösas med sugklocka. För att genomföra det flyttades mor och kommande son till en speciell sal, 5:3, i stället för en vanlig förlossningssal och det var precis det som hände mig. I dagens vård skulle man inte anse det vara ett dugg modernt men på det viset kom jag till världen. Jag fick beteckningen Gosse nr 101 och fick sedan ligga och vänta på att min mamma skulle vakna. Pappor var inte välkomna utan fick nervöst vänta i angränsande lokaler.

Just den här pappan hade precis som de flesta andra pappor några veckor tidigare upplevt att Sverige fått sin första (och hittills enda) världs-

mästare i tungviktsboxning. Ingemar Johansson hade vunnit över den dåvarande världsmästaren Floyd Patterson i en match som gått på den senares hemmaplan i New York. En boxningsmatch i New York gick förstås på kvällen amerikansk tid vilket blev nattetid i Sverige och Sveriges Radio hade på den tiden inga nattsändningar. Man kunde inte tänka sig något undantag men Radio Luxemburg sände och en stor del av åtminstone den manliga befolkningen hade lyssnat till den sändningen på mellanvåg den natten. För den äldre delen av befolkningen är det nog detta som de främst förknippar med sommaren 1959. Om boxningsmatchen visste jag inget även om jag kanske hade hört något av referatet och jublet inifrån det som jag då kände som min värld – mammas mage. Det var som sagt en extremt varm sommar. Som bebis hade jag inte mycket att jämföra med så jag var nöjd i alla fall. Jag bekantade mig med världen på Förrådsgatan 5 i Solna där mina föräldrar bodde. Genom pip och tjut fick jag dem att passa upp mig när jag ville: mat, sömn, blöjbyte, uppmärksamhet, osv. Om jag gissar så var det nog mest min mamma som passade upp mig – jämställdheten hade inte kommit så långt för 50 år sedan. Självklart minns jag inget från denna tid, men historien tar sin början betydligt tidigare.

Min mamma föddes 1920 som Märta Sofia Persson i Nicolai församling i centrala Örebro. Hennes pappa, Johan Arvid Persson, var född 1877 i Hugghult som ligger i Lerbäcks församling i Örebro län. Han var till yrket bildhuggare, företrädesvis i materialet sten, vilket innebar att han färdigställde olika föremål som var av sten, ibland med en konstnärlig prägel. Det vanligaste uppdraget var gravstenar, och det var arbetandes med sådana som jag föreställde mig min morfar, men han hade också uppdrag med att skapa skulpturer och utsmyckning av byggnader. Bildhuggare skall inte förväxlas med stenhuggare som är en person vars yrke är att bryta och forma råsten. Det yrket var mycket vanligt förr, inte minst i stora stenbrott och inom stenindustrin i Blekinge och Bohuslän samt på Gotland. Johan Arvid avled på våren 1954 till följd av en olycka. Han var ute och cyklade i centrala Örebro när han blev påkörd av en bil så olyckligt att han senare avled på sjukhus. Min mormor var Alma Sofia Ingeborg Persson, född Eriksson. Hon föddes 1880 i Nikolai församling i Örebro. Hon levde hela sitt

liv inne i Örebro stad och avled i december 1966 när jag var sju år. Hennes föräldrar kom i sin tur från Hardemo som ligger ett par mil söder om centrala Örebro, mitt emellan Kumla och Hallsberg, och pappan var skomakare. Om detta och generationerna före kommer det berättas mer senare.

Småbarnsåren var för min mamma lugna och trivsamma i en för den tiden relativt liten familj med två äldre bröder, Martin och Erik. Martin var hela åtta år äldre och det erbjöd inte så många tillfällen till lek på något-sånär lika villkor. Killar i den åldern ville inte heller så gärna leka med småtjejer men de var goda syskon som höll sams. Erik var bara två år äldre och då gick det mycket bättre att leka. När Märta fyllt sju var det dags att börja skolan. Folkskolan var sexårig och det vanligaste var att barn började det år de fyllde sju, även om folkskolestadgan egentligen bara sade att de skulle börja senast det år de fyllde nio. Det fanns en frivillig fortsättnings-skola, sjunde och åttonde klass, men de flesta föräldrar tyckte att sex år kunde räcka, speciellt för flickor. Sjuårig folkskola infördes obligatoriskt inte förrän 1936 och då hade Märta redan slutat skolan. Tjugo år senare blev den åttaårig. Innan dess var det relativt få barn från hem utan studie-traditioner som hade föräldrar vilka lät barnen studera vidare vid läroverk. Min mamma slutförde folkskolan 1933, det år när hon fyllde tretton år. Avgångsbetyget innehöll goda men inte uppseendeväckande betyg i de flesta ämnena. I ämnena kristendomskunskap, sång och historia fick hon bara godkänt, så man får anta att de inte tillhörde favoritämnena. De ämnen man läste det sista året i folkskolan på den tiden skiljer sig inte alltför mycket från vad man läser i mellanstadiet idag. De mest anmärkningsvärda ämnena som saknades på den tiden är engelska och matematik. Vad gäller engelska så var det inte förrän i mitten på femtiotalet som ämnet infördes som obligatoriskt för alla elever från och med femte klass. Matematik fanns givetvis, men de färdigheter som behövdes ansåg man redan hade lärts ut i lägre årskurser och ämnet fanns därför inte med det sista året. Man fick också betyg för flit och uppförande. Efter folkskolan, vid tretton års ålder, var det bara att börja jobba. Naturligtvis blev det enklare jobb i början, som att springa ärenden, sköta enklare sysslor i ett hushåll eller utföra enklare moment på någon fabrik.

På fritiden gjorde hon och hennes kamrater många utflykter, både i naturen och till andra städer. Några pengar till att resa hade de knappt, så de flesta utfärder gjordes med cykel. Även Stockholm ansågs ligga på cykelavstånd. Det var 22 mil enkel resa på slingriga landsvägar, så om man gick upp vid tretiden på morgonen så kunde man i bästa fall vara framme till kvällen. De sov på vandrarhem eller liknande och nästa dag ägnades åt shopping och nöjen. Dagen därpå gick sedan åt till återfärden. En något kortare men populär utfärd var att åka till Kilsbergen som är ett naturreservat och friluftsområde bara ett par mil nordväst om Örebro. För två kronor per läsår kunde man bli medlem i Föreningen Kilsbergsstugan där man kunde bo över mitt i reservatet. I stadgan för föreningen står: *Föreningen har till ändamål att genom anskaffande och underhållande av en eller flera byggnader å lämplig plats i Kilsbergen jämte samband därmed stående anordningar bereda tillfälle till friluftsliv.* I medlemskapet ingick också ett visst ansvar. Det löpande underhållet av stugan utfördes av medlemmarna såsom att klippa gräs, röja sly och städa grillplatsen. Två gånger varje år utfördes mer omfattande arbeten under en helg såsom målning, vedhuggning och maskinskötsel. Det var alltså som en kollektiv sommarstuga som gjorde att man kunde komma ut i och uppleva naturen utan att ha några egentliga egna resurser. Märta och hennes kamrater var medlemmar i föreningen i flera år i början av 40-talet.

Under kriget stod mycket verksamhet stilla eller gick på sparlåga om det inte handlade om militära förberedelser eller direkta förnödenheter. Många hankade sig fram med enkla jobb och de flesta väntade helt enkelt på krigsslutet för att känna att de kunde börja leva fullt ut igen. När krigsslutet kom 1945 var det dags för min mamma som nu fyllde 25 år att fundera på vad hon ville göra i livet. När hon tänkte igenom vilka av hennes tidigare jobb som varit mest intressanta kom hon underfund med att de som involverat sömnad hade varit de mest tillfredsställande. Hon var också modeintresserad och man kan på fotografier se den ena kappan elegantare än den andra. Därför bestämde hon sig för att bli något inom konfektionsindustrin. Hon började jobba i branschen och letade samtidigt kurser inom sektorn. Det ledde till att hon 1946 sökte och kom in på en terminslång

kurs i tillskärning av dam- och barnkläder på Skandinaviska Tillskärare-akademien i Stockholm. Akademien var under den här tiden ett centrum för kläddesign och gav också ut böcker i modern tillskärningskonst. De var läroböcker i tillskärning men ansågs också stilbildande i hur 1940-talets mode formades i Sverige. Hennes betyg från Akademien såg lite annorlunda ut än skolbetyget. Hon får ”berömlig”, det högsta av sju betygssteg, i alla sex ämnena och ett stort diplom att hänga på väggen. Tänk vad intresse och fallenhet kan åstadkomma.

Eftersom kursen gick i Stockholm så hyrde hon ett rum i andra hand på Heimdalsgatan i Vasastan. Efter kursen sökte hon jobb både i Örebro och Stockholm. När hon kort därpå fick ett jobb på AB Béve & C:nis Kappfabrik på Norra Stationsgatan i Stockholm, för övrigt på gångavstånd från det hyrda rummet, så blev hon kvar i Stockholm för att sedan aldrig flytta tillbaka. Arbetet bestod i att designa och sy upp modeller för klädesplagg, i det här fallet mest kappor, och att sedan överföra de godkända modellerna till ritningar så att de kunde tillverkas i fabriken. Märta trivdes som fisken i vattnet och fick snabbt goda arbetskamrater. Hemresorna till Örebro blev allt färre och tappade snart karaktären av hemresor och blev istället till besök. Det nya Stockholmslivet hade mycket som livet i Örebro inte hade, framförallt framtidsutsikter och spännande kamrater och möten. Det fanns i hennes umgängeskrets också ett gäng tidigare Örebroare och det var i ett sådant sammanhang som hon träffade min pappa i början av 50-talet. De gifte sig i november 1952 och ungefär samtidigt hade det börjat gå betydligt sämre för kappfabriken. Det dröjde inte länge in på det nya året 1953 för-rån riktigt mörka moln tornade upp sig och Béves kappfabrik ställde in affärerna och likviderades. Nu var de lyckligtvis två i familjen så det var inga större problem att hantera avbräcket. En konkurrerande klädfirma, Salenco, visade intresse för delar av fabriken, för vissa av Béves kappmodeller och vissa av deras designers. Redan i maj 1953 kunde Märta börja arbeta igen, denna gång på en fabrik med sikte på ett överlag modernare sortiment. Hon arbetade med stor glädje där i sex år fram tills att graviditeten gjorde det omöjligt att fortsätta. Det fanns inget som hette föräldrale-

dighet på den tiden utan gravida kvinnor förväntades avsluta sina anställningar i god tid innan barnafödandet. Att de skulle återkomma efter småbarnstiden ägnades inte en tanke och ansågs inte heller alltför troligt.

Således tillbringade min mamma de närmaste sju åren därefter som hemmafru. Det gjorde alla kvinnor i samma situation så det blev inte någon tråkig tillvaro som hemmafru ens när hon tröttnat på sin lille son eller när denne kanske somnat. Det fanns alltid någon annan hemmafru tillgänglig i närheten att fika med. Och om sonen inte sov kunde man göra någon utfärd eller utflykt tillsammans. Men tiden gick och det blev dags för ett återinträde på arbetsmarknaden. Märta kände att hon ville prova något nytt och gick en kartritningskurs på Generalstabens litografiska anstalt. Hon fick inte lika bra betyg som på Tillskärareakademien, men förklaringen framkommer när man läser betygsfördelningen på kursen för åren 1967-1968. Man anger att 0.0% av alla utexaminerade fått det högsta betyget "berömlig". I sitt stilla sinne kan man då undra vad meningen var med betygsskalan. Eller var det bara ett utslag av att undervisningen inte var av tillräcklig kvalitet?

Med den nya kursen i bagaget sökte hon anställning som kartritare och hade först ett arbete på Generalstaben och sedan ett på Trafiksäkerhetsverket. Men det verkade inte som om kartritandet gav riktigt samma tillfredsställelse som kläddesign och redan på hösten 1970 sökte hon och fick jobb som mönsterkonstruktör för kläder på Stilmönster. I jobbet ingick förutom att konstruera mönster som kunderna kunde sy kläder utifrån, även att i slutfasen föra över symönstren till underlag för tryckplåtar så hon fick därför användning av båda sina utbildningar. Hon jobbade kvar på Stilmönster i tolv år fram till 1982. Marknaden för symönster hade då varit vikande under hela sjuttioalet. Tidigare hade mängder av kvinnor sytt sina egna kläder, dels för att det inte fanns så mycket att välja på att köpa men framförallt för att det var mycket billigare. Men under 70-talet blev importerade kläder billigare samtidigt som den unga generationen inte alls var lika sykkunnig som de tidigare. Detta ledde till en ständigt vikande efterfrågan på symönster och Stilmönster började lägga ner sin verksamhet. Märta

blev friställd pga. arbetsbrist vid 62 års ålder och då som nu är det svårt att i den åldern lyckas skaffa sig ett nytt jobb. Det fick till följd att hon gick i pension tre år tidigare men var på det hela taget nöjd med sitt yrkesliv som hon betraktade som både spännande och givande. Hon gick bort 1997 efter en kort tids sjukdom.

Min pappa föddes år 1923 i Guldsmeshyttan. Han döptes till Ragnar Ingemar och blev det sjätte och, som det skulle visa sig, sista barnet i syskonskaran. Sjunde, om man räknade med den förstfödda sonen som dock inte blev mer än året gammal. De sex som överlevde till vuxen ålder var fyra bröder och två systrar med totalt tio år emellan sig. Guldsmeshyttan ligger i Lindesbergs kommun i Närke, mycket nära gränsen till Västmanland. Att Guldsmeshyttan är ett gammalt gruv- och brukssamhälle hörs på ortsnamnet. Namnet Guldsmeshyttan omnämns redan på 1400-talet och då bröts där silvermalm där. I anslutning till gruvan fanns också en hytta för framställning av silvret. I mitten av 1500-talet anlade sedan Gustav Vasa ett kronobruk, dvs. ett järnbruk ägt av svenska staten, i Guldsmeshyttan som därmed blev en etablerad gruvort som byggdes ut till en modern industri i slutet av 1800-talet. Industrisamhället var uppbyggt kring Stripa gruva, som var verksam ända fram till 1977, och Guldsmeshytte bruk som stängdes 1978.

Min farfar, Anders Efraim Danielsson var född 1882 i Hafsta i nuvarande Lindesbergs kommun. Hans pappa var Daniel Ersson, en torpare och arbetsskarl född 1846 i Östra Hägernäs i Ramsberg, Västmanland. Ramsberg ligger även det i Lindesbergs kommun men i landskapet Västmanland. För att ytterligare krångla till det ligger det dock i Örebro län och inte Västmanlands län. Ramn betyder korp på fornsvenska och Ramsberg var således Korpberget. Daniel träffade Lovisa Wilhelmina Larsdotter som var tio år yngre än han och de gifte sig 1873 när Lovisa bara var 17 år. De kom att bosätta sig i hennes hemort Hafsta och fick fjorton barn under en period av 28 år. Lovisa var 43 år när sista barnet kom och anmärkningsvärt är att hon fick tre barn efter hon fyllt 40 år. Det femte i skaran av fjorton barn var Anders Efraim som hade en trygg men aningen rörig uppväxt helt enkelt

på grund av den stora barnaskaran där ständigt något syskon var sjukt eller behövde extra uppmärksamhet av någon annan anledning.

När Anders var i tjugofemårsåldern träffade han Beda Wilhelmina Mild som flyttat till Hafsta från Kristberg i Östergötland, där hon fötts 1887. Hon hade således flyttat ungefär 15 mil norrut från sin födelseort, vilket var mycket längre än hennes släkt hade förflyttat sig totalt under tidigare århundranden. De kom alla från trakterna kring Godegård i Östergötland. Sträckan tar idag bara ett par timmar att köra med bil och halvvägs passerar man Örebro, men för hundra år sedan var det en lång resa, inte minst mentalt och socialt. Beda Wilhelminas pappa var Carl Fredrik Mild, född 1847 som var arrendator och mamma var Johanna Albertina Carlsdotter som var två år yngre än Carl Fredrik. Johanna hade redan två utomäktenskapliga barn när hon träffade Carl Fredrik, men utan några uppgivna fäder fick de två flickorna ändå heta Carlsdotter. Carl Fredrik och Johanna gifte sig 1874 i Västra Ny och fick åtta barn varav sju överlevde sin treårsdag, fem pojkar och två flickor. Av de fem pojkarna hette fyra Carl efter sin far, och man kan undra vad dem femte gjort som inte fick heta det. Beda var den yngre av de två systrarna och den äventyrligare av dem.

Anders och Beda gifte sig 1911 och fick alltså sju barn varav sex överlevde till vuxen ålder och det yngsta av dem var Ragnar Ingemar, min pappa. Anders blev med tiden byggmästare och familjen flyttade in till Nicolai församling som helt enkelt är centrala Örebro, för övrigt samma församling som min mamma bodde i under den tiden men de kände inte varandra då. Familjen fick det ganska gott ställt, men det var inte för den skull tal om att Ragnar skulle gå vidare i skolan. Han fick dock gå det nya, sjunde året i folkskolan som hade blivit obligatoriskt 1936. Det ansågs som en stor lycka att få gå det sjunde året, inte minst för att man där fick undervisning i engelska. Betygen från Nicolai folkskola var goda, utom i historia och räkning och geometri där det bara blev godkänt. Det låga betyget i historia delade han med min mamma och historieämnet ska komma att spela en roll även framgent i berättelsen. De allra bästa betygen var i sång

och gymnastik. I betyget från sjätte klass hittar man ämnet trädgårdsskötsel men inte hushållsgöromål. Man får anta att pojkar valde trädgårdsskötsel men att flickor istället valde hushållsgöromål. Själva betyget är slitet eftersom den på den tiden inte fanns kopieringsmaskiner och betyget i original skulle uppvisas vid varje anställning och i många andra sammanhang, allt från mönstring till kursstarter. I alla betyg och papper från den här tiden står det 10 oktober som min pappas födelsedatum och min farmor hävdade alltid att det var rätt, men någonstans i folkbokföringslängden blev det senare fel och i vuxen ålder fann han sig plötsligt och oväntat vara född den 9 oktober istället. Det räckte inte med intyg från sin mor, skolbetyg och födelseattest. Kyrkan ansåg sig inte kunna ha gjort fel och därvid blev det. Min pappa fick helt enkelt byta födelsedag.

Pappa ville bli något som hade med ekonomi att göra men vägen dit var lång från sjuårig folkskola. Efter tjtat hemma fick han gå fortsättningsskolan som var en kortare praktisk utbildning, och han valde inriktningen mot handel. Bland ämnena hittar man arbetskunskap och maskinskrivning och det något kryptiska medborgarkunskap som var en del av historieämnet men som vi idag skulle kalla samhällskunskap. Slutbetyget är gott med bra betyg rakt igenom och daterat juni 1938. Som femtonåring påbörjade Ragnar sin yrkesbana och vid den åldern fick man ta de arbeten som bjöds. Han började som kontorsbud på Ekströms, samma företag som än idag säljer såser och krämer. Ekströms var en fabrik som när min pappa började och fram till andra världskriget mest var känt för bakpulvret som var företagets storsäljare, men framgångarna upphörde tvärt under kriget när Ekströms inte längre kunde köpa in plåt som istället behövdes för att tillverka försvarsmateriel. Husmödrarna vid den tiden förväntade sig bakpulvret i plåtburk. När det inte längre var möjligt så störtdök försäljningen. Ekströms tillverkade också nyponsoppa och blåbärssoppa. En annan populär produkt var vaniljsås som såldes under varumärket Marsán men under 30-talet med tillägget vaniljsåspulver inom parantes för att tydliggöra innehållet i paketen med det något konstiga produktnamnet. Det var ett fantasi-namn som kom till när ägaren till Ekströms reste runt i Europa och råkade stannade till i staden Marsán i Frankrike. Som kontorsbud gällde det att

kunna sortimentet utantill för att kunna svara på frågor när man var ute och körde bud.

Efter några år som kontorsbud tänkte sig min pappa att avancera inom företaget men andra världskriget kom emellan. Även om Sverige aldrig direkt drogs in i kriget var krigshotet överhängande och bara femton mil österut från Örebro låg gränsen mot det av Nazityskland sedan 1940 ockuperade Norge. Sverige mobiliserade och alla män som fyllt 18 år inkallades till militärtjänstgöring. Min pappa placerades 1941 vid F1 i Västerås, Kungl. Västermanlands Flygflottilj. Han var givetvis för ung och utbildad för att komma ifråga som pilot trots goda mönstringsresultat och fick nöja sig vanlig tjänstgöring. Under kriget träffade han Harriet Elisabet Norestav. De var jämngamla och båda kom från Örebro där de träffats. De gifte sig i februari 1944 bara 20 år gamla och fick vänta ännu något år på att kriget skulle avslutas och livet återgå till den normala. Efter kriget skulle den civila karriären återupptas efter det ofrivilliga avbrottet. Men då fanns det pga. kriget även många yngre att tillgå på arbetsmarknaden med ungefär samma civila arbetslivserfarenhet men med lägre lönekrav och många arbetsgivare fördrog de lite yngre som kunde styras mer. Det blev därför en liten åldersfälla för många men min pappa hade tur som hade kvar sin anställning på Ekströms. Han kunde under åren efter kriget avancera från kontorsbud till bokföringsavdelningen där han skötte maskinbokföringen av reskontra, skatter och lager samt hantering av löner.

Nästa steg i karriären var att arbeta med bokföring på andra arbetsplatser för att skaffa sig en bredare erfarenhet. De närmsta åren arbetade han på Johnson Hill AB, som var ett tryckeri och även tillverkade papper och kuvert, klädfabriken AB G. Thulin, samt A Johnson & Co som namnet till trots inte hade något med Johnson Hill att göra utan var ett handelsföretag som numera är känt för butikskedjor som Åhléns, Willys, Hemköp, Kicks, Lagerhaus, Tempo och Mekonomen men som då var ett mindre företag. Han provade också på att vara annonsförsäljare på den stora dagstidningen i Örebro, Nerikes Allehanda, men där jobbade han bara i ett och ett halvt år. Under tiden fungerade äktenskapet sämre och sämre, men

skilsmässa var inte socialt accepterat och inte att tänka på. Utan att informera familj eller annan släkt ansökte dock de båda i hemlighet om skilsmässa och den gick igenom i mars 1950. Elisabet fick senare två barn och flyttade till södra Storstockholm. Jag vet inte om det var skilsmässan som gjorde att släkten bröt med min pappa, men det är den enda förklaring jag kan komma på. Under min uppväxt hade vi knappt någon kontakt alls med släkten och han ville inte tala om det. Det finns absolut ingen annan händelse i min pappas liv som rimligtvis skulle kunna leda till att hela släkten förskjuter honom. Och med en normal tolkning av ”rimligtvis” borde inte heller en skilsmässa leda så långt.

Den enda lösningen för min pappa var att flytta från Örebro. Inflyttad till Stockholm och utan nya vänner umgicks han i kretsar med folk som också flyttat från Örebro och där träffade han min mamma. De gifte sig 1952 och flyttade runt i andrahandslägenheter i innerstaden, bl.a. på Brännerigatan på Söder och Kronobergsgatan på Kungsholmen. Ett förstahandskontrakt var inte att tänka på och bostadsrätter var knappt uppfunna. Under 1952-53 jobbade Ragnar på Nordiska Margarinfabriken med kreditkontroller och fakturakrav samt med sin gamla specialitet maskinbokföring. Men det dök alltså upp mer kvalificerade arbetsmoment och han påbörjade sin karriärsresa uppåt. På hösten 1953 lyckades han landa sitt drömjobb på kreditavdelningen på Svenska Shell, ett betydligt större företag med stora möjligheter att avancera internt. Eftersom han saknade studentexamen var det svårt att söka de attraktiva jobben och att arbeta sig uppåt internt inom ett företag var den enda möjligheten. Han läste 1957 parallellt med arbetet brevkurser på NKI-skolan inom handelslära, handelsrätt och ekonomi men även lite lustigare ämnen som blankett-teknik. Året därpå läste han kurser mer inriktade på arbetsledning och arbetsmarknadens organisation. Under en stor del av 60-talet jobbade han sedan som internrevisor med, som jag förstätt senare, en del rätt så tuffa uppdrag när det hade förskingrats pengar på olika Shellstationer och andra Shell-ägda bolag ute i landet. Under 70-talet blev han sedan sektionschef för faktureringen till över en miljon betalkortskunder vilket han fortsatte med tills pensioneringen.

Eftersom moderbolaget Royal Dutch Shell var ett nederländskt och engelskt företag styrdes det svenska dotterbolaget delvis med en uppsättning nyckeltal som VD:n förväntades uppnå eller överträffa. Vid överträffande utdelades en avsevärd bonus. Ett sådant nyckeltal var omsättningen per anställd, och ju färre anställda för en viss omsättning och vinst desto mer lyckosam VD. Som en följd av detta erbjöds delar av personalen att gå i pension tidigare och Ragnar nappade på detta 1986, vid 62 års ålder. Shell ångrade sig dock relativt omedelbart och bad honom återkomma, men med anställningsformen konsult. Med sina 33 år på Shell kunde han i stort sett verksamheten på hela huvudkontoret och han fick snabbt epitetet ”super-vikarien”. När det uppstod personalbrist pga. sjukdom eller att någon slutat så fick han ofta överbrygga luckan tills någon annan kunde ta vid. Han blev kvar som konsult i närmare tio år och på många sätt blev de nog hans lyckligaste i arbetslivet, med många arbetskamrater men inte samma ansvar eller ovisshet om huruvida en mer välutbildad yngre förmåga skulle ta över arbetet en vacker dag.

Efter tiden som konsult på Shell blev det lite svårt att helt varva ner och Ragnar blev frivillig hos Röda korset som patientstöd och ledsagare på Radiumhemmet vilket han är än idag. Han cyklar varje vardag året runt till jobbet vid 85 års ålder och det han önskade sig i 80 års-present var en ny cykel så att det skulle gå lite fortare att cykla – vilket han också fick. Jobbet är ett halvtidsjobb på förmiddagarna och har precis lagom tempo för att hålla honom igång utan att slita ut honom. Inte minst sedan min mamma dog 1997 ger det här en vardagsstruktur att hänga upp sina rutiner på. På somrarna tar han förstås ett rejält sommaruppehåll för att vara på landet.

Livet som gifta var lite annorlunda än idag. Det fanns inte TV på den tiden och radion erbjöd en kanal med blandade program. År 1955 tillkom radions P2 och man påbörjade försökssändningar med television. TV-apparater var dock dyra så det fick bli radiolyssnande ett tag till. Fritiden ägnades förutom vänner och utflykter även åt läsande och måleri. Båda var förtjusta i oljemålning och det tjugotal tavlor som prydde deras hem under resten av livet härrörde från den här perioden på 50-talet. I slutet av 50-

talet införskaffades den första TV:n och målandet avtog snabbt då TV-programmen upptog en allt större del av fritiden. När det sedan också kom en bebis räckte tiden och orken inte till för den kreativitet som krävdes för ett framgångsrikt tavelmålande.

Mina föräldrar tyckte att jag bara behövde ett förnamn. Det här var moderna och praktiska tider och vad skulle man med mer än ett namn till? Det var ju ändå bara ett som man i praktiken använde. Jag föddes mitt i fruntimmersveckan som inte alls var någon vecka utan sex dagar i följd i almanackan med enbart kvinnliga namnsdagar. Det var den enda sekvensen i almanackan där samma kön förekommer så många dagar i rad. Men det medförde att ovanligt många visste vem som hade namnsdag när jag fyllde år. Jag fick alltid höra det som barn och blev på oklara grunder retad för det. Åtminstone förr i tiden kunde alla rabbla fruntimmersveckans namn: Sara, Margareta, Johanna, Magdalena, Emma, Kristina. Fram till 1972 hade Vetenskapsakademien ensamrätt att ge ut almanackor i Sverige och följde namnlängden från 1901 som var fastställd av riksdagen. Det var då som fruntimmersveckan blev till. Men 1972 blev det fritt för vem som helst att producera sina egna almanackor med vilka namn som helst. Det gjorde att det fanns ett flertal olika almanackor och ingen visste vem som firade namnsdag en viss dag eftersom det berodde på vilken almanacka man hade hemma. Det blev en total röra men åtminstone slutade tjetet om fruntimmersveckan. 1986 enades almanacksförlagen om ett förslag från ett av förlagen, Esselte, som innehöll tre namn för varje dag och Mats förekom nu för första gången till skillnad från i min barndom. Men om man inte har haft en namnsdag som barn så är det helt ointressant att få en som vuxen i en eller flera varianter av almanackor – det räknas i alla fall inte.

Från mina första två och ett halvt år finns det många bilder. På allihopas jag glad ut och man har intygat för mig att det inte är ett urval – jag var verkligen alltid glad när jag var liten. Vi bodde i en trång enrummare i Råsunda men med den bostadsbrist som rådde då var mina föräldrar glada att ha någon bostad alls. Miljonprogrammet var fortfarande ett antal år bort

och bostadsbyggandet var lågt. Åren innan jag föddes passade mina föräldrar på att resa mycket ute i Europa. De köpte ny Volvo vart och vartannat år och det finns minst ett fotoalbum per år från deras resor. Förutsättningarna ändrades radikalt när jag kom till jorden. Från två inkomster hade de nu bara en, och det var inte heller helt gratis att ha en liten bebis. Bilbytena upphörde liksom resorna. Det hade nog varit knepigare men absolut inte omöjligt att fortsätta resa även med en liten på släp, men även om intresset fanns så fanns det ändå inte ekonomiska förutsättningar.

Det fanns inte så mycket plats i enrummaren och jag bodde i köket. Jag badade varje dag och tyckte att det var en av dagens höjdpunkter. När det var så trångt hemma kunde jag inte ha många leksaker men jag fick i alla fall två kramdjur som fanns kvar länge, den ena till och med fortfarande. Lisa var en "björn" men det är idag enkelt att se att den var avsedd att vara en panda. Men pandor var inte så välkända djur för femtio år sedan så någon kallade den en björn och på den vägen blev det. Kalle Kanin var ett tygdjur med stora öron, objektivt sett rätt så ful men med stora ögon tryckta på tyget och därför en given favorit. Några andra leksaker minns jag inte och av fotografierna att döma så var de inte särskilt många. De första åren förflöt vad jag vet bekymmersfritt och jag minns inget speciellt från dem. Förmodligen saknade jag en del lekyta men det skulle komma att ändra sig.

## 2. Livet i Bergshamra

En torsdagseftermiddag hösten 1961 ringde det till min pappa på kontoret. Det var bostadsförmedlingen som meddelade att en fyrarummare fanns tillgänglig i det nybyggda området Bergshamra i norra Solna. Mina föräldrar hade innan jag fötts ställt sig i bostadskö för en lägenhet om två eller möjligtvis tre rum och kök. Det var vad de ansåg sig behöva och ha råd med. Min pappa sade att det måste vara något misstag, de hade inte sökt något så stort och tackade därför nej och önskade invänta något i rätt storlek. Damen i luren i den andra ändan surnade till och förklarade att man inte tackade nej. Den som stod i kö fick exakt ett erbjudande, sedan ströks man ur kön. Och självklart skulle man inte ha någon åsikt om vad som erbjöds utan enbart vara tacksam över att ha kommit fram i kön. Min pappa blev förvånad men givet de nya omständigheterna bad han att få tänka på saken och gärna få en visning av lägenheten. Beskeden från damen på bostadsförmedlingen var både enkla och tydliga. Visning kunde han glömma och om inte ett jakande svar inkommit påföljande måndag tolkades det som ett nej. Platsen i kön skulle komma att strykas i vilket fall som helst. Hade herrn kanske sett en kö på Systembolaget där man när man kom fram kunde stå och vänta i timtals eller kanske dagar på att bestämma sig? Nä, när man var framme så var man framme och om man ville handla så gjorde man det, annars inte. Det var ord och inga visor.

Helgen tillbringades med grubblande, ekonomiskt räknande och en viss beslutsvända. Skulle vi ha råd med detta? Om vi inte tog det, skulle vi bli kvar i ettan på Förrådsgatan i fem år till eller mer? Vad skulle vi göra? Till slut blev det ett ganska enkelt val och den 15 december 1961 flyttade vi in i en nybyggd "jättestor" fyrarummare på Järvstigen i Bergshamra. Den kändes verkligen jättestor men var egentligen bara på 91 kvm. Hyran var hög

och tog en avsevärd del av min pappas (och därmed familjens) disponibla inkomst. Men vi hade i alla fall landat och nästa fas i livet kunde börja.

Julen 1961 hade vi precis flyttat in. Jag var två och ett halvt år och uppspelt över att det hände så stora saker. Först flytten och sedan skulle jultomten komma på julafton, något som jag såg fram emot med stor förväntan. Förmodligen mindes jag inget av tidigare jular, men den här tog jag på stort allvar. Jag ville vara finklädd och nykammad när tomten skulle komma. Det var uppenbarligen en både snäll och mäktig person som kunde ordna fram allehanda leksaker och ge bort till en liten kille som just flyttat in i ett stort rum som kändes tomt. Jag hade knappt några saker från vår tidigare lägenhet och det var helt enkelt bra timing av tomten att komma nu och fylla på förrådet av saker. Kvällen innan var jag med och pyntade granen. Det var viktigt att den var fin när tomten skulle komma. Helst ville jag inte att tomten skulle se mitt rum, det var ju så tomt. På julafton när jag trodde att tiden närmade sig gick jag och stängde dörren till mitt rum men sade inte till någon varför jag gjorde det. Sedan satte jag mig och väntade...och väntade...och väntade. Efter en hel evighet kom så tomten och ringde på dörren. Både mamma och pappa var hemma och tur var det. Tomten var lite läskig, han var så stor. Jag höll mig nära mammas ben men hälsade noggrant: "God dag, tomten!". Tomten verkade nöjd och hade en enorm säck med sig. Ur den plockade han fram paket när vi satt oss. Konstigt nog var de flesta till mig som var minst. Vilken bra ordning, men lite förvånande.

När tomten var klar vek han ihop säcken och tackade för sig. Jag ville följa honom till dörren och när vi gick förbi mitt rum såg jag att dörren stod öppen trots att jag hade stängt den. Nu gick det bra ändå med tomten, men jag hade verkligen inte velat att han skulle få se en skymt av mitt tomma rum. Kanske, kanske skulle det inte vara lika tomt nästa år och då skulle det inte göra något om han råkade titta in. När tomten gått började jag öppna mina paket. Jag kunde knappt tro mina ögon hur fina saker det var. Och många. Det som smällde högst var en tågbanan av märket Märklin. Inom en kvart hade jag byggt ihop banan, fått hjälp med att koppla elen

och körde runt, runt, runt. Det fanns en tunnel också som tåget kunde åka igenom. När det blev kväll släckte vi i rummet och körde tåget i mörkret. Det lyste från lokets strålkastare och min lycka var fullständig. Nästa dag skulle det köras mer och mer och mer. Men då ville inte loket längre. Det startade inte utan morrade bara. Dumma loket! Hur kunde det göra så? Vad var det som var fel? Skulle det gå att laga eller var det roliga redan slut? Jag storgrät och allting kändes hopplöst. Och det var ett helt år till nästa jul. Kunde tomten kanske komma tidigare och laga loket? Han måste väl kunna, det var ju han som byggt loket. Pappa tog fram verktygslådan och skruvade isär loket. Skulle han kunna laga det om inte tomten kunde komma? Det gick några långa minuter tills pappa förklarade att det kommit damm och ludd i kugghjulen. Jag hade monterat ihop tågbanan på vardagsrumsgolvet och där låg en ny heltäckningsmatta. Luddet hade tagit sig in i loket och satt sig i kugghjulen. Dumma mattan! Pappa förklarade att vi istället skulle bygga tågbanan på en masonitskiva som vi skulle ställa på ett par bockar. Vi skulle köpa skivan så fort julhelgen var slut. Men det var ju evigheter tills den skulle ta slut. Flera långa, långa dagar. Jag kunde väl leka med de andra leksakerna till dess? Men förstod pappa ingenting, tågbanan var det viktigaste jag någonsin fått. Pappa fick som kompensation lova att skaffa några växlar också så att vi kunde bygga en större bana. Då blev jag nöjd och så jag satte mig och väntade...och väntade...och väntade. Det blev en minst lika jobbig väntan som att vänta på julafton. Barnprogrammen på TV var inte alls lockande, de andra presenterna var fina men inte lika lockande, det var tågbanan som gällde. Så tog julhelgen äntligen slut och pappa kom hem med masonitskivan och lite mer räls och några växlar. Jag kunde knappt vänta utan öppnade alla kartonger på en gång och började bygga ihop rälsen på golvet emedan pappa satte upp skivan. Jag tog på mig min gula hink på huvudet – jag gjorde det när det var något riktigt viktigt på gång, då kände jag mig viktig. Min tänkarhink. Upp med skivan och sedan byggde vi ihop tågbanan i rasande fart. Jag fick hjälp att koppla elen och sedan körde vi, pappa och jag. Fram och tillbaka, och fram igen. Växlade och växlade tillbaka. Körde gods i form av legobitar, tennsoldater och andra småprylar. Jag körde så länge att jag till slut slocknade på

golvet. Det var sent men jag hade inte velat sluta. Snälla, bara en stund till. Och bara lite till. När jag slocknat tog mina föräldrar av mig hinken, bar mig till sängen och lät mig sova i dagkläderna. Ett hårt dagsverke var till ända, och jag hade transporterat hur mycket gods som helst.

De flesta familjer som kommit fram i bostadsförmedlingens kö den vecka man delade ut lägenheter i vår port hade barn födda samma år. Med all säkerhet hade äldsta barnets födelseår påverkat kötiden. Förmodligen hade en majoritet svarat ja under samma premisser som vi. På så sätt kom det att bo minst åtta barn i precis samma ålder i huset och vi sprang in och ut hos varandra hela dagarna. Alla hade mammor hemma, dagis fanns knappt och var inte att tänka på. Det enda dagis som fanns i hela Bergshamra var till för ensamstående mammor som var tvungna att jobba. Mammor som inte var hemma med sina barn? Underligt tyckte vi småttingar, liksom vi tyckte om hela dagisidén. Men vår egen variant av dagis fungerade minst lika bra. Det enda anmärkningsvärda var att alla jämnåriga barn utom jag var tjejer. Det gjorde mig inget, möjligen var de inte lika intresserade eller imponerade av tågbanan men då kunde jag köra den ifred. Många barnkalas blev det. I stort sett varje månad fyllde någon år, men den absoluta högsäsongen var när alla barn skulle ha var sin julgransplundring mellan trettondan och tjugondag Knut. På någon vecka klarade vi av åtta stycken och varje gång slängde vi ut den barrande granen från balkongen. Efter en vecka låg det en hel driva med barrlösa och pinniga granstammar på bakgården.

Det fanns en mindre lekplats på gården mellan de två huslängorna på Järvstigen. På torget fanns det en större lekplats och dit följde jag ofta med mamma för att handla. Det fanns två matvaruaffärer, Konsum och Metro, och det jag mest kommer ihåg från dem och det som skiljer mest från att handla idag var att man köpte mjölken i bruna glasflaskor. Man hade med sig tomflaskor till butiken och fick med sig fyllda flaskor hem. Efter några år kom så tetraförpackningen som var i form av en tetraeder, dvs. hade fyra hörn. Man kan tänka sig den som en pyramid men med en triangel i stället för kvadrat till bas. Tetrorna kom till butiken i en sexhörnig back av metall

där tolv tetrar passade perfekt. Jag var imponerad av geometrin och ville alltid titta på mjölken när vi handlade. Det fanns också andra spännande affärer på torget. Färgaffären hade en hörna med leksaker och tobaksaffären hade många tidningar att bläddra i. Och så fanns radio- och TV-butiken som hade alla möjliga elektroniska prylar som man dock inte fick pillra på.

Annars förflöt dagarna, veckorna och månaderna. Livet hade sin gilla gång i den lilla förorten. Brevbäraren kom två gånger om dagen, förmiddagsturen och eftermiddagsturen. Om en förväntad försändelse inte kom på förmiddagen så väntade man helt sonika till eftermiddagen. Och hade den inte kommit då heller så gick man till postkontoret och förhörde sig om de kunde titta lite bland den osorterade posten. Om jag fått några kronor vid en födelsedag eller i julklapp ville jag sätta in dem på banken. Jag hade en bankbok på Skandinaviska banken på torget och när jag satte in pengarna berättade jag alltid för bankkassörskorna att jag sparade till en Jagga. Med det menades en Jaguar, förmodligen sportbilen E-type. Kassörskorna men inte jag insåg att jag aldrig skulle kunna spara ihop till en, men jag var troligen lika glad för det.

Järvstigen bestod av sex portar som satt ihop i en huslänga och även i grannportarna fanns det många barn i samma ålder, antagligen av precis samma anledning som i vår egen port. Om ingen hade tid eller om man var lite trött på sina kompisar i porten så gick man ut på gården så fanns det alltid någon där. Eller så ringde man på hos någon i en grannport. Husen var bara fem våningar höga så jag gick alltid i trapporna när jag skulle någonstans men en del kompisar ville åka hiss och då gjorde vi det. En gång när jag var fyra år råkade hissen fastna mellan två våningar när jag och en kompis åkte, hissar var inte lika driftsäkra på den tiden. Vi blev jätterädda och började gråta. Vi tryckte på nödsignalen som vi lärt oss att man skulle göra och det ringde förfärligt i en larmklocka i porten. Strax dök det upp några mammor till andra barn som först trodde att det var ett busstreck, men som snabbt förstod att vi faktiskt satt fast. De tillkallade en reparatör men det tog flera timmar innan någon kunde komma. Under

tiden blev vi bara räddare och räddare, och mer kissnödiga. Vart höll våra egna mammor hus? Nu var det så att ingen av oss bodde i just den här porten så de kunde inte veta något om det. Efter några mycket långa timmar kom en hissreparatör och kunde öppna dörren trots att hissen stod mellan två våningar. Det hade jag aldrig sett förut och det såg helt överkligt ut. Några snälla mammor lyfte ner oss och undrade om vi ville ha lite saft och bullar men vi ville bara hem och sprang därifrån. När jag kom hem undrade min mamma varför jag såg så ledsen ut och jag förklarade att vi inte kunde få upp dörren. Mamma lyssnade och undrade hur det då löst sig. Jag berättade att det kommit en farbror som hade öppnat dörren och det tyckte hon lät bra. Det var inte förrän någon vecka senare i samtal med någon av de mammor som varit med vid dörröppningen som hon förstod att det hade handlat om en hissdörr och att fastna i hissen i flera timmar, inte bara en vanlig dörr. Det hade jag missat att berätta.

En tidig vårdag när jag skulle fylla fyra år hade jag inget att göra och ringde på hos Ann i porten bredvid. De bodde i en femma, det var den enda porten i huslängan som hade femrumslägenheter. Jag var väldigt imponerad av femmorna. Dels hade de öppen spis, det hade jag tidigare aldrig sett i en lägenhet. Jag trodde det bara fanns i villor men här fanns det i en lägenhet. Visserligen hade de felbyggda rökkanaler så man kunde inte elda i dem, men jag var imponerad ändå. Och sedan hade de dubbla toaletter. Ett badrum och därutöver en separat toalett. Två olika toalettstolar. Två i familjen kunde gå på toa samtidigt. Det hade jag tidigare också bara sett i villor med flera våningar, men här fanns det i en lägenhet. Ann och hennes mamma skulle gå och handla på torget som låg ett par hundra meter bort. Men man måste korsa en trafikerad väg och det var ingen av oss barn som fick göra det själv. Så man hängde med när någon vuxen skulle dit och där kunde man kolla i skyltfönster eller bara leka på lekplatsen som fanns på torget. Just den här tidiga vårdagen var det väldigt soligt och solen stod lågt på himlen. Jag har alltid haft väldigt ljuskänsliga ögon och första biten av vägen fick jag som vanligt blunda eller kisa och hålla en vuxen i handen för att inte snubbla eller gå fel. Väl framme var vi länge på torget. Anns mamma handlade och vi lekte på lekplatsen. När vi korsade stora vägen på

väg tillbaka hem så var Järvstigen full av brandbilar och polisbilar. Min första tanke var att jag hade missat något spännande men dagen skulle snart förbytas i moll. Ett par portar längre bort i samma huslänga bodde Björn som var i samma ålder som oss andra. Eftersom han bodde flera portar bort lekte vi inte så ofta men ibland så hamnade vi i samma lek och kom alltid bra överens. Han var påhittig men väldigt snäll så man fick alltid vara med. Just den här dagen hade han och några kompisar från samma port gått ner till sjön som låg ett par hundra meter bort. Jag fick inte gå dit själv och det fick inte han heller, men i ett påhittigt ögonblick hade de ändå gjort det. Ingen kunde simma, vi var bara fyra år. Nu var det kanske inte så farligt just den här dagen för det var senvinter och inget öppet vatten. Isen låg fortfarande, det var en av de kalla vintrarna på 60-talet. Sjön var egentligen ingen sjö utan Stocksundet som skiljer norra Solna från Mörby och Stocksund och förbinder Edsviken med Lilla Värtan på det absolut smalaste stället. Just för att det är så smalt blir det lätt strömt och isen bryts därför upp lite lättare just här. Det var precis det som hänt, så när Björn och hans kompisar gick ut bara lite, lite på isen så var den inte så stark som den såg ut. De provade noga om den gick att gå på men problemet var att isen låg in över land så där de provade var det is som låg vid strandkanten med fast mark under. När de sedan gick några meter ut över vattnet så ramlade Björn ner i en vak. Overallen och hans övriga kläder fylldes direkt med iskallt vatten och Björn försvann så gott som omedelbart under ytan. De båda kompisarna sprang skrikande och gråtande hem och tjöt "Björn är borta, Björn är borta." Nu kunde "borta" tolkas på lite olika sätt och det som låg närmast till hands var att han gått vilse i skogen mellan husen och vattnet. Efter några långa minuter stod det klart att borta betydde sjunkit i en vak, och det dröjde ytterligare ett tiotal minuter innan polis och brandkår var på plats. Björn var förstås borta och det som återstod var att dragga för att bärga kroppen och hela områdets ungar var i upplösningstillstånd. Mammorna ombads hålla sina barn hemma men en del nyfikna ungar skulle absolut dit och titta i alla fall. Med de mardrömmar som följde ångrade de nog sin nyfikenhet ett tag framöver. Björn var enda barnet och hans föräldrar flyttade relativt snabbt från Bergshamra.

Gården blev tommare och upptågen färre när Björn var borta, men så länge jag bodde där hörde jag i alla fall inte talas om någon mer som gick ut på isarna, åtminstone inte i Stocksundet.

En kväll när jag precis fyllt fyra år ropade jag på mamma när det var sovdays. Det var väl inte alltför ovanligt att jag hade lite svårt att somna och ville ha uppmärksamhet. Vad var då bättre än att be om ett glas vatten eller säga att lakandet var obekvämt skrynkligt så att mamma måste komma. Men den här kvällen hade jag en fråga: "Mamma, J-A-G, blir det *jag*?" Förvånad bekräftade mamma det och jag hade äntligen lyckats knäcka läskoden. Jag hade länge grubblat på hur bokstäver kunde bli ord. De följande veckorna läste jag allt jag kunde: skyltar, serietidningar, barnböcker. Jag frågade mamma hela tiden om jag läst rätt och hon svarade för det mesta. Jag ville att sagostunden varje kväll skulle ändras. Min favoritbok var Lille Jan som handlade om en fiskarpojke som räddade familjen när pappan blivit sjuk och inte kunde fiska. Istället för att mamma läste för mig så skulle jag läsa för henne. Det gick lite knackigt i början men snabbt fick jag upp flytet och en hel ny värld öppnade sig. Jag ville gå oftare till biblioteket och ville ha eget lånekort. Nu försäkrade personalen att jag inte alls behövde det. Man kunde inte få det förrän man började skolan och skulle lära sig läsa, och då var man sju år. Jag var bara fyra och fick ge mig till tåls. Jag försökte förklara att jag kunde läsa och jag läste högt och tydligt för personalen på de skyltar och affischer jag såg inne på biblioteket. Men personalen blev inte imponerad och jag fick inte något lånekort. Nåja, mamma var villig att hjälpa mig låna så det var inte hela världen. Men jag ville gärna känna mig stor som skolbarnen nu när jag kunde läsa.

Jag försökte ta varje tillfälle i akt att läsa. Varje morgon när pappa skulle göra sig i ordning åt han frukost och läste DN. Jag satt mitt emot pappa och mamma satt på kortändan av matbordet i köket. Enda sättet att få någon lästräning var att läsa DN som pappa läste men den var ju uppochnert sett från mitt håll. Så jag lärde mig att läsa text som var uppochnert och efter det fick jag utmärkt lästräning varje frukost. Om det var något ord jag inte lyckades läsa så kunde jag fråga pappa. Vid påsken 1964 hade

vi besök av några gäster. De sov över och på morgonen kom jag med DN-tidningen och förkunnade för dem att det var ett stavfel på förstasidan. De trodde mig inte utan någon sa istället att ”det är fult att ljuga.” Men jag var påstridig och när de kontrollerade så var det minsann ett stavfel precis där jag pekade. Eftersom vi inte sågs så ofta hade det gått dem förbi att jag kunnat läsa i mer än ett halvår.

Jag hade fått Kalle Anka-tidningar ibland när jag var mindre, och nu när jag kunde läsa så läste jag de tidningar jag hade både en och flera gånger i månaden. Som uppmuntran fick jag också oftare gå och köpa tidningen i kiosken. När jag fyllt fyra och ett halvt fick jag dessutom gå själv över stora vägen, som egentligen inte var så stor utan en lokalgata med begränsad genomfartstrafik. Men man kan inte vara nog försiktig när det gäller barn och trafik, kanske ännu mer på 60-talet än idag då man förr inte hade samma hastighetsbegränsningar i bostadsområden som nu. Kalle Anka kostade precis en krona så oftast fick jag en silverkrona för att springa iväg och köpa tidningen, helst på måndagar som var utgivningsdagen. Mer sällan fick jag också en krona till godis. Det hände bara vid speciella tillfällen eller ibland om någon vuxen var på besök. Min tillgång till eget kapital var således väldigt begränsad, men jag hade ändå en gång lyckats spara en krona som jag gömt undan längst in i en byrålåda. Jag hade en hemlig plan och en dag på våren 1964 satte jag den i verket. Jag fick min krona till Kalle Anka och smög ner min sparade godiskrona i fickan. Jag satte av mot kiosken och var extra noga när jag korsade stora vägen. Jag minns att jag tänkte att jag absolut inte fick bli påkörd just den här dagen. Jag närmade mig kiosken med bultande hjärta och svettiga handflator. När jag kom fram till kiosken och det blev min tur köpte jag två likadana exemplar av Kalle Anka. Tanten i kiosken sade inte emot trots att jag varit rädd för det, och jag fick mina två tidningar i handen. Jag hade planerat vad jag skulle säga om hon undrat vad jag skulle med två tidningar till men jag behövde aldrig svara på den frågan. Jag sprang hem och ansträngde mig för att hålla de två tidningarna så att de skulle se ut som en. Mardrömmen var att möta någon kompis som ville titta i tidningen och skulle upptäcka att det var två. När jag kom innanför dörren försvann jag

snabbt in i mitt rum men det var inget konstigt. Så gjorde jag ofta med en ny Kalle i näven. Skillnaden den här gången var att jag hade två. Jag stängde dörren till mitt rum och satte igång att läsa ur båda tidningarna på en gång. Det var en stor upplevelse, men jag förstår ännu idag inte varför det var det eller vad som var meningen med det hela. Kanske var det bara känslan att prova att göra något som ingen annan gjort?

När jag fyllde fem fick jag min första cykel, en sjuttontums pojkcycel som jag tyckte var enormt stor och väldigt fin. Jag lärde mig snabbt cykla på den och parkerade den stolt i cykelstället utanför porten varje kväll. Det var en av mina absolut finaste ägodelar och jag ville göra den ännu finare. Jag bad mamma om mina sparpengar som jag ännu inte satt in på banken och hon följde med mig och köpte positionsljus, vita och röda. De vita skulle vara på styret så att de skulle lysa framåt och de röda på pakethållaren så att de skulle lysa bakåt. Det var knepigt att montera dem så jag fick hjälp av pappa. Vi kopplade in dem på generatorn och jag väntade till kvällen. Sedan körde jag runt, runt utanför huset tills jag blev alldeles vimmelkantig och det för länge sedan var läggdags. Nästa dag när jag skulle ut och cykla var lampglasen borta. Jag blev väldigt snopen, någon hade taget de vita och röda glasen och man såg rakt in till glödlamporna. Jag hade dittills inte tänkt på att någon kunde ta dem. Förutom barn som tog varandras spadar i sandlådan hade jag inte varit med om något liknande och kunde bara inte förstå det. Ingen hade någonsin tagit den vanliga cykelbelysningen som ju också satt på cykeln. Om de tagit hela positionslamporna hade jag nog förstått det bättre, men nu hade varken jag eller tjuven några hela lampor. Men jag gav inte upp utan cyklade med lamporna i alla fall. Visserligen såg man glödlamporna och det lyste gulvitt både framåt och bakåt men det var roligt ändå. Några dagar senare var också glödlamporna borta och ytterligare några dagar senare var sladdarna avklippta. Men bara till positionsljusen, inte till den vanliga belysningen. Det hade retat någon alldeles förskräckligt att jag hade sådana lampor. Men vem var det? Jag ville gillra en fälla för att fånga tjuven. Men jag kom inte på någon bra fälla och fortsatte att grubbla på det länge och väl.

När jag fyllt sex år skulle jag börja i förskolan. Den låg bakom grannhuset och hette Förskolan Björnen efter Björnstigen som var huvudgatan i Bergshamra. Jag hörde mest ordet "skola" och var sugen på att få börja med lite knepigare saker. En del kompisar hade storasyskon som kunde berätta om allt de fick göra på dagarna i den riktiga skolan. Och nu var det äntligen min tur trodde jag. Förskolan var på halvtid och alla barn blev uppdelade i förmiddagsgruppen eller eftermiddagsgruppen. Jag hade lite otur för de flesta av mina lekkamrater hamnade i förmiddagsgruppen men inte jag. Nåja, lite kunde man väl tåla för att äntligen få börja i skolan. Döm om min besvikelse när förskolan visade sig vara lekis. Man skulle leka i olika grupper och enligt schema. Det var ingen skola alls egentligen så jag undrade hur man kunde få kalla det skola? Leka gjorde jag bättre hemma med kompisarna på gården, och då kunde inte heller någon fröken bestämma vad man skulle leka eller att man skulle vila när man inte var trött. Och till på köpet var jag ledig på förmiddagarna när alla andra var på lekis men missade allt kul på eftermiddagarna när de var lediga och jag var fast på lekis. Bara på helgerna var det som vanligt och jag var inte alls särskilt nöjd med den nya ordningen. Jag frågade om man kunde sluta på lekis men se det gick inte alls för sig. Där skulle det bedömas mognad och det ena med det andra. Missnöjd fick jag vänta ut läsåret och se fram emot den riktiga skolan. Till saken hörde också att eftersom jag gick på eftermiddagen så var det mörkt när jag gick hem om det var vinter. Jag fick ingen egen nyckel, det skulle jag få när jag började skolan. På 60-talet var strömavbrott mycket vanligare än de är idag, och vid ett strömavbrott slutade det elektriska låset i porten fungera som normalt såg till att porten var öppen på dagtid. Om det blev strömavbrott gick det alltså inte att komma in i porten utan nyckel och jag hade helt utan anledning fått för mig att det i sådana fall fanns risk för att jag skulle frysa ihjäl eller åtminstone frysa rejält och bli väldigt sjuk. Detta var naturligtvis inte fallet och inte en enda gång under hela förskoleåret var det strömavbrott när jag kom hem, men jag var orolig ändå.

Som en liten tröst för att jag inte tyckte att förskolan var särskilt bra fick jag gå på småslöjden. Det var en sorts enklare slöjdverksamhet för

mindre barn en gång i veckan på ungdomsgården Kulan som vid panncentralen låg bakom torget. Varje vecka fick man en uppgift som var av pusselskaraktär där man skulle färdigställa någon sak, ofta från halvfabrikat, och sedan måla eller på annat sätt göra den snygg. Jag "slöjdade" ihop de uppgifter jag fick och kunde varje vecka stolt visa upp mina alster för mamma och pappa. Det jobbigaste var om jag nyligen hade målat något och det behövde torka lite innan jag kunde ta hem det. Då fick man vänta och vänta. Under tiden fick man spela spel eller ibland se på film, men jag ville ta hem det som jag hade gjort på en gång.

På våren innan skolstarten började det äntligen dra ihop sig. Alla barn kallades till skolmognadstest och det lät spännande. Nu skulle jag kanske äntligen få en första glimt av hur det var i skolan. Varje barn fick en speciell kallelse med en tid och man gick dit med sin mamma. Testet var i en lokal i skolan och väl där fick jag gå in i ett litet rum där det satt en tant och väntade. Hon var väl inte äldre än 30-40 år men det var en tant för mig. Hej, lille vän, roligt att du kunde komma. Det började med att jag skulle identifiera talen 1 till 20. Jag gjorde det och väntade mig sedan att bli ombedd att räkna plus och kanske minus med talen. Speciellt minus var jag spänd på. Men tanten gick vidare istället och plockade fram en tavla med alfabetets bokstäver på. Hon frågade om jag kände igen bokstäverna och jag läste upp dem alla. Nästa steg måste bli att bilda ord av bokstäverna och jag började planera ord i huvudet. Då tog hon bort tavlan och tog fram ett papper istället. Kan du rita ett hus, en flagga och ett barn? Va, inga ord alls? Jag ritade pliktskyldigast det jag skulle och sedan var testet klart. Snopen och besviken gick jag hem och mamma sade att jag skött mig bra. Hur kunde hon inte tycka att det var ett fänigt test?

Efter några veckor damp det ner ett kuvert i brevlådan. Jag hade blivit antagen till första klass och skulle börja i klass 1E. Men adressen stämde inte. Vår huslänga låg så att bakgården i själva verket var skolgården. Från balkongen såg man både skolgården och större delen av hela skolan. Det betydde att skolan måste ha en adress på Björnstigen men här stod det Rådjursstigen som låg långt bort på andra sidan torget. Mamma kunde inte

förklara det och kontaktade skolan. Det visade sig att det fanns så många barn det här året att en av de fem klasserna i årskurs ett måste gå i en f.d. butikslokal nedanför torget. Och jag som bodde granne med skolan hade blivit placerad där, långt bort från skolan. Återigen hade alla mina kompisar hamnat i andra klasser än jag och i själva skolan till på köpet.

Efter en lång och skön sommar på landet kom så skolstarten. Det var upprop en av de sista dagarna i augusti och min mamma följde med en förväntansfull sjuåring den långa vägen över stora vägen och över torget ner till butikslokalen. Klassrummet hade konditoriet på torget som närmsta granne, men utan veckopeng var det svårt att utnyttja det. Fröken som hälsade oss välkomna hette Elisabet och sade att det skulle bli så roligt att få träffa alla oss varje dag. Den enda jag kände igen på uppropet var Mats H. som var distriktsläkarens son och vars pappa hade läkarmottagning alldeles i närheten. Det var bara 21 barn i klassen och alla var snälla och trevliga. Jag trivdes snabbt i klassen och med att skolan äntligen var igång. Det var skola även på lördagar men då gick man bara fram till kl. 13 och läste in lunchen. Lördag var ordinarie arbetsdag även för vuxna så det var inget konstigt med det. Måndag till fredag var det däremot lunch och eftersom mitt klassrum låg långt från skolan så fick klassen gå på ett långt led fram och tillbaka till matsalen. Det tog så lång tid att det inte blev mycket tid över till lek på lunchrasten.

Lektionerna var kanske lite långsamma ibland. När det var läsning så ljödade mina klasskamrater sig noga genom orden: MOOR ROOR BÅÅ-TEEN. FAAR ÄAR GLAAD. HUUN-DEEN GÅÅR PÅÅ VÅÅ-GEEN. När jag läste "mor ror båten, far är glad, hunden går på vägen" så var det "fel". Man skulle ljuda noga genom orden. Vi hade en läsebok som hette Första boken och handlade om Li och Lo som var några obestämbara varelser. Jag tittade i förväg för att se vad som väntade nästa termin. Dessa Li och Lo dök upp på var och varannan sida och sade något till varandra. Konversationen föreföll mig ytterst styltig: "Vi får lä-sa nu, sa-de Li. Vi får vi-la nu, sa-de Lo." Längre fram blev det mer avancerat: "Vi får lä-ra oss en vi-sa, sa-de Li. Vi får må-la en sol, sa-de Lo." Var det detta som väntade mig under årskurs

ett? Kanske inte helt i min smak men vi hade i alla fall kul på rasterna. I matematik var det likadant. När vi skulle färglägga siffrorna 1 till 5 och sedan tala om vilken som var vilken så fick jag lite svårt att koncentrera mig på uppgiften. Färgläggningen blev inte perfekt och det var också "fel". Att jag kunde addera talen kompenserade inte för det. Så trots att jag upplevde att jag kunde allt som skulle läras ut och mer därtill så gjorde jag ofta "fel". Det fanns två till i klassen som gjorde "fel", men inte samma fel som mitt. De var vänsterhänta och alla skulle skriva med höger hand. Det var inte så lätt för dem som sina första sju år av livet gjort saker företrädesvis med vänster hand, allt som vi andra gjort med höger. De två försökte tappert att skriva med höger hand men motoriken var inte lika utvecklad. Det blev inte så snyggt och ofta råkade vänster hand komma till användning. Då fick de inte heller klippa papper med vänster hand så att misstagen skulle bli svårare att göra. Efter ett tag sade inte fröken att "nu skriver vi bokstaven S" utan det blev "nu skriver vi bokstaven S med höger hand". Jag skrev mina S naturligt med höger hand men kände en viss samhörighet med dem som gjorde "fel".

Efter några månader kom kommunens skolinspektion på besök. De skulle kontrollera undervisningskvaliteten i skolornas förstaklasser i Solna. När det blev min tur så läste jag som vanligt "mor ror båten, far är glad, hunden går på vägen" och äntligen var det någon som reagerade. När det var matematik så visade jag att  $13+25=38$ . Jag visste inte att det hette positionssystemet men hade knäckt även den koden och då var inte större tal svårare än mindre utom när det blev minnessiffror. Aha, sade inspektören, du ska inte gå i första klass. Med rasande fart dök det upp tester som jag de närmaste veckorna genomförde i skolan. En snäll dam (tant?) hade med sig skojiga uppgifter som var utmaningar av en sort som jag aldrig varit med om innan. Jag såg fram emot testerna men det kändes som om de tog slut nästan lika fort som de börjat. Efter det försvann damen och jag hörde inget mer. Jag fortsatte med "mor ror båten, far är glad, hunden går på vägen" och undrade vad som hänt. Förmodligen tog det lite tid med pappersarbetet att flytta någon mellan årskurser men jag tänkte inte så långt.

Men så plötsligt en dag kom så den snälla damen tillbaka till skolan och bad mig packa mina saker. Jag skulle börja i årskurs två istället. Jag förstod aldrig om mina föräldrar var informerade om när bytet skulle ske. Förmodligen var de det men hade inte förvarnat mig så det kändes som om jag hastigt och lustigt teleporterades från ettagluttarnas värld och rakt in i de stora tvåornas. Inspektörerna hade av pur omtanke dragit slutsatsen att det var ett alltför stort steg för mig att kliva rakt in i årskurs två efter halva terminen så jag placerades i den s.k. obs-klassen i tvåan. Obs-klass var en förkortning för observationsklass och innehöll de svagare elever som behövde extra stöd. Det var en klass med bara cirka tio elever och jag kom överens med dem från första dagen. Det var väl de lite busigare killarna men de var schyssta mot mig. Undervisningen var betydligt intressantare än i ettan, jag slapp ljuda orden och färglägga siffrorna. Men uppgifterna var fortfarande i enklaste laget. Jag var dock glad att ha hamnat i en mer krävande miljö och trivdes som fina fisken. Jag frågade lärarna om jag inte kunde få lite svårare uppgifter och de trollade fram sådana så jag hade alltid något intressant att göra.

Efter någon månad i obs-klassen tyckte dock lärarna att jag för länge sedan passerat ribban för att gå i årskurs två och jag fick byta klass en gång till samma termin, denna gång till klass 2E. Om det var för att jag gått i 1E som jag hamnade i 2E vet jag inte, men den bokstaven skulle visa sig ha en mycket avgörande betydelse senare. Jag gick alltså i tre olika klasser min första termin i skolan. I mitt terminsintyg står det att jag under terminen tillhört årskurserna ett och två. Några av lärarna i obsklassen ville flytta mig till årskurs tre på en gång, men man avstod av sociala skäl och det var nog klokt. Det var understundom jobbigt att vara ett år yngre än alla klasskamrater. Att vara två år yngre skulle varit ännu jobbigare.

Min nya klass var trevlig och jag fick snabbt många nya kompisar. Två av kompisarna hette båda Kjell och kallades för Kjell L. och Kjell R. för att särskilja dem. De var bästa kompisar men det underliga var att de slogs på rasten minst en gång i månaden, och det var ordentliga slagsmål. Första gången jag såg det försökte jag få dem att sluta och undrade varför ingen

annan i klassen gjorde det. Men Kjellarna verkade inte så nöjda med mitt försök, ungefär som om jag störde på något sätt. Det visade sig att detta var deras sätt att sortera ut meningsskiljaktigheter och de tyckte att det var ett bra sätt. Det hade deras klasskamrater lärt sig under det år jag inte gick i klassen och alla lät dem vara, även jag så småningom. Jag blev speciellt bra kompis med den tuffaste killen i klassen, Per-Evert Svensson – eller Pärre som han ville bli kallad. Han bodde i en gammal villa i Stocksundstorp som var ett litet villasamhälle på andra sidan Europavägen, vilken skar genom bebyggelsen i området. Villan var lite av ett ruckel men hade ett fantastiskt utseende, som ett litet kråkslott med snickarglädje, och skulle idag varit ett högt värderat renoveringsobjekt om det funnits kvar. Det revs dock i samband med en breddning av europaväg E3 några år senare. Stocksundstorp är idag ett pittoreskt men delvis isolerat och relativt bullerstört litet villasamhälle på ”fel” sida E3 (som nu heter E18) men med sjökontakt mot Lilla Värtan. Per-Everts familj var inte så välbeställd men inte heller på något sätt direkt fattig. För mig som var uppväxt i lägenhet var det fantastiskt att vara hemma hos honom och kunna fara runt i en villa. Att vara kompis med honom innebar dessutom att man alltid fick vara ifred för andra tuffa killar i samma ålder. En gång var jag bjuden på födelsedagskalas hos Per-Evert. De hade inte så mycket pengar och han hade därför inte så många prylar. Men jag ville ge honom något fint och han hade alltid gillat min rymdpenna, en Fischer Space Pen. Det var en kulspetspenna med en speciell patron som gjorde att man kunde skriva med den även uppochnar till skillnad från vanliga kulspetspennor som är beroende av gravitationen. Jag övertalade mina föräldrar att köpa en sådan som inte var billig men Per-Evert blev överlycklig och då var det värt varenda krona.

Jag och Per-Evert var bäst i klassen på brännboll men av helt olika anledningar. Per-Evert var starkast och snabbast och när han slog till bollen, alltid med det runda slagträet, flög den så långt att det tog lång tid för utelaget att få tillbaka bollen till brännpunkten. Under tiden hann han göra frivarv eftersom han var så snabb. Jag var inte alls så snabb, i själva verket har löpsnabbhet alltid varit en av mina stora svagheter i gymnastiken. Men jag hade istället blick för spelet och använde som nästan enda kille det

platta slagträet som ansågs vara bara för tjejer. Men med det slagträet fick jag mycket bättre bollkontroll och bollen hamnade ungefär där jag ville, vilket alltid var där det inte stod någon som kunde fånga den. Jag slog också ganska långt och det tog därför utelaget lång tid att få tag i bollen. Under den tiden kunde jag, även om jag inte vara så snabb, ofta hinna springa frivarv. Så kom det sig att jag, som var rätt så långsam på att springa och därför blev vald bland de sista i fotboll, alltid blev vald bland de första i brännboll.

Det fanns flera i min klass som spelade piano och de gick hos en pianolärarinna i musiksalen i skolan. Jag ville också gärna spela piano och tjatade på mina föräldrar. De hade flera motargument, vi hade inte plats och vi hade inte råd. Men mitt tjat slutade inte och till slut gick de med på att hyra ett piano under en termin. Det blev verkligen trångt i vardagsrummet precis som de förutspått men till slut lyckades vi få plats med pianot. Det fanns inga syntar eller keyboards på den tiden så även ett litet piano var stort för ett litet vardagsrum. Jag fick tider hos pianolärarinnan som förmodligen var ryska eller något liknande. Jag hade lite svårt att förstå vad hon sade men lektionerna gick bra och jag tyckte att jag lärde mig snabbt. Att spela skalor var kanske inte det allra roligaste men melodier, även mycket enkla sådana, var väldigt roligt. Lärarinnan sade att jag var duktig och hade talang men det kanske hon sade till alla sina elever, det kunde jag inte veta. En termin gick snabbt och jag tror att mina föräldrar hade hoppats på att jag skulle tröttnat men det hade jag inte alls, tvärtom. Jag var otröstlig när pianot hämtades för att hyrtiden var slut. Det var vår överenskommelse men den hade jag förträngt redan efter ett par pianolektioner. Sanningen var enkel, vi hade inte råd att ha det kvar, men jag hade i alla fall fått prova. Numera är jag tacksam för det, men min förståelse där och då var det lite sämre ställt med.

Sommaren 1967 fyllde jag åtta år. Jag var på landet och som vanligt hade jag ett födelsedagskalas och bjöd in alla områdets ungar, precis som var brukligt. På den här tiden hade barn inte tillgång till godis eller andra sötsaker på regelbunden basis, begreppet fredagsmys eller lördagsgodis var

inte uppfunnet. Således åt alla barn så att de storknade när det bjöds på tårta, bullar, glass och godis. Med efterföljande magknip, det var det normala och tillhörde den tiden. Därför var det inte förvånande när jag efter min födelsedag på en fredag vaknade upp med magknip på lördagen. Jag fick ligga kvar i sängen istället för att följa med på vad som skulle göras under dagen. Lite mer bekymmersamt var det att jag inte heller ville följa med på några aktiviteter på söndagen. Men jag var dålig på att gnälla så jag höll mig på mitt rum. Min pappa var tvungen att åka hem på söndagen eftersom hans semester, på den tiden var det tre veckor, var slut för året. När jag inte blev bättre på måndagen blev min mamma orolig. Som tur var hade grannen mitt över vägen ett ärende in till Norrtälje mitt på dagen på måndagen och min mamma såg till att vi kunde åka med för att uppsöka sjukhuset då mitt magont inte ville ge sig. Man ska komma ihåg att det vid den här tiden fanns en obalans i sjukvården. I Norrtälje kommun fanns det cirka 20.000 innevånare under lågsäsong och det tiodubbla, 200.000 under somarmånaderna. Detta gav upphov till en hel del debatter om fördelning av skattemedel. Många ville förbjuda sommargästerna att ens vistas i centralorten eller ta del av det serviceutbud som fanns där, till exempel sjukvård.

Vi anlände vid 12-tiden på måndagen i grannens Volvo Amazon till Norrtälje lasarett och jag blev inskriven. Eftersom det var långa köer blev jag placerad på en tillfällig rullade bår i en korridor, precis framför ett fönster där solen gassade. Jag kände det som om jag blev sakta grillad i värmen, men vi utlovades hela tiden att det snart var vår tur. När det vid 16-tiden äntligen var vår tur konstaterades det att jag hade en brusten blindtarm och behövde en omedelbar operation för att överleva. Överläkaren i kirurgi tillkallades, men han meddelade att han redan hade tillräckligt med övertidstimmar i juli och beordrade sköterskorna att lägga in mig på en avdelning för operation nästa dag. När en sköterska protesterade med argumentet att ingen överlever en natt med brusten blindtarm blev hon bortmotad. Jag rullades iväg mot en säker död när en läkarpraktikant, det vi idag kallar AT-läkare, dök upp. Han erbjöd sig att genomföra operationen utan övertidsersättning. Överläkaren konstaterade att han inte hade behörighet

att göra det, men praktikanten hänvisade till ett nödläge. Överläkaren varnade att han skulle bli anmäld till någon form av disciplinnämnd varvid han svarade att han inte brydde sig. Vid 17-tiden rullades jag in i en operationssal och operationen tog mer än två timmar. En normal blindtarmsoperation tar 15-20 minuter, men när varbildningen spruckit och spridit sig i buken är det en betydligt svårare och mycket mer riskfylld operation.

Jag lämnades på intensivvården och min mamma fick rådet att inte besöka mig för ofta, eftersom det skulle bli så smärtsamt när jag inte överlevde. "När", inte "om". Jag tillbringade nästan två veckor i ensamhet på en sal med fyra patienter, och hade under den tiden ingen aning om hur allvarligt det hade varit. Jag antog att det var så som det gick till. När jag kom ut efter nästan två veckor var jag så svag att jag knappt kunde gå 50 meter utan att behöva vila. Min mamma berättade inte denna episod för mig förrän jag var i vuxen ålder så jag hade inte haft någon aning om dramatiken. Det var förstås för att skydda mig mot något jag i alla fall inte kunnat göra något åt. Jag har i vuxen ålder förgäves försökt söka efter vem denna praktikant var som räddat mitt liv, men det finns inga sådana uppgifter att inhämta. Det verkar inte finnas några bemanningslistor kvar från den tiden, åtminstone inte några som inbegriper praktikanter.

Det tog nästan ett helt läsår innan jag kom ifatt med orken och konditionen. Under den tiden orkade jag inte springa och det gjorde naturligtvis att jag omedelbart fick betyget underkänd i gymnastik. Det togs inga hänsyn till eventuella orsaker, allt sågs som bristande disciplin. Mina föräldrar kallades till möten med klassläraren och gymnastikläraren. Deras förklaring att jag varit sjuk godtogs inte och jag fick flera protokollförda anmärkningar i skolans register för brister i flit och uppförande. På den tiden gavs det speciella betyg i ordning och uppförande efter varje termin. I både dessa kategorier gick jag från oklanderlig till klandervärd på grund av min bristande ork och det var diskussioner om jag inte skulle få flyttas upp från årskurs tre till fyra, oaktat hur bra jag var i alla läsamnen. Den som påstår att skolan var bättre förr vet nog inte var den talar om.

Dessutom var vuxenkontrollen i stort sett obefintlig. Eleverna fick sortera ut sina meningsskiljaktigheter bäst de kunde. Det innebar ofta att den som inte kunde försvara sig fick ordentligt med stryk, åtminstone i områden med lägre socioekonomisk status, varav Bergshamra var ett. Eftersom jag var kompis med Per-Evert, den tuffaste killen i klassen, drabbade det mig inte så hårt. Många försökte alltid ge sig på de svagaste, och jag var svag i och med att jag varit döende på sommaren. Men även om jag inte längre var särskilt bra på brännboll så kom Per-Evert ihåg mina glansdagar och jag lämnades till stor del ifred även med mina svagheter.

När jag skulle börja trean så var skolstarten en vecka tidigare än den varit förut. Det skulle bli omläggning till högertrafik några veckor senare och alla barn skulle tränas i att cykla till höger och titta åt vänster när man korsade gatan. Nu fanns det ingen högertrafik att öva på utan vi fick öva på låtsas med uppritade "gator" på skolgården. För att göra det skojigare skulle vi även sjunga sånger om högertrafik på musiklektionerna, skriva berättelser om högertrafik i svenskan och räkna bilar på höger sida på gatan i matten. När Dagen H kom den 3 september 1967 var vi alla elever hjärtligt trötta på allt som hade med högertrafik att göra.

Under vårterminen i årskurs tre nåddes klassen av informationen att de fem klasserna i trean skulle slås ihop till bara fyra klasser inför årskurs fyra för att spara pengar. Det var väl känt sedan länge att klass 3B var dysfunktionell men rektor hade bestämt att det var klass 3E som skulle splittras eftersom E kom senare i alfabetet än B. Jag är inte säker på om föräldrarna kontaktades i detta skede, åtminstone sade mina inget och det borde de gjort annars. Alla elever i E-klassen fick skriva fem klasskompisar på en lista som man ville ha med till mellanstadiet och sedan gjordes en fördelning.

Jag tror inte att jag fick med många av de jag skrev på min lista men värre var att jag hamnade i B-klassen. 3B var dysfunktionell och den blev inte bättre året därpå som 4B. Lärare under utbildning, s.k. lärarkandidater, har som en del i sin utbildning s.k. verksamhetsförlagd utbildning (praktik). Det innebär att de under en period jobbar som lärare ute i en

skola men tillsammans med och under överinseende av en utexaminerad och van lärare. Av någon anledning som är svår att förstå beslutade rektor Yngve Brolin att de två nya lärarkandidaterna som kom till skolan vid terminsstart skulle ha sin praktik i klasserna 4B respektive 4C trots att han mycket väl var medveten om att 4B fungerade dåligt. Som motdrag satte han skolans mest fruktade mellanstadielärare, Torsten, som handledare. Torsten blev därför formellt klassföreståndare i både 4B och 4C. Vi var fem stycken elever från 3E som flyttades till 4B och de två första veckorna var vi helt förbluffade. Vi hade aldrig varit med om eller hört talas om något liknande. De lektioner där Torsten var lärare var rätt så normala, de var ungefär som i en vanlig klass. Men så fort lärarkandidaten Margareta hade klassen var det som om man släppt lös en flock apor på zoo. Vissa barn satt inte still utan for runt, slängde saker på varandra och babblade hejvilt. Några hoppade i fönsternischerna eller klinkade på pianot även om det var teorilektion i något ämne. Kandidaten försökte skrika och tysta klassen men det gjorde det hela nästan bara värre. Efter några veckor hade kandidaten uppenbarligen resignerat och försökte ha med Torsten på fler lektioner. Men Torsten hade två klasser och dessutom andra uppdrag och kunde inte vara med särskilt ofta. På det hela taget bedrevs det därför ingen systematisk undervisning alls. För mig är det långt i efterhand svårt att förstå att det kunde gå till på det här viset men jag är säker på att mina minnesbilder inte sviker mig.

På rasterna låstes klassrummet och alla elever skulle ut på rast. Före varje lektion var det sedan uppställning utanför klassrummet i bokstavsordning i väntan på att klassrummet skulle öppnas. Pojkar på den högra sidan och flickor på den vänstra. Den som stod först i varje led fick ansvaret för sitt led och eftersom det inte fanns någon pojke vars efternamn började på A, B eller C fick jag uppdraget att hålla ordning i ledet. Det var naturligtvis en hopplös uppgift och lärarkandidaten var ständigt besviken på mig för att det inte lyckades. Att det var ömsesidigt behöver väl inte tilläggas. Lärarkandidaten var klar med sin praktik efter en termin men vi elever var tvungna att fortsätta i 4B. Den enda förbättringen jämfört med lågstadiet var att vi nu inte längre gick i skolan på lördagar.

I trä- och metallslöjden hade vi en lärare som kallades Döden, förmodligen för sitt inte så vinnande sätt. Han var alltid sur och missnöjd med något vad man än gjorde. Jag tyckte att jag hade gjort ett fint askfat i hamrad plåt och en snygg snidad häst i trä. Men det tyckte inte han utan alla prestationer vi gjorde var undermåliga. Eftersom han inte talade om hur man kunde förbättra sig så var det lite poänglöst och hans bistra inställning som inledningsvis ingav en viss respekt slutade relativt snart att göra det. Jag hade ända från att jag var liten tyckt att nycklar var spännande. Min pappa, som reste mycket som revisor på Shell, lyckades ofta be om att få överblivna nycklar som ingen visste vart de gick. Med tiden hade jag därför fått ihop en avundsvärd samling av allsköns nycklar. Jag hade något år tidigare listat ut hur ett cylinderlås (patentlås) fungerar och minns hur lycklig jag blev av den insikten: hur man kodar huvudnycklar, trappnycklar och individuella nycklar i samma system och hur alla nycklar kan fungera i porten men sedan var och en bara i sin egen lägenhet. Eller hur en huvudnyckel kan fungera till alla lägenheter men lägenhetsnycklarna inte fungera i varandras lås. Försedd med de kunskaperna fick jag för mig att tillverka huvudnycklar av vanliga nycklar i slöjden. Där fanns lämpliga verktyg i form av skruvstäd, filar och skjutmått. Det behöver kanske inte påpekas att Döden inte blev överförtjust när han fick syn på mina försök, men jag försökte förklara hur det fungerade. Jag undrade men vågade inte fråga om vi kunde få skära upp några cylinderlås för att titta på konstruktionen så att jag kunde förstå hur de var konstruerade i mer detalj. Jag tyckte att det skulle varit en intressant uppgift i metallslöjden. Hur jag kunde tro att man skulle få göra det är i efterhand helt obegripligt. Det slutade med en hemanmärkning och en anmälan till rektor.

I musikundervisningen hade vi Mia Adolphsson som lärare. Hon var en av Sveriges mest kända sångerskor på den tiden och brorsdotter till skådespelaren Edvin Adolphsson. Mia stod på toppen av sin karriär 1968-69 med ett antal låtar på Svensktoppen och syntes regelbundet i musikprogram på TV. Vi fick hennes autograf och hon berättade anekdoter och spelade svensktoppslåtar på lektionerna men vi lärde oss i stort sett inget. Det var dock ett välkommet avbrott till de vanliga lektionerna och även de busiga i

klassen höll sig förvånansvärt lugna på musiklektionerna. Hade de blivit lite starstruck? Till vårterminen kom nya lärarkandidater och samma upplägg med en halv Torsten eller mindre fortsatte. Det gick naturligtvis inte bättre under våren och efter ett läsår hade vi knappt lärt oss något. Sommarlovet hade aldrig varit så efterlängtat och jag tillbringade en relativt regnig men ändå lång och skön sommar på landet.

Till hösten hade arrangemanget med lärarkandidater upphört. Torsten skulle då bli ordinarie lärare för en av femteklasserna och han valde naturligtvis 5C. Därmed stod min klass 5B utan lärare. På uppropsdagen i augusti fann vi en vikarie i form av en äldre dam i katedern, Signe. Hon började prata om att den här klassen skulle bli som hennes stora familj och att vi skulle sjunga sånger och lära oss så mycket roligt tillsammans. Jag minns att jag i mitt stilla sinne tänkte att hon inte hade en aning om vad hon gav sin in på och att det omöjligt skulle kunna fungera. Hon frågade om det fanns några i klassen som ville vara hennes extralärare. Ingen svarade naturligtvis men någon lustigkurre nämnde att jag var klassens ljus så då utsåg hon mig till sin lille extralärare i alla fall. Samtidigt kände jag mig matt och orkade inte säga emot utan tänkte att det skulle väl lösa sig. När jag kom hem hade jag 39 graders feber och vattkopporna bröt snart ut.

Det dröjde nästan två veckor innan jag kom tillbaka till skolan och då var Signe redan borta. Efter det började en vikariekarusell där det till slut skulle visa sig att vi hade totalt elva vikarier på en termin. Det hela var ohållbart och mina föräldrar protesterade redan efter ett par månader hos rektor Brolin som dock ansåg att det inte fanns några problem i klassen. De begärde att jag skulle få byta klass men han godtog inte begäran. Vem skulle bli kvar i klassen om alla fick göra så? Nej precis, och just därför behövde åtgärder sättas in och klassen splittras, men ingenting skedde och i början av november tog mina föräldrar kontakt med Solna stad för att undersöka möjligheterna att byta skola till terminen efter. Det var fullt möjligt och dessutom tydligen rätt så enkelt. Det fanns platser på flera skolor i Solna, men det visade sig att det krävdes ett godkännande av den nuvarande skolans rektor och därmed var den vägen stängd. Det fanns enligt

honom inga problem och varför skulle någon då byta skola? Mina föräldrar insåg att jag inte lärde mig något och därför inte mårde bra i en icke-fungerande klass och tog därför det enda beslut som var rimligt under rådande förhållanden: jag skulle börja i en privatskola. Det kunde ingen rektor kunna hindra – trodde vi.

Det fanns i Stockholms innerstad vid den här tiden fyra stora privatskolor förutom de språkliga som Tyska och Franska skolan. Det var Ahlströmska skolan, Beskowska skolan, Palmgrenska samskolan och Whitlockska samskolan. Alla låg på eller i närheten av Östermalm. Antagning skedde genom respektive skolas eget kösystem. Nackdelen var att det var relativt populära skolor som just därför hade köer, i många fall långa köer. Men vid kontakt med de fyra skolorna visade det sig att en, Ahlströmska skolan, var inne i en expansionsfas där man innevarande läsår gått från att vara flickskola till att vara samskola och öppnat parallellklasser från att tidigare endast haft en klass per årskurs. I klass 5B fanns det därför omedelbart plats och jag kunde få börja redan till vårterminen. Jag blev överlycklig och såg äntligen ett slut på mina bekymmer. Det var inte så att jag var mobbad i någon egentlig mening men den som ville lära sig saker stod inte så högt i kurs i min klass. Det var lite obehagligt att gå till skolan, inte minst för att jag var något som liknade ordningsman och detta enbart för att jag hade "fel" begynnelsebokstav och därför hade ett omöjligt ansvar vid uppställningen inför varje lektion.

Nya elementarskolan för flickor grundades 1902 av Anna Ahlström som tre år tidigare disputerat i romanska språk. Det var mycket ovanligt att kvinnor disputerade på den tiden och de som gjorde det hade svårt att få jobb så hon beslutade sig för att starta en egen skola som dessutom var avsedd enbart för flickor. Redan 1907 anställde hon Ellen Terserus och de två var sedan oskiljaktiga både som skolledare och privat fram till deras respektive frånfällen 1943. De kallades i gemen för Ahlan och Tersan. Skolan bestod av kindergarten, åttaårig flickskola och fyra gymnasieringar. 1926 kunde skolan flytta till ett eget nybyggt hus på den s.k. cirkustomten på Östermalm där det legat en cirkusbyggnad fram tills den brann ner

1913. I den egna skolbyggnaden fanns även personalbostäder för en stor del av personalen. Från höstterminen 1969 tog man även in pojkar och namnet ändrades till Ahlströmska skolan.

Eftersom Ahlströmska var en privatskola måste skolavgift betalas. Låg- och mellanstadierna på privatskolorna var inte statsunderstödda till skillnad från högstadiet och gymnasiet. Föräldrarna till en elev på låg- eller mellanstadiet måste därför betala hela skolavgiften själv om inte kommunen betalade. För elever mantalsskrivna i Stockholms stad betalade staden den övervägande delen, nästan samma belopp som kostnaden var för en elev i vanlig grundskola, och föräldrarna betalade bara en mindre del. Men Solna hade inte samma vana i dessa frågor och ville bara godkänna detta förfarande om avlämnande rektor gick med på att avstå motsvarande belopp. Vilket Bergshamra skolas rektor tyvärr inte gjorde. Ständigt denne Brolin. Han kunde alltså återigen sätta käppar i hjulet och gjorde det gärna, åtminstone såg det så ut från en tioårings horisont. Jag kunde inte förstå varför. Allt jag ville var att gå i en skola där det undervisades varje dag och där alla ville lära sig saker, inte flänga runt som på ett lekis. Mina föräldrar kontaktade återigen Solna stad för ett överklagande men de meddelade att det skulle ta en viss tid att behandla ärendet och att inget avgörande kunde komma innan juluppehållet. Under tiden skulle jag gå kvar i min klass. Jullovet kom och det var inte bara snön som föll tungt.

Efter jullovet verkade det i alla fall som om vikarieciirkusen stoppats upp, åtminstone tillfälligt. Vi hade redan första dagen på vårterminen en ung kille som vikarie och han var fortfarande kvar efter tre veckor. Han sades nyligen ha muckat från något elitförband i det militära och hade inga problem med att hålla ordning. Snarare verkade han se det som en utmaning och han lyckades över förväntan. Bråkstakarna sloknade och verkade mest se upp till honom. Mitt ordningsmansproblem var också som bortblåst, alla ställde sig självmant i leden när vi skulle gå in i klassrummet efter rasterna. Medaljens baksida var dock att han tyvärr inte hade ämneskunskaper i de ämnen som vi enligt schemat skulle ha så vi fick ofta läsa själva i böckerna. ”Nu har vi historia, läs om Gustav Vasa, börja på sidan

46” eller ”Nu har vi svenska, kan Lisa läsa högt från sidan 39, andra stycket”. Ett tecken på att han skulle stanna ett tag var att han faktiskt började kunna våra namn. Istället för ”du där till höger i grön tröja, kan du stänga fönstret?” blev det ”Mats, kan du stänga fönstret?” Som jag mindes det hade ingen av vikarierna terminen innan kunnat namnen. Det var klart bättre än den krigszon som förevarit tidigare, men jag längtade efter att lära mig saker.

Några veckor in på vårterminen kom så avgörandet. Överklagandet lämnades utan bifall. Alla regler hade följts till punkt och pricka. Vad det fick för konsekvenser för ett enskilt barn kunde de inte ta hänsyn till. Jag blev förtvivlad och trodde att jag skulle bli kvar i klassen för evigt. Jag var säker på att mitt intresse för studier skulle övergå från att bli retad till direkt mobbing inom en inte alltför lång tid. Det låg en sådan stämning i luften och jag önskade mig bort varje dag. Vid en förnyad kontakt med Ahlströmska skolan bekräftade de att platsen fanns kvar. Mina föräldrar beslutade då att jag ändå skulle få byta skola och det resulterade i att de, som verkligen inte hade det gott ställt, fick betala en mycket högre skolavgift än Stockholmsföräldrar. Men den uppoffringen valde de att göra för att min utbildning inte skulle haverera. Vi löste det genom att sälja bilen och jag skulle snart få lämna Bergshamra skola och klass 5B åt sitt öde. Men jag visste inte exakt när det skulle bli klart och för varje dag som gick blev det jobbigare och jobbigare att vänta.

### 3. Ahlströmska skolan

En morgon i början på februari fick jag veta att mamma hade tagit ledigt från jobbet och skulle gå med mig till skolan, och att vi skulle träffa rektor. Jag hade väntat länge på den här dagen, det var äntligen dags att byta skola. Rektor Brolin tog emot oss precis när det ringde in till första lektionen. Han tittade på mig och hans öppningsreplik var något i stil med ”jaha, unge man, nu är vi här i alla fall.” Sedan vände han sig till min mamma och efter några replikväxlingar kom en sekreterare in med några papper som min mamma skrev på. Efter högst en kvart var vi klara och jag minns det som i ett töcken, insikten att jag äntligen skulle få byta skola.

Efter det korta mötet med rektor gick mamma och jag vidare till klassrummet, men bara för att hämta mina saker. Jag förstod inte varför jag var tvungen göra det på lektionstid. Det kändes bara konstigt när jag gick in i klassrummet mitt i en lektion tillsammans med min mamma och började plocka ihop mina saker i en plastpåse. Alla i klassen tittade på mig och stämningen kändes inte bra, som om de tyckte att jag var en förrädare. Tydligt hade vikarien inte informerat klassen om att jag skulle sluta, kanske visste han det inte själv. Om det senare stämde var det nog en konstig upplevelse även för honom. Men ung som han var sade han i vilket fall inte emot när min mamma som var äldre informerade om att vi var där för att hämta mina saker. Under några långa minuter gick jag fram och tillbaka och travade upp alla mina skolböcker på katedern. Min mamma stod i dörröppningen och väntade. ”Vafan göru?”, undrade bänkgrannen. ”Jag ska sluta”, förklarade jag. ”Vafan dåför, vart skaru?” Det fanns inte tid för några förklaringar, luften stod still i klassrummet och jag ville bara bli klar. Allas blickar gjorde att det kändes som tuggummi under fötterna men efter några långa minuter var jag äntligen klar. Min mamma tackade

vikarien och vi gick ut genom dörröppningen. Det kändes som om dörren var dubbelt så tung som när jag kom och jag tog i för att få igen den. Det ekade både inne i mitt huvud och i korridoren när dörren stängdes med en smäll. Det var sant, det var äntligen sant att jag skulle byta skola. Jag hade vetat det i någon vecka men på något vis ändå inte riktigt kunnat eller vågat ta in det, men nu kändes det i hela kroppen. Vi hade pappren i mammas handväska och var på väg till den nya skolan. Äntligen. Inget kunde längre stoppa skolbytet. Det kändes som en av de bästa dagarna i mitt liv.

Det fanns två sätt att ta sig från Bergshamra om man inte hade bil. Buss 509 gick till Solna centrum och buss 604 gick in till stan, till Humlegården. Jag hade åkt båda busslinjerna många gånger när vi åkt för att handla, antingen till Solna centrum eller till city. Men idag var det annorlunda, jag var tvungen att vara mer observant för jag skulle lära mig hitta vägen själv. Mamma var bara ledig denna dag, från och med dagen efter måste jag hitta själv inne i stan. Vi tog buss 604 ända till slutstationen vid Humlegården och gick därifrån upp till Karlavägen där buss 54 gick. Vi tog den fram till hållplatsen Skeppargatan som låg precis utanför en fruktaffär. Jag tog in så många detaljer som möjligt och försökte komma ihåg dem för att kunna hitta själv dagen därpå. Det var bara något kvarter från hållplatsen till skolan men när vi kom runt hörnet fick jag en chock. Skolbyggnaden såg ut som ett enormt palats och var nästan oändligt hög. Ingången var omgärdad av gigantiska pelare och det var som att stiga in i en annan värld att gå in genom en av ytterdörrarna och leta oss fram till rektorsexpeditionen en trappa upp. Vi var väntade och studierektor Bo Löfgren hälsade oss välkomna. Efter ett kort samtal och några underskrifter senare var allt klart och min mamma tackade rektor och lämnade sedan skolan. Rektor följde med mig upp till fjärde våningen. Vi gick genom en korridor med vinterjackor och vinterskor längs båda väggarna och fram till en dörr. Jag fick ta av mig jackan och skorna och rektor knackade myndigt på en dörr och öppnade den i samma svep. Vi klev in och rektor förkunnade att "det här är Mats, han är ny i klassen". För andra gången samma dag tittade ett tjugotal par ögon eller fler på mig när jag gick genom hela klassrummet och satte mig på den anvisade tomma bänken längst nere till vänster i

rummet invid fönstret. Klassföreståndaren presenterade sig som Fröken Frankman och sade att det var så roligt att jag var där och alla klasskamrater fick säga sina namn. Jag mindes nästan inget av namnen men den fientliga stämningen från morgonen fanns i alla fall inte här. Skoldagen gick förvånansvärt fort och det var snart dags att åka hem. Då insåg jag att vägen hem inte såg ut precis som jag tänkt mig. Det jag memorerat var vägen dit, men genom en del detektivarbete lyckades jag spåra mig tillbaka till 604:ans busshållplats i Humlegården och därifrån hittade jag hem.

Klass 5B hade startat vid höstterminen när skolan infört parallellklasser. Klass 5A var alltså den ursprungliga klassen och innehöll därför bara flickor. Stommen i min klass kom från Fru Broms skola som var en privatskola som fått sitt tillstånd indraget. De flesta elever hade då valt att fortsätta i den närbelägna Ahlströmska skolan. Fru Broms skola som hade legat några kvarter bort på Brahegatan hade haft låg- och mellanstadium men hade pga. brister i undervisningens kvalitet inte fått fortsätta. Det var en samskola och därför innehöll klass 5B både pojkar och flickor. Skolan var nog mest känd för att lillprinsen, nuvarande kung Carl Gustaf, hade gått där, snarare än för sin höga kvalitet på undervisningen.

De kommande veckorna blev en chock för mig. Jag som alltid varit bäst i klassen hängde inte alltid med i svängarna. I den här klassen visste man saker som jag inte hört talas om. Det blev uppenbart att mellanstadiet i Bergshamra inte uppfyllt sitt syfte. Vi hade också olika lärare i olika ämnen. Jag var bara van att ha samma lärare, klassföreståndaren, i alla teoretiska ämnen. Men här hade vi andra lärare i bland annat engelska och geografi. I geografi hade vi Lars Eldhane som kallades Geten för sitt bockskägg som vi tyckte var udda men som egentligen bara var 30 år före sin tid. En gång när det varit snöoväder ute kom han in med ett vitt snötäckt skägg och kallades därför ibland för Yetin. Att snömannen också kallades yeti hade jag ingen aning om och var ett typexempel, tyckte jag, på att man här kunde saker som jag inte visste. Tempot, glöden och intensiteten i lektionerna var något helt annat här och jag trivdes som fisken i vattnet.

Kanske lite som en fisk simmandes motströms i ett vattendrag, det var jobbigt att hänga med i en del ämnen. Inte matematik eller svenska, där hade jag fortfarande bra koll, men i en del faktaämnen låg jag nog snarare i mitten av klassen kunskapsmässigt. Jag som inte ansträngt mig en enda lektion dittills på hela mellanstadiet kände att jag behövde öka tempot. Jag bestämde mig för att inom ett år vara tillbaka på toppen och satte högsta fart. Lärarna på Ahlströmska skolan svarade upp till mina önsknings och jag fick ofta extrauppgifter. Mina betyg som dippat när jag kom till Ahlströmska vände åter upp i årskurs sex.

Eftersom jag nu gick i skola i stan och efter ett tag tappat kontakten med mina gamla klasskamrater så fanns det inte länge någon anknytning till Bergshamra, vare sig för mig eller för mina föräldrar. De jobbade i Huvudsta respektive Ulvsunda och det var långa resor för dem som för mig. Därför började de leta efter någon annan lägenhet som låg mer centralt och efter en tids sökande så fick de information om nybyggda lägenheter i närheten av Solna centrum. Några månader senare flyttade vi till en lägenhet snett emot Råsunda fotbollsstadion och med utsikt över hela Hagalund åt ena hållet och stadshuset åt det andra. Härifrån blev det mycket kortare resvägar för alla i familjen och för mig blev det nära till Solnas huvudbibliotek som låg i centrum och som jag skulle komma att besöka i stort sett varje vecka under många år. Som AIK:are fick jag också nära till alla hemmamatcher i fotboll och jag gick på de flesta matcherna under många års tid. På den tiden var fotbollshuliganism ett okänt begrepp i Sverige och det var alltid ofarligt för en liten kille att gå med sina kompisar på allsvensk fotboll. Det var bara på derbymatcherna mot Djurgården eller Hammarby som det kunde vara lite stökigt, men det var ingenting jämfört med hur det ser ut idag i samband med fotbollsmatcher och vi var aldrig rädda.

En dag i sexan berättade vår klassföreståndare att vi skulle ha Nutidsorientering. Det var en kunskapsstävling som tidningen Dagens Nyheter anordnade varje år och där eleverna på Sveriges alla skolor skulle svara på frågor om vad som hänt det senaste året, underförstått vad som det skrivits om i DN. Jag tyckte det lät spännande och kastade mig över de 25 frågorna.

Jag tyckte inte de var alltför svåra och ville efter ett tag lämna in svaren. Lärarinnan undrade om jag inte ville tänka över svaren lite mer men jag tyckte att jag antingen kunde eller inte kunde svaren på frågorna. Veckorna gick och jag tänkte inte mer på Nutidsorienteringen. Det hade varit lite som ett vanligt prov som vi hade så många av i Ahlströmska skolan. Åtminstone upplevde jag det så, men jag kom ju från en skola där jag knappt hade haft några prov alls i femman. Men så en dag berättade klassföreståndaren inför hela klassen, utan att talat om det för mig innan, att jag vunnit Nutidsorienteringen i min åldersgrupp och skulle få ta emot ett diplom vid en prisutdelning. Jag som var lite blyg tyckte det lät aningen läskigt men fick ta emot ett diplom personligen undertecknat av chefredaktören för DN, Olof Lagercrantz. Mina föräldrar, som bättre visste vem Lagercrantz var, var mer imponerade än jag var av diplommet. Det var inte på långa vägar lika mycket medial uppmärksamhet kring Nutidsorienteringen på den tiden som idag, och jag förstod aldrig om jag vunnit tävlingen bara i Stockholm, eller i ett större område, kanske hela Sverige, men jag hade i alla fall alla rätt. Diplommet satte vi upp på väggen hemma i mitt rum i en glasram och med tiden bleknade färgerna betänkligt samtidigt som pappret gulnade.

Eftersom skolan hade det rykte den hade, som en kunskapsskola med ordning, så fick den med jämna mellanrum ta emot elever som hade hamnat lite snett och som man hoppades skulle räta till sig av sig själva om de bara kom till en studiemotiverande miljö. En dag i början på årskurs sex började det en ny kille i klassen. Han hette Staffan och rätt så snart visade det sig att han var en mästare på att hitta på bus. Det blev inte många lugna stunder för lärarna som försökte hantera problemen. Många lärare verkade ovana vid situationen men jag kände väl igen den från min tid i Bergshamra. Staffan var en snäll och kul kille men lite för livlig för Ahlströmska skolan och det dröjde inte länge förrän han försvann från klassen. Vår klassföreståndare berättade att han blivit omplacerad långt norrut i Sverige. Ett antal år senare dök han upp i TV-rutan som rallyförare och framförallt kartläsare. Staffan Parmander blev en av Sveriges mest framgångsrika kartläsare i rally genom tiderna där hans 14 säsonger i VM tillsammans med Kenneth Eriksson som förare gav massor av VM-placeringar

inklusive fem segrar och en total tredjeplats 1995. Det belyser på ett bra sätt att alla har sin plats i livet och precis som jag inte passade särskilt bra i Bergshamra skola så passade han inte i Ahlströmska.

Efter ett och halvt år i mellanstadiet i Ahlströmska blev det dags att börja högstadiet. För min familj blev det en stor ekonomisk lättnad i och med att högstadiet var statsunderstött. Det innebar att i stort sett hela skolavgiften betalades av staten från och med årskurs sju. Det återstod bara en liten del att betala själva och vi hade återigen råd att ha en bil. Det underlättade mycket, inte minst när vi skulle till landet.

I högstadiet skulle man välja vilken aktivitet man ville göra under rubriken Fritt valt arbete som var ett skolämne två timmar i veckan. Det verkade toppen, jag kunde tänka mig ett stort antal arbeten jag skulle vilja göra om jag fick välja fritt: konstruera elektronikprylar, bygga raketer, göra kemiska eller fysikaliska experiment, analysera Coca-cola som hade ett hemligt recept, osv. Men den lista jag fick att välja ifrån gjorde mig inte lika inspirerad. Den innehöll följande: maskinskrivning, dramatik, turistspanska, husdjursskötsel, skönhetsvård, gymnastik, foto, form & färg samt jazzballett. De flesta sakerna på listan var enligt min mening fritidssysselsättningar och hobbies snarare än arbeten. Kanske maskinskrivning tillhörde arbete, men det lät inte särskilt intressant vare sig som arbete eller hobby. Jag hade lite svårt att förstå och placera in det här ämnet bland övriga skolämnena och frågade studierektorn vad som egentligen var meningen, men blev inte så mycket klokare. Jag fick som svar en text från Skolöverstyrelsen som liknade följande:

*Enligt 5 kap. 9 § skolstadgan (1971:235) skall med vissa undantag elev på grundskolans högstadium delta i fritt valt arbete vid sidan av undervisningen i ämnen. I fråga om syfte och förutsättningar för fritt valt arbete har i läroplan för grundskolan (Lgr 69) angivits följande: Fritt valt arbete ingår som ett led i skolans åtgärder för att främja elevernas personlighetsutveckling och för att medverka till ökad trivsel och goda arbetsförhållanden i skolan. Verksamheten bör på ett konkret sätt bidra till att elevernas fritid får ett utvecklande och värdefullt innehåll och till att föra dem in i närsamhällets kulturaktiviteter. Den bör sålunda kunna stimulera eleverna till sådana former av fritidsverksamhet som exempelvis friluftsliv,*

*idrott och gymnastik, sång och musik, teckning och målning, slöjd och annat manuellt arbete samt fri hobbyverksamhet av annat värdefullt slag. Den bör vidare kunna föra dem i kontakt med förenings- och bildningsverksamhet utom skolan och stimulera dem till aktivitet och engagemang i samhälleligt och ideellt arbete.*

Vad betydde nu detta? Texten ovan är från Utbildningsutskottets betänkande 1974 men det jag fick i min hand några år tidigare när jag började högstadiet lät likadant. Vid sidan av undervisningen? Ökad trivsel och goda arbetsförhållanden? Stimulera till fritidsverksamhet av värdefullt slag? Manuellt arbete? Jag frågade igen men fick det pragmatiska svaret att jag helt enkelt skulle välja något från listan. Förutom att jag inte förstod syftet blev valet ändå lätt för egen del om man nu skulle välja en hobby. Jag var bildintresserad och ämnet foto skulle läras ut av en riktig fotograf vilket lät bra. Det började också bra och vi lärde oss en hel del om hur man fotograferade med en spegelreflexkamera och hur man framkallade svartvit film. Det var spännande och vi fick framkalla och kopiera bilder i skolans fotolabb högst uppe på våning 6. Vi var kanske lite för omogna för att förstå diskussionerna om bildkomposition men bilderna blev i vilket fall bättre och bättre. Efter jullovet skulle vi fortsätta men då hade det pga. indragningar, besparingar eller något sådant som vi inte förstod blivit otillåtet att köpa in förbrukningsmateriel till skolan. Fotoundervisningen fortsatte men utan film och fotopapper var det inte alls lika intressant och förvandlades till torrsim och lek. Så jag bestämde mig för att välja något annat till årskurs åtta men förstod att jag kunde välja fritt bara så länge som jag valde från listan.

Jag och några klasskompisar var medlemmar i Stockholms akvarieförening och höll på mycket med akvarier och fiskodling. Så vi föreslog att man kunde göra en utbrytning och tolkning av ämnet husdjursskötsel till att bara omfatta akvariefiskar. På den lektion där vi skulle välja inför nästa årskurs fick vi återigen höra att vi fick välja vad som helst som vi ville göra bara det stod på listan. Men vi hade redan talat med klasskamrater både i den egna klassen och parallellklasserna och ett antal elever i årskurs 7 valde akvariekunskap fastän det inte fanns som valbart alternativ. Veckorna gick och i slutet av vårterminen när listan med nästa års val blev klar

såg vi till vår förvåning att akvariekunskap fanns med, och med biologiläraren Anna Johansson som ansvarig.

Vår matematiklärare under högstadiet var Wilhelm Hagwall, en pensionerad kommendörkapten av första graden med skärpa inom såväl ämne som lydnad. Han hade tjänstgjort främst inom ubåtsvapnet, på kommanderingar från fartygschef och divisionschef till flottiljchef. Han hade också högre militärteknisk utbildning och efter sin pensionering arbetade han under tolv år som lärare i matematik och fysik vid Ahlströmska skolan. Klassen satt tysta som ljus under hans lektioner och försökte kanske ta igen det lite på andra lektioner. En gång när Hagwall var sjuk hade vi vår akvarie- och biologilärare Anna som vikarie. Vi tänkte skoja lite med henne och tog det allra värsta talet vi hittade i boken och förvärrade det på alla möjliga sätt och påstod att det var vår hemläxa i matte. Hon tittade roat på talet och löste det enkelt för att sedan utan kommentar fortsätta till nästa elev. Tji fick vi. Det visade det sig senare att hon också var lärare i matematik på gymnasienivå.

En dag precis i början av åttan kom en ny kille till klassen. ”Det här är Ulf, han ska gå i klass 8B.” Det var en liknande introduktion som jag fått tre år tidigare och han hamnade på platsen bredvid mig. Det visade sig att han hade ungefär samma erfarenheter av en icke fungerande klass i Farsta som jag hade från Bergshamra och hans föräldrar hade dragit samma slutsats om framtidsmöjligheter om sonen gick kvar. Jag vet inte om det bidrog till att vi blev bästa kompisar under de två år han gick i klassen men vi trivdes ihop från första dagen. Av någon anledning som varken han eller jag förstod blev vi ibland utsedda av rektor att hjälpa till för skolans räkning i frågor som egentligen inte alls hade med skolan att göra. Det kunde handla om att omkringboende hade något de ville ha hjälp med och vände sig till närmsta rekorderliga skola. Ofta ville de ha hjälp med att undersöka eller förstå något. Dessa damer, det var i stort sett alltid damer, hade kanske inte den allra bästa skärpan kvar i synen eller tanken, men uppdragen roade oss. Som ett exempel kom studierektor Löfgren en dag in under en matematiklektion och bad oss följa med. En dam hade sett en fågel

i nöd på ett tak och vi utrustades med skolans kikare och gick på upptäcktsfärd för att hitta nödställda fåglar på några av de omgivande byggnadernas tak. Vi såg ingen fågel men väl silhuetten av en taklucka på glänt. Efter att ha lugnat damen att ingen fågel var i nöd bjöds vi naturligtvis på dricka och bullar så uppdraget tog sin lilla tid.

I åttan och nian hade vi hemkunskap. Trots att det var en gammal flickskola så fanns det inga undervisningskök i Ahlströmska skolan där hemkunskapsundervisning kunde bedrivas. Med tanke på skolans historik fann jag det lite underligt men det visade sig att de båda grundarna, Ahlan och Tersan, medvetet hade underlåtit att ta med undervisningskök när de byggde skolan som en markering att kvinnor kan göra annat än hemsysslor. Smart, men det fattade jag inte då. Följden blev dock att Ahlströmska skolan hela tiden måste förhandla fram avtal med andra skolor. När jag gick i åttan hade vi därför hemkunskap i Gärdesskolan och i nian i Östermalmsskolan. Vi bytte lärare och miljöer mellan läsåren vilket var intressant men för de som ville ha bra betyg så var det en klar nackdel. I Gärdesskolan gjordes det en indelning av klassen i halvklasser där de två delarna hamnade i två olika skolkök med olika lärare. Jag hade tur och hamnade i samma halva som min bästa kompis Uffe. Däremot hamnade de flesta andra jag kände väl i den andra halvan. Vi indelades sedan i grupper inom halvklassen och jag och Uffe fick Johan som tredje gruppmedlem. Han kom från en relativt rik familj där hans pappa ägde ett mindre oljebolag som senare såldes till BP. Hans eget stora intresse var teater och han gick på Calle Flygares teaterskola. Trots det var han ingen clown i klassen utan försökte vara så korrekt som möjligt. Han satt längst fram av oss tre och tyckte det mest var pinsamt när vi lagade mat på kreativa sätt.

Alla hemkunskapslektioner följde samma mönster. Först en liten teori-genomgång där ingredienserna i dagens rätt och deras egenskaper gicks igenom. Sedan fick vi recepten och förväntades laga rätten enligt beskrivning och slutligen serverades de olika gruppernas måltider i en matsal vilket utgjorde lunchen den dagen. Det gällde därför att få till ätbara måltider.

Som vanligt var det sedan bråttom att hinna förflytta sig tillbaka till Ahlströmska skolan i tid till nästa lektion. Men det var fantastiskt roligt att laga egna måltider. I min familj var det mamma som lagade maten och även om jag ofta ville var med och laga t.ex. pannkakor så öppnade det en helt ny värld att laga måltider från scratch med ingredienser som jag inte hade en aning om hur de fungerade. Uffe och jag intog en relativt experimentell hållning till matlagningen och såg den på samma sätt som på laborationer i fysik eller kemi. Det handlade alltså om att förstå så mycket som möjligt på kort tid genom att utföra olika experiment med de angivna ingredienserna. Detta vetenskapliga förhållningssätt trummades in framförallt i kurserna i fysik och kemi men kändes tillämpliga även i hemkunskap.

För att utföra experimenten försökte vi ofta plocka åt oss större mängder ingredienser än de angivna och ytterligare ingredienser för att kunna tillaga olika varianter av samma recept med olika blandningsförhållanden, olika tillagningstid eller helt enkelt med olika ingredienser. Resultaten var alltid intressanta och lärorika men kanske inte alltid så välsmakande. Johan höll på att bli tokig på oss, han ville bara göra rätt. Men vi tyckte det var intressantare att göra olika än rätt och Johan suckade ofta när det var hemkunskap – inte ni nu igen. Trots allt hade vi väldigt kul i vår lilla grupp i åttan men Johan såg nog fram emot skolbytet i nian. Till sin oerhörda förvåning resulterade indelningarna i Östermalmsskolan i nian i att han inte bara hamnade i samma halva av klassen utan även i samma grupp. Han fick stå ut med Uffe och mig i ytterligare ett år, men överlevde det och kan numera ses under namnet H:son Kjellgren på teater och TV. Han studerade vid Scenskolan i Göteborg och fick sedan jobb vid Stockholms Stadsteater. Han har av någon anledning ofta fått spela kriminella eller obehagliga personer. Mest känd, åtminstone i veckopressen, blev han när han gifte sig med Povel Ramels dotter som tidigare varit gift med Ted Gärdestad.

I årskurs åtta skulle vi ha PRYO, praktisk yrkesorientering, det som numera heter PRAO. PRYO-perioden var två veckor och klassen delades i två halvklasser som skulle ha perioderna efter varandra. Jag hamnade i

den andra perioden och fick vänta två veckor på min PRYO. Jag tyckte det skulle bli spännande att få se en arbetsplats från insidan och få se hur det gick till att jobba. Jag hade förstås varit på min pappas arbetsplats men nu skulle jag få se något nytt. Man fick inte skaffa egen PRYO-plats utan det hanterades genom skolans försorg. SYO-konsumenten som var den som administrerade PRYO-platserna meddelade att ingen elev skulle själv få välja vad den ville göra. Det skulle i så fall ta alldeles för lång tid, utan skolan tilldelade platser efter behov. Så kom det sig att pojkarna hamnade på verkstäder och fabriker och flickorna i affärer och på kaféer. Jag hamnade på SL:s verkstad i Blåsut och skulle reparera tunnelbanevagnar. Jag fick med mig en lapp där det stod hur man åkte dit och vem man skulle kontakta. Sagt och gjort, måndag morgon kom och jag tog tunnelbanan till station Blåsut. Efter att ha orienterat mig fram lite kom jag till slut fram till kontoret och frågade efter verkmästaren. Han anvisade ett skåp och en overall och sedan bar det iväg ut i verkstaden. Verkmästaren gick fram till en av reparatörerna och sade att här är PRYO-eleven. ”Nä fan, inte en unge till, nå’n annan får ta’n”, blev svaret. Efter ett par försök fick jag till slut en handledare. Hans öppningsfråga var vilken skola jag kom ifrån. Jag svarade och han konstaterade att den låg på Östermalm. Därefter berättade han vad han tyckte om Östermalmskärringar och lät mig förstå att jag nog var likadan. Nästa fråga var vilket lag jag höll på och jag svarade AIK. Jag fick då veta att alla riktiga karlar höll på Hammarby och att det bara var kontorsfjantar som höll på AIK. Jag var därmed färdigkategoriserad efter bara två frågor. Stämningen fortsatte sedan vara likadan under veckan och vad jag än gjorde för arbetsmoment så ansågs de alltid vara dåligt gjorda. Måndagen den andra veckan gick jag till verkmästaren och ville byta handledare. Han undrade varför och jag berättade. Tror du inte det är rätt åt dig? undrade han och såg ingen anledning att byta. Det var uppenbart mitt fel om stämningen var dålig. Vecka två släpade sig fram men till slut blev det fredag och jag kunde lämna tillbaka overallen och lämna verkstaden för sista gången. Tillbaka i skolan veckan därpå var det bara två veckor kvar till jul. Till min förvåning var det färre i klassen än när det varit halvklass, trots att vi nu var tillbaka till helklass. Årets influensa hade slagit

till och till skillnad mot idag så hade vi i Sverige dålig motståndskraft mot influensorna från Asien på den tiden, de var så pass nya. Under de två veckorna fram till jullovet kom ett antal elever tillbaka men andra blev sjuka istället. När det blev jullov hade alla i klassen utom jag haft influensan, av någon anledning hade jag klarat mig. Trodde jag. Kvällen innan julafton kände jag mig väldigt seg och på julafton fick även jag influensan.

Högstadiet var, då precis som nu, organiserat på ett helt annat sätt än lägre stadier. Vi hade ämneslärare i varje ämne och de flesta lärarna var fil.mag. i sina respektive ämnen och anställda som adjunkter. På den tiden betydde magisterexamen att man läst pedagogik i ett år efter sin ämnesexamen (fil.kand.) och därför blev ”magister”, dvs. lärare. Men några lärare var lektorer för att de gått forskarutbildning. En av dem var Dagmar Lange, mer känd som Maria Lang. Hon var lektor på skolan sedan 1952 och hade under en lång period varit studierektor. Hennes huvudämne var inte överraskande svenska där hon var huvudlärare. Hon bodde i en av bostadsflyglarna på skolan, den nordvästra med adress 31A. Jag hade henne inte som ordinarie lärare men åtskilliga gånger som vikarie för Elisabet Häggqvist, Häggis, som var en av hennes bästa väninnor och min svensklärare. Lange var naturligtvis välkänd av alla på skolan eftersom hon vid den här tiden var Sveriges deckardrottning. Deckarna var av Agatha Christie-typ, en sorts pusseldeckare som var mer av myskaraktär än hårdkokta. Inget som tilltalade tonåringar utan mer för en äldre publik. Hon hade skrivit ett tjugotal böcker och det kom en ny varje år i en strid ström. Handlingen var ofta förlagd till den fiktiva orten Skoga som egentligen var hennes födelseort Nora. Jag kände inte till någon i klassen som läste deckarna som mest ansågs vara töntiga. Det väckte därför desto större sensation bland oss elever på skolan när *Vi var tretton i klassen* kom ut 1973, när jag gick i nionde klass. Den boken handlade om vår skola där ett mord begicks i svenskrummet. En stor del av handlingen var förlagd till skolan och alla miljöskildringar var autentiska. Många av karaktärerna i boken fanns på riktigt och alla ifrån rektor till många av lärarna i skolan figurerade med sina riktiga namn och personer. Även elever fanns med i berättelsen, inte

minst elevrådets ordförande Suzanne Ernrup som senare blev en känd skådespelerska. Det kunde inte Lange veta då, men det var en av hennes favoritelever så hon fick en rätt så stor roll i boken. Förutom skolan och dess atmosfär hade en av tavlorna i aulan en viktig roll i boken. Skolan var full av konstverk: tavlor på väggarna i aulan, i korridorerna och i rummen. Det fanns också statyer och andra utsmyckningar. Men den märkligaste tavlan fanns i aulan på den bakre väggen och var en vändbar tavla där man monterat två tavlor med baksidorna mot varandra på en vändbar upphängning. Man kunde alltså byta tavla genom att svänga runt hela stativet ett halvt varv. Den sida som inte visades var en målning med ett skelett på en bår med likmaskar, och den vänds fram flera gånger i berättelsen i boken. Alla miljöbeskrivningar i boken som korridorer, sidodörrar och trapphus stämmer med verkligheten vilket gjorde den till en rolig läsning när det begav sig.

En miljö som inte beskrevs i boken men som mycket väl hade platsat i en deckare var den hemliga simhallen som fanns snett under gymnastiksalen. Gympasalens omklädningsrum fanns i källaren en våning snett under själva salen och där hade tidigare också funnits en simbassäng. Om man hade lite lokalsinne så kändes pojkarnas och flickornas omklädningsrum som alltför långt ifrån varandra på motsatta sidor, det var som om det fanns något relativt stort emellan dem. Simhallen var ett av de populäraste inslagen när skolan byggdes och många gymnastiklektioner hölls där. Det var en vacker simhall med eleganta valv i gångarna på sidorna och en bred trappa ner på ena långsidan. Det fanns separata ingångar från pojkarnas och flickornas gymnastikomklädningsrum. Efter en dramatisk drunkningsolycka på 40-talet stängdes emellertid simhallen och för senare generationer av elever försökte skolledningen förneka att det någonsin funnits en simhall vilket bara gjorde den ännu mer spännande att undersöka.

En dag i sjuan skulle klassen på en biologilektion åka iväg och se en utställning i en utställningslokal på Regeringsgatan. I ämnet biologi studerade vi för tillfället människokroppen och det visade sig att utställningen handlade om sjukdomar. I början av utställningen tittade vi på planscher

med ritningar på människokroppen i genomskärning och man såg olika organ. Sedan följde mer detaljerade ritningar där man gick in på funktionen på enskilda organ och vad som hände när det blev något fel på dem. Efter det följde bilder på virus och bakterier och hur immunförsvaret fungerade med eller utan hjälp av antibiotika. Så långt var allt väl men den avslutande delen av utställningen bestod av autentiska fotografier på delar av människokroppar med olika sjukdomar, en ena värre än den andra. Plötsligt och utan förvarning svimmade jag och dunsade i golvet. Rädda och förvånade klasskamrater fick leta reda på lärarinnan som satte mig upp mot väggen och jag vaknade till igen. Min första tanke var lustigt nog att sjukdomar och läkaryrket inte var något för mig. Jag fick givetvis åka hem och med sprängande huvudvärk lade jag mig på sängen för att vila. Efter en stund ringde telefonen och jag tog mig upp för att svara. Damen i andra ändan frågade efter Mats och jag tillstod att det var jag. Då gratulerade hon mig till att ha vunnit en safariresa till Kenya. Det visade sig att jag var den enda besökaren den säsongen på Kolmården som hade alla tolv rätt på den tipsrunda de hade haft. Men hon tyckte att jag lät lite ung och frågade hur gammal jag var. När det stod klart att jag var 13 år förklarade hon att man måste ha fyllt 18 år för att delta i tipset och att det hade stått finstilt i små bokstäver på tipskupongen. Därför var min tipskupong inte giltig. Jag undrade hur man kunde ha en sådan regel på Kolmården som jag tyckte var en familjeattraktion och därför riktade sig minst lika mycket till barn och unga under 18 år. Kunde jag inte åtminstone få vinna en resa till Kolmården eller något annat? Jag fick inget svar utan hon lade helt sonika på luren och jag gick tillbaka till sängen med dubbel huvudvärk.

Eftersom Ahlströmska skolan fram till 1969 varit en flickskola så fanns det ingen trä- och metallslöjd utan bara en syslöjdsal högst uppe i huset på våning 6. När jag kom till skolan hade den bara hunnit vara samskola i drygt en termin och skolledningen hade ännu inte lyckats få till ett avtal med någon annan skola för träslöjden. Vi fick därför välja på att ha syslöjd eller syslöjd, ett val som jag inte direkt uppskattade. Jag ville gärna bli bättre på att fixa och meka med saker, något jag ofta och gärna gjorde på

landet. Man kan väl lugnt säga att jag inte lika ofta satt och sydde på landet. Men det var i alla händelser bättre med syslöjden i Ahlströmska än att ha Döden i träslöjd. Så jag stickade, virkade och sydde bäst jag kunde, men jag tror att resultaten inte var alltför lysande. Inför sjätte klass hade skolan fått till ett avtal med Palmgrenska samskolan, en privatskola några kvarter närmare Humlegården men på samma gata, Kommendörsgatan, och vi fick äntligen ha träslöjd. Någon metallslöjd fanns det dock inte verktyg till. Men när Ahlströmska skolan i snabb takt växte på pojksidan räckte inte Palmis till och inför högstadiet tecknades ett nytt avtal, denna gång med Jakobs skola på Brunnsgatan. Eftersom Ahlströmska skolan var privat så hjälpte inte skolförvaltningen till utan privatskolorna sågs som bittra fiender som skulle bekämpas. Tidsandan var också sådan att alla skolor som på något sätt stack ut, t.ex. genom högre kvalitet på undervisning, skulle bekämpas i rättvisans namn. Därför erbjöds Ahlströmska skolan ett slöjdavtal med en skola som man visste var på väg att läggas ner.

Jakobs skola var en mycket gammal och nedsliten skola som inte låg på Östermalm utan på Brunnsgatan, en bakgata till Kungsgatan något kvarter från Hötorget. Skolgården låg på taket till biografen Rigoletto och en alltför väl sparkad fotboll från skolgården kunde hamna nere på Kungsgatan. Delar av centrala Stockholm såg från mitten av sextioalet och nästan ett decennium framåt ut som om det blivit hårt drabbat av bombningar från andra världskriget. Hela stadsdelen Klara var jämnad med marken för att ge plats åt det nya City. Kvarteren kring Brunkebergstorg var borta och bestod mest av enorma, flera våningar djupa hål, och i ett stråk bort mot Johannes kyrka revs hus efter hus. I det moderna Stockholm skulle inget gammalt bevaras, allt skulle ersättas med nytt. Rivningshysterin tog med sig allt från stora och pampiga sexton- och sjuttonhundratals hus till mindre bebyggelser från artonhundratalet, den blandning som gav dåtidens Stockholm sin karaktär. Husen hade med enkla medel kunnat renoveras, det var inget fel på dem mer än att de inte såg ut som nybyggen från 1970-talet. Husen tvångsinlöstes av Stockholms stad och revs sedan så fort man hann med. Under tiden hyrdes lägenheterna ut på rivningskontrakt

för att slutligen evakueras något år innan själva rivningen. Efter evakueringen men innan de revs togs husen över av människor som av olika anledningar levde under radarn såsom kriminella, narkomaner och prostituerade, och stadsdelar som en gång varit ståndsmässiga huserade nu istället knarkarkvartar. Kring 1970 hade rivningsvågen redan svept bort stadsdelen Klara och Brunkebergstorg. Nu stod området kring Johannes på tur och Brunnsgatan med omnejd blev känt som Träsket. Dagliga inbrott, knivslagsmål och fickstölder gjorde att den vanlige medborgaren gick omvägar runt Träsket. Men alla kunde inte det, eftersom det var mitt i Träsket som Jakobs skola låg. I Aftonbladet kunde man i slutet av 60-talet läsa följande artikel om Träsket:

***Nu kommer frälsarbussen – tre unga flickor försöker rädda människovrak i Träsket***

*– Försvinn era dj-a gudsfnask! skriker en prostituerad som ställt sig inne i en port för att skydda sig mot det snöblandade regnet.*

*Hon spottar mot Maranatas Mercedes-buss – "frälsarbussen" kallas den i Träsket – som stannat framför hennes port. Ur stiger tre flickor i 25-årsåldern.*

*– Gud söker dig, säger en av flickorna.*

*– Stick! Här har ni ingenting att hämta. Lämna ni oss inte i fred så ska vi se till att ni snart blir märkta.*

*De tre Maranata-flickorna vet att de svävar i ständig livsfara när de nattetid går omkring bland prostituerade, hallickar, narkomaner och fyllon i Stockholms träsk. Barbro Steen, Göta Lövsund och Jean White är alla 25 år. De är frälsta och säger att de är kallade av Gud att gå ut och värva själar i Träsket.*

*En av de prostituerade säger: – De springer här med sina lappar och sitt snack om Gud. Så länge de är här nere går det inte att göra en enda ordentlig affär. Kunderna tror att brudarna är från polisen och vågar sig inte fram.*

*Göta, Jean och Barbro har varnats av polisen för att fortsätta sin farliga verksamhet. Barbro var en natt nära att bli strypt, och Jean anfölls med kniv av en narkoman.*

Att som elvaåring från en uppväxt i en sömnig förort hamna mitt i Träsket blev lite av en kulturchock. Kvarteren runt Jakobs skola var ökända för mycket droger och prostitution och ett antal mord. Tre mord som begicks av gangstern Hans "Tuppen" Marmbo under oktober 1966 kallades av dagstidningarna för träskmorden. Två av morden begicks på Brunnsgratan 26 vilket var grannkvarteret till Jakobs skola som låg på nr 11. Hela området innehöll rivningskåkar tillfälligt bebodda av kriminella, alkoholister och prostituerade. Marmbo sänkte efter morden liken vid Riddarholmskajen och Strandvägen vilket gav upphov till uttrycket "ståplats i Nybroviken".

I och med skolans läge blev det långa restider till slöjden och för att det skulle fungera försökte skolledningen att lägga slöjden i anslutning till lunchen. Det fungerade såtillvida att det nu fanns tillräcklig restid för att hinna till slöjdlektionen – om man hoppade över att äta lunch. Således var det ett gäng hungriga och aningen griniga killar som stolpade in till slöjden en gång i veckan, men det kanske bara gjorde slöjdandet lite mer kraftfullt. Rätt så snart kunde man läsa i tidningarna att Jakobs skola skulle läggas ner och de lärare som kunde började naturligtvis flytta på sig. För slöjdens del innebar det att bara en slöjdlärare stannade kvar och han blev snabbt överbelastad. Det kom nog som en befrielse för det kvarvarande lärarkollegiet när Jakobs skola stängde efter vårterminen 1973 och eleverna överflyttades till andra skolor i närheten. Men Jakobs skola hade kvar avtalet med Ahlströmska och därför kom det sig att vi i nian hade slöjd på fjärde våningen i en tom och övergiven spökskola. Slöjdläraren Hans verkade bara ha Ahlströmska-elever kvar och det var oklart för oss om han resten av tiden jobbade någon annanstans eller om detta var hans enda jobb. Ju längre läsåret förflöpte, desto sämre skick blev skolbyggnaden i eftersom det inte längre fanns vare sig underhåll eller vaktmästare. Toaletterna slutade fungera rätt så fort och eleverna kom på andra, inte så sanitära lösningar. Det gjorde också de som bodde där på nätterna. Ett övergivet skolhus drog naturligtvis till sig intresse och det beboddes nattetid av ljuskygga individer och hemlösa drogmissbrukare. De kunde finnas kvar även på dagtid och det fick man ha med i beräkningen i trapporna på väg till och från slöjden.

I nian ändrades dessutom schemat så att vi istället hade slöjden innan lunch och skulle använda lunchrasten för att åka tillbaka till skolan. Eftersom vi ändå inte skulle hinna i tid för att äta så användes tiden istället till att gå på Filmrullen som var ihopklippta trailers för aktuella biofilmer och som visades på någon biograf mitt i city under lunchtid. Jakobs skola låg så centralt att vi kunde ta oss till alla citybiografer på högst tio minuter så det här blev det givna nöjet på slöjddagar. Ett bekymmer för min del var att det alltid bland filmerna fanns ett antal som var barnförbjudna, dvs. tillåtna från 15 år. Under läsåret 1973-74 när jag gick i årskurs nio hade alla mina klasskamrater, som ju var ett år äldre eftersom de inte hoppat i skolsystemet, fyllt 15 och kom därför alltid in på Filmrullen. Jag däremot skulle fylla 15 efter att jag slutat grundskolan och det fanns alltid vaktmästare vid visningarna av Filmrullen som såg till att barn under 15 år inte skulle få se smakproven. Jag försökte på alla möjliga sätt smita förbi de olika vaktmästarna men de hade blicken och vanan inne så det gick oftast inte. Alltför många gånger slutade det med att alla mina klasskompisar tittade på Filmrullen och jag fick själv åka tillbaka till skolan. Själva lunchmåltiden missade jag ändå så jag var både hungrig och missnöjd. Nu var goda råd dyra.

Samma problem uppträdde när jag skulle med kompisar på bio. En biokväll började ofta på McDonalds på Kungsgatan som hade öppnat i oktober 1973 och som vid den här tiden därför var nytt och jättetufft. En Big Mac kostade 4,75 kr och tillsammans med pommes frites och läsk kostade det tio kronor jämnt. Meal var inte uppfunnet på den tiden så man beställde varje del för sig. Sedan fortsatte biokvällen med en av de spännande filmer som nyligen haft premiär och dessa var undantagslöst barnförbjudna. Jag var normallång för min ålder men hade till skillnad från mina kompisar inte fyllt femton. Det gjorde att antingen biokassörskan, vaktmästaren eller båda ofta ifrågasatte min ålder. Ett alltför stort antal gånger fick jag gå hem utan att ha sett filmen. Visserligen mätt, till skillnad från lunchepisoderna med Filmrullen, men ändå frustrerande. Som sagt, nu var goda råd dyra.

Ahlströmska skolans elevråd hade egna skollegitimationer som gavs ut för att man skulle kunna gå på diverse evenemang som bara skolungdomar i Stockholmsskolor, ibland bara från vissa skolor, fick gå på. En dag fick jag en plan. Tillsammans med en inte ont anande kompis i en parallellklass gick vi till elevrådsexpeditionen. Jag hade berättat för honom om skollegitimationen och han ville ha en sådan. Jag valde ut en dag när den som satt i expeditionen gick i samma klass som min kompis. Hon visste således att vi gick i samma årskurs, men även om alla i min klass visste att jag var ett år yngre så visste de inte det i parallellklasserna. Vi bad om att få var sin skollegitimation och jag uppgav glatt ett födelsedatum som var mer än ett år tidigare än mitt eget men som verkade rimligt med tanke på vilken klass jag gick i. Jag fick min skollegitimation och efter det kunde jag gå på Filmrullen, barnförbjudna biofilmer, disco m.m. precis som alla mina klasskamrater.

Stenis och Kråkan var två killar som hade börjat i min klass i sjuan. Det här var klart smarta killar och vi diskuterade allt från hur förbränningsmotorer fungerade till energiinnehållet i blixtrar. Men deras intressen låg lite vid sidan av mina, och kanske inte alltid på samma sida om lagen. Vad de köpte och sålde var jag inte på det klara med, annat än att jag inte borde vara inblandad. En dag kom Stenis inte till skolan och samma dag kunde man läsa i DN hur en utpressare hade fångats av polisen när denne vittjade en papperskorg som skulle innehålla en större summa pengar. Stenis hade på något sätt kommit över information om att en person haft en förbindelse med en annan som den inte borde ha haft och skrivit ett utpressningsbrev. I brevet beskrevs hur den utpressade skulle lägga 15 000 kr invirat i en tidning i en bestämd papperskorg på ett bestämt klockslag. På det utsatta klockslaget kom personen till platsen och lämnade mycket riktigt en tidning i den rätta papperskorgen. Det var bara det att tidningen inte innehöll några pengar. Den utpressade hade istället gått till polisen och därför befann sig ett antal civilpoliser gömda i närheten av papperskorgen. När Stenis och hans kumpan försökte vittja papperskorgen togs de på bar gärning. Med viss förvåning konstaterade Stenis att det inte fungerat

som det gjorde på bio. Vad som hände Stenis och Kråkan efter grundskolan vet jag inte men jag hoppas att det gått bra för dem.

I min klass och årskurserna runt omkring gick också en oväntat stor del av Djurgårdens olika elitlag för ungdomar i fotboll och ishockey. De berättelser som omgav dem var dock inte av det roligare slaget. På deras turnéer runt om i Sverige försiggick uppenbarligen en hel del mindre bra saker och även om de flesta historierna var överdrivna så var det illa nog om bara en tiondel var sant av vad som berättades. De flesta gjorde aldrig någon idrottskarriär. Några av spelarna blev på sin höjd nationella idrotts-hjältar men den enda som nådde internationell stjärnstatus var ishockey-spelaren Tomas Eriksson som var född samma år som jag och som därför gick året under mig. Han tillhörde inte heller de stökigare av Djurgårdsspelarna. Han vann ett antal medaljer i VM, OS och Canada Cup för Sverige och spelade i NHL för Philadelphia Flyers under en del av 80-talet. Han räknas som en av de hårdaste och tuffaste spelarena i elitserien någonsin och blev polis efter avslutad karriär.

Som högprofilerad privatskola drog Ahlströmska skolan till sig kändisbarn av alla sorter. I var och varannan klass gick det sådana, men kanske just för att de var så frekvent förekommande så var det inget speciellt med det och inget man tänkte på. Tvärtom, de jag kom i kontakt med var alla trevliga och avslappnade individer. Ingen hade någon snobbism eller tyckte att den var förmer än någon annan. Peter Himmelstrand var en av dåtidens mest kända låtskrivare med ett otal låtar på svensktoppen, i melodifestivalen, m.m. Hans dotter Kajsa gick i min klass och hans son två klasser under. De gjorde inget större väsen av sig, det var mest veckotidningarna som skrev och ibland smög omkring i korridorerna i skolan. I min klass gick också Jocke Langer, son till Pekka som var dåtidens meste kändis som programledare inom TV och radio. Även hans mamma Bibbi var känd i media och hans bror var känd i skivbranschen redan på den tiden så Jocke hade alla LP-skivor som räknades. Men jag minns att jag tyckte synd om honom eftersom han aldrig visste vem som ville vara kompis med honom på riktigt och vem som bara ville se hur det såg ut hemma hos Pekka

Langer eller ville kunna säga att man kände sonen till en kändis. Det kan nog vara svårt ibland att ha en berömd förälder så att omgivningen genom sina förväntningar försöker göra valen av vägar i livet.

Ett undantag från regeln om relativ osynlighet var Henry Bronett, son till Cirkus Scotts grundare Francois Bronett. Cirkus Scott var Sveriges stora cirkus när jag växte upp. Henry var den äldsta av två bröder och började i högstadiet samma år som jag började gymnasiet. Alli Englund var en mycket disciplinerad finsk lärare som dels var verksam som klassföreståndare i högstadiet men även som ämneslärare i psykologi och filosofi på gymnasiet. När jag gick i högstadiet var hon klassföreståndare i parallellklassen 7C/8C/9C under de tre åren och var känd för sin stränga hållning. Det var med andra ord god ordning och reda i den klassen. Hon kanske hade varit något för Bergshamra skola att hyra in som konsult? När C-klassen gick vidare till gymnasiet fick Alli läsåret efter bli klassföreståndare i 7A där Henry var en av nya eleverna. Hon beskrev det som sin svåraste uppgift dittills att hantera mötet mellan finsk kärv uppfostran och Henrys cirkusinfluerade sprallighet med franskt ursprung. Man såg normalt inte mycket av eleverna som gick ett flertal klasser under men Henry kunde ingen undgå. Min tolkning var att han tidigt insåg att han skulle bli underhållare och clown, och därför kunde ta lättare på de teoretiska studierna. Förmodligen en korrekt iakttagelse, men inte en som passade som hand i handske på Ahlströmska skolan. Henry gick sedan vidare till Scenskolan och blev cirkusdirektör och skådespelare, kanske mer trots än tack vare Ahlströmska skolan.

Högstadiet blev några av mina allra bästa skolår. Förutom lärandet och kamratskapet så inträffade det hela tiden minnesvärda episoder som var så långt från en hopplöst rörig tillvaro i Bergshamraskolan som man kunde komma. Jag kan inte nog tacka mina föräldrar som insåg vart det var på väg och som trots stora ekonomiska uppoffringar lät mig gå i en skola som värderade kunskap högt. Inför gymnasiet funderade jag på hur jag skulle välja. Det fanns tekniskt gymnasium och så fanns det naturvetenskaplig linje på det vanliga gymnasiet. Både bland tekniska och vanliga gymnasier

fanns det många skolor att välja på. Jag tyckte om teknik och tekniska frågor men vid en titt i KTH:s kurskatalog hos SYO-konsulenten framgick att naturvetenskaplig linje gav samma behörighet till KTH-studier som tekniskt gymnasium. Naturvetenskaplig linje visade sig som enda linje ge behörighet till samtliga eftergymnasiala utbildningar och det avgjorde saken för mig. Uffe tänkte precis tvärtom. Han var också tekniskt intresserad och ville därför läsa teknik på en gång, så våra vägar skildes inför gymnasiet. I och med att jag bestämt mig för naturvetenskap så blev sedan valet av skola lättare. Den linjen fanns på Ahlströmska som jag tyckte var en mycket bra och väl fungerade skola. Det alternativ jag funderade på var att gå i Solna gymnasium som låg närmast där jag bodde, men jag hade redan pendlat in till Östermalm i fyra och ett halvt år och hade inget emot att göra det i tre år till. Således plitade jag ner Na och Ahlströmska på min valblankett och fick ett antagningsbesked som svar på posten några månader senare. Eftersom beskrivningen av min tid i Ahlströmska skolan redan blivit så lång så ska jag inte berätta lika mycket från gymnasietiden. Jag trivdes förträffligt med bra undervisning och en bra klass. Men några episoder förtjänar ändå att berättas.

I samhällskunskap hade vi lektor Gert Lienhart. Han var en lektor av den gamla skolan och jag hade redan träffat på honom många gånger i grundskolan som matvakt. En matvakt såg till att ingen elev lämnade matsalen utan att ha ätit och druckit upp, och Lienhart var en av de mest fruktade matvakterna. Man blev obönhörligen tillbakaskickad till sin plats för att äta upp om det fanns något kvar på tallriken och han upptäckte det när man försökte smita förbi diskinlämningen. I mellanstadiet var det här aningen skrämmande men med tiden lärde vi oss att hantera och neutralisera det med ett antal tricks. Det var allt ifrån att se till att inte få så mycket på tallriken till att lämpa över resterna på någon kompis som inte hade något emot att äta lite mer. De mer fiffiga tricken gick ofta ut på att placera en extra tallrik under bordet. De mest fruktade maträtterna var leverstuvning och lappskojs. Det förra var en horribelt smakande stuvning av förutom lever även andra oätbara inälvor och det senare gick under det alternativa namnet lungmos. Lappskojs skulle vara saltat kött blandat med

potatismos men även här hade man blandat in diverse inälvor, kanske inte lunga men det var den beskrivning som vi tyckte passade bäst. Tyvärr hade Ahlströmska skolan inte egen tillagning av maten, ett designbeslut av Ahlan och Tersan, utan maten kom med catering på förmiddagen. Ett litet bekymmer var att man på cateringfirman infört en ny teknik att skala potatis med blekmedel i stället för mekaniskt. Skalen ramlade av kemiskt och effektivt, men nackdelen var att potatisen efter att den varit varmhållen i några timmar blev aningen grön.

Nåväl, i gymnasiet skulle vi äntligen få den omtalade Lienhart som lärare. Eftersom ryktet sade att lektionerna var väldigt bra så såg jag fram emot dem, och det skulle visa sig stämma på mer än ett sätt. När jag började i första ring var det året efter valet när vi fått lottningsriksdagen. Lottningsriksdagen kom till när lagstiftarna inför att enkammarriksdagen infördes 1970 glömde att 350 är ett jämnt tal när man stipulerade att det skulle finnas 350 riksdagsledamöter. Man insåg då inte att det fanns stor risk att det skulle kunna bli så att de två partiblocken fick 175 mandat var. Eftersom blocken var väldigt jämna under början av 70-talet dröjde det bara till 1973, det andra valet enligt enkammarriksdagssystemet, innan det blev just så. Den socialdemokratiska regeringen satt kvar men de flesta voteringar i riksdagen slutade 175-175 och då lottade man om vem som skulle vinna. Regeringen kunde alltså aldrig veta om ett förslag skulle gå igenom eller inte, och det var en parodi på en välordnad demokrati. Därför var det lottningsriksdagen vi trodde att vi skulle diskutera när Lienhart öppnade första lektionen på läsåret med frågorna: Vad är en demokrati? Är det viktigt med val? Hur kan ett val gå fel? Varför ska man rösta? Han gav en mycket tydlig bild av hur ett politiskt system kunde gå fel. "Jag är ett talande bevis på ett val som gick snett. Jag och mina föräldrar var bland de allra sista judarna som kom ut ur Österrike i tid. Resten av släkt och vänner slutade som rök i Auschwitz." Det kan man kalla en kickstart på samhällskunskapsundervisningen och de kommande veckorna innehöll bland de mest intensiva lektioner jag hade haft. Efter ett tag trodde jag att det skulle lugna ner sig och det gjorde det också. Men bara delvis och det gick att skönja ett mönster. Lienhart var en stor anhängare av AIK och om

det gått bra för AIK gick det lugnt till på lektionerna och vice versa. Om AIK vunnit den senaste matchen blev det en diskuterande och filosoferande lektion, om AIK förlorat ett tufft läxförhör där inga svar var tillräckligt bra. Jag var både fotbolls- och ishockeyintresserad och dessutom AIK:are, och gick ofta på matcherna, men nu fick matchutgången och tabelläget för AIK en helt annan betydelse. Hans dotter gick i min parallellklass både i grundskolan och gymnasiet och jag undrade i mitt stilla sinne om även familjelivet var lika AIK-influerat.

I ämnet historia hade jag Elisa Flood som lärare. Hennes far var baron Flood, kammarherre hos prinsessan Sibylla, och hon kallades La Flood. Hon var en ledande moderatpolitiker och delvis tjänstledig för arbete i partiet och i riksdagen. Hon var länge ledamot i konstitutionsutskottet i riksdagen, bland annat under Ebbe Carlsson-affären i slutet av 80-talet. Jag hade när gymnasiet började sett fram emot historieämnet som jag tyckte var intressant där man kunde följa skeenden och idéströmningar och hur de manifesterade sig i olika politiska och militära händelser. I grundskolan hade det mest varit att lära sig en massa årtal utantill, såväl kungalängder som de olika krigen främst runt om i Europa. Men till min besvikelse liknade undervisningen på gymnasiet den i grundskolan men med betydligt fler detaljer. Det var alltid historiektion på måndagar med en dubbeltimme strikta läxförhör och mina klasskamrater spenderade fem-sex timmar eller mer varje söndag med att lära sig ett större antal sidor i historieboken utantill. Det var inte vad jag var intresserad av utan jag läste texterna för att försöka hitta förklaringar till historiska skeenden och om jag inte fann dem så försökte jag låna alternativa böcker på biblioteket istället. Detta ledde dock till att jag ansågs prestera sämre på läxförhören och historia blev en av mina få teorier i betyget fram till den sista terminen då slutbetyget skulle sättas. En dag efter historiektionen när det bara återstod tre veckor på terminen bad La Flood mig oväntat om hjälp att bära en karta till kartförrådet. Jag hjälpte givetvis gärna till, men väl framme där visade det sig att hon egentligen ville tala med mig i enrum. Hon berättade att lärarkollegiet inför betygsättningen hade reagerat på att jag som hade femmor i de flesta ämnen bara hade en trea i historia och hon ville nu ge mig

chansen att höja till en fyra genom att jag skulle få extra många frågor de sista tre veckornas läxförhör. Det tyckte jag inte alls var rätt och gick inte med på det. Jag förklarade varför jag läste historia på ett annat sätt än det som passade läxförhören. Hon lyssnade och föreslog då att klassen skulle få öppnare frågor de sista tre veckorna kring de avsnitt som var kvar. Det tyckte jag var ett bättre förslag och det blev de bästa tre veckorna av historiestudier under min skoltid. Hon hade nog anat att jag kunde betydligt mer än vad som framgick på de strikta läxförhören och jag fick till slut en fyra i betyg. Även hennes dotter gick i min parallellklass både i grundskolan och gymnasiet och jag undrade i mitt stilla sinne om även familjelivet var lika strikt som läxförhören.

Religionskunskap var ett förhållandevis litet ämne som bara lästes i tredje ring. Vår lärare, Marianne Pihl, höll långa monologer på lektionerna kring det som fanns i kursboken. Liksom i historia förekom muntliga läxförhör på detaljer varje lektion, men i motsats till historia förekom inga skrivningar och alla i klassen fick samma betyg vid höstterminens slut. Det kan kanske tyckas progressivt och radikalt men det slog inte så väl ut i en skola där i stort sett alla ville vidare till högre studier även om medelbetyget stämde med riksgenomsnittet. Många föräldrar men även lärare reagerade på detta och inför vårterminen skulle förändringar ske. Dock gick nästan halva terminen innan den första skrivningen annonserades, och den var på ett litet avsnitt av kursboken. Alla i den ganska studieskickliga klassen läste på noga och av 42 möjliga poäng hade alla antingen 41 eller 42. Det gjorde att alla fortfarande låg på samma betyg. Nu vidtog en regim med omfattande muntliga läxförhör på meningslösa detaljer vid varje lektion. Vad står i bildtexten på sidan 142? Vilka av de tre faktorerna på sidan 169 nämns inte i kapitel 4? Jag hade som vanligt svårt för den sortens inläring och insåg att mitt betyg i religion skulle bli lågt trots att jag tyckte att det var intressant. Min enda möjlighet som återstod var att göra en s.k. särskild prövning i ämnet och det kunde man bara göra i en annan skola. Jag kontaktade Solna gymnasium som något överraskade läste regelverket och kom fram till att de kunde anordna en sådan prövning. En dag i slutet av april fick jag ledigt från Ahlströmska för att genomföra prövningen för två

konfunderade men roade lärare i Solna. De undrade varför jag ville ha en särskild prövning och jag berättade rättframt om min situation. Efter ett par timmars muntligt förhör och diskussioner erhöll jag betyget fem som skickades skriftligt till Ahlströmska. Studierektor Hagelberg var dock noga med att påpeka att det inte innebar befrielse från närvaro på lektionerna. Det gjorde mig inget, jag behövde inte längre delta i råtttracet där alla frenetiskt räckte upp handen på varje fråga under läxförhören för att om möjligt få svara och därmed få ett plus i kanten i betygsboken. För att visa upp sina kunskaper svarade mina klasskamrater både på frågan som ställts och på diverse andra frågor som inte ställts när de fick ordet. Det var aningen surrealistiskt och det kändes bra att inte behöva delta längre i hetsen utan jag kunde lugnt sitta tillbakalutad och lyssna. Pihl såg dock surare och surare ut för att jag inte deltog aktivt i läxförhören, men jag förstod inte varför. När terminen och därmed gymnasietiden var i stort sett slut kom studierektorn fram till mig en dag med ett underfundigt leende. Han frågade: "Vet du om att du har två betyg i religion?" Jag stirrade förvånat. "En femma och en etta." Då gick det upp för mig att vare sig han eller någon annan lärare talat om för Pihl att jag redan var betygsatt. Hennes hämnd för att jag inte deltog tillräckligt aktivt i hennes spektakel, att sätta betyget ett, underkänd, hade misslyckats. Under lärarnas slutliga betygskonferens för avgångsklassen hade hon till sin förvåning upptäckt att mitt slutbetyg i religion redan var satt. Men jag undrade i mitt stilla sinne varför hennes kollegor ville spela henne det sprattet. Och nej, hon hade ingen dotter i min parallellklass.

Jag hade sedan länge insett att vissa ämnen i stort sett helt saknade undervisning. Gymnastik gick bara ut på att prestera, vare sig det var individuellt eller i grupp. Pojkar och flickor hade separat undervisning. Om man skulle klättra upp för ett rep till taket (givetvis utan någon som helst säkerhetsanordning) så var det bara att klättra. Läraren noterade hur högt man kom och kom man inte tillräckligt högt fick man minuspoäng antecknade i betygsboken. Men aldrig några som helst tips på hur man skulle komma högre upp. När jag frågade blev svaret att det väl bara var att klättra högre. Lagidrott var inte bättre. Jag var inte sämst men inte heller bland

de bättre, och valet av lag var alltid upp till eleverna vilket gjorde urvalet till en mobbing för några. Och själva spelet var dessutom meningslöst. I basket, t.ex., sprang alla efter bollen som i knattefotboll. Jag ställde mig bredvid och ropade att om någon skulle passa mig så hade jag fritt fram till korgen. Jag gjorde en hel del poäng men fick återigen minus i betygsboken för att inte ha deltagit i spelet, med vilket menades stå i en klunga och rycka i bollen och i varandra. Jag frågade om vi inte kunde lära oss lite om lagspelande, men fick ett negativt svar. Så jag bestämde mig för att inte längre delta i något som inte var undervisning utan bara meningslös uppvisning av samma färdigheter gång på gång. Jag hade kollat upp reglerna för antagning till universitet, och det framgick tydligt att betyget i gymnastik inte räknades. Således spelade det ingen som helst roll vilket betyg jag fick, t.ex. streck för "ej deltagit". Så jag slutade helt enkelt delta. Givetvis blev jag ganska snabbt uppkallad till studierektorn som myndigt förklarade att alla lektioner var obligatoriska och den som inte deltog skulle få streck i det ämnet. Insåg jag allvaret i det? Jag förklarade att jag insåg allvaret och följderna men hade gjort mitt val. Nästa steg var att också få en hemanmärkning, och jag godtog även det. Till slut insåg han att vi kommit till vägs ände, och med en viss glimt i ögat morrade han att jag skulle försvinna från rektorsexpeditionen. Jag kunde nu ägna de två gymnastiktimmarna per vecka åt att läsa eller göra läxor i biblioteket, en oerhört mycket bättre användning av tiden. Flänga runt gjorde jag så det räckte på fritiden, så det fanns inget sådant giltigt motiv heller. Vad jag inte förstod var varför inte fler av mina klasskamrater tänkte utanför boxen på liknande sätt. Kanske ville de inte göra sig till ovänner med lärarna, men jag upplevde inget sådant som en följd av att jag tänkte lite självständigt.

Även i gymnasiet hade vi en PRYO-period om två veckor. Och även här skulle skolan välja ut PRYO-platser till var och en av eleverna bland de platser som skolan fått sig tilldelade. Men vis av skadan från högstadiet gick jag till SYO-konsulanten och berättade hur det hade gått förra gången. Jag sade att jag ville att PRYO:n skulle ge relevanta insikter om arbetslivet. Hon höll med och frågade vilka ämnen i skolan jag var mest intresserad av. Jag sade matematik, fysik och kemi och fick till svar att hon skulle tänka

på saken. Några dagar senare blev jag placerad på KTH, på en forskningsavdelning inom plasmafysik vars föreståndare under många år hade varit Hannes Alfvén, Nobelpristagare i fysik 1970. Han var fortfarande verksam på institutionen. Med stor förväntan åkte jag en måndag några veckor senare tunnelbanan till Tekniska högskolan som då var en nyöppnad tunnelbanestation sedan bara något år tillbaka. Jag hade även den här gången med mig en lapp där färdvägen stod och vem jag skulle kontakta. Efter att ha gått Osquars Backe upp kom jag fram till plasmafysik och frågade efter min kontaktperson. Han hälsade mig och en kille till, Thomas från Åva Gymnasium i Täby, välkomna. Vi fick ett schema och skulle olika dagar vara med olika forskare och forskargrupper. Alla jag träffade under de två veckorna var trevliga och verkade ha väldigt roligt på jobbet. De jobbade med intressanta saker och fick själva till stor del lägga upp sitt arbete. Hannes Alfvén träffade jag dock aldrig, även om vi två PRYO-elever försökte smyga förbi hans rum några gånger och kika in. Kontrasten mot SL:s verkstad kunde inte vara större. Jag bestämde mig för att KTH skulle hamna högt upp på listan över vad jag ville göra efter gymnasiet.

I matematik, fysik och kemi utkristalliserades det i sista ring en sorts tävling mellan oss fyra som oftast hade alla rätt på skrivningarna: Martin, Wille, Mikael och jag. Det var inte meningen att det skulle bli så, men alla skrivningsresultat lästes alltid upp högt i hela klassen och någon annan började hålla reda på våra resultat. Därmed var tävlingen igång. Under tredje ring hade vi fyra alla rätt på alla skrivningar i de tre ämnena så det stod oavgjort fram tills det centrala provet i fysik som låg sist på vårterminen. Ett centralt prov var samma sak som nationella prov är idag, ett prov som ges på alla skolor samtidigt för att mäta och normera betygsskalorna. På det åttonde och sista talet på fysikprovet hade två av oss rätt och fick tre poäng, de andra två fick bara en poäng. Jag och Mikael var de som fick tre poäng och det avgjorde tävlingen. Ytterligare en tävling gick ut på att lämna in skrivningarna först av alla i klassen under bivillkoret att ha alla rätt, annars räknades det inte. Första halvtimmen av en tretimmars skrivning fick man inte lämna in eftersom försenade elever skulle kunna tillåtas börja skriva. Det gällde att balansera snabbhet med kontrollräkningar (så

att det inte fanns något slarvfel). Och på halvtimmesslaget var det ibland kamp om att lämna in först.

Det fanns också en officiell tävling i matematik: skolornas matematiktävling. Den var öppen för alla gymnasister men det var bara i tredje ring som vår klass deltog. Det var frivilligt och det var bara vi fyra som visade intresse. När dagen för kvalificeringstävlingen kom låg jag tyvärr hemma med feber och därför blev det bara tre deltagare från vår klass. Och av de tre var det bara Mikael som gick vidare till finalen där de 20 i landet med bäst resultat skulle göra upp om vinsten. Han hamnade mitt i resultatlistan, vilket var mycket bra gjort och jag hade definitivt inte gjort det bättre. Mikael missade dock en plats i landslaget då de åtta bästa från den svenska finalen gick till den internationella matematikolympiaden (IMO) som gick i Belgrad i Jugoslavien. Lagledare för det svenska laget var Rune Gustafsson från Uppsala universitet som kommer att dyka upp i ett senare kapitel. Vidare fanns det nationella tävlingar i fysik och kemi. Jag deltog i båda men kom inte på någon topplacering i endera tävlingen. Det var mer rättframma tävlingar på den tiden. Man tog helt enkelt de kunskaper man redan hade och såg hur långt det räckte. Nuförtiden finns det specialkurser och nationella träningsläger för de som är mest lovande. Självklart har ingen som inte ingår i en sådan träningsgrupp någon chans. Det är vissa typer av problem som återkommer på tävlingarna och dess övas flitigt under en lång förberedelseperiod.

Vad blev det då av oss fyra? Martin gick teknisk fysik på KTH, doktoretrade sedan inom materialfysik och flyttade till Schweiz. Mikael började också på teknisk fysik men gick bara några år. Han blev engagerad i datorföreningen Stacken på KTH och blev 1983 ordförande i en tid när föreningen var i kris och pga. dåligt uppförande blivit utslängda från KTH:s datorer. Mikael, som bytte namn till Jan, blev därefter datorkonsult men tröttnade och sadlade om till träskofabrikör i Skåne. Wille var uppväxt under stränga förhållanden. Hans pappa var hovkonservator, vilket betydde att han restaurerade gamla tavlor, bl.a. på Nationalmuseum, men även uppstoppade djur. Wille bodde i korsningen Sveavägen och Odengatan, den

tidens två mest förorenade och bullriga gator i Stockholm och därmed Sverige. Som en motreaktion ville Wille göra tvärtom, utbildade sig till jägmästare och flyttade till Norrland. Och jag då? Läs vidare så får du se.

För privatskolorna gick det dock sämre. De politiska vindarna var emot privatskolor och trots tappra försök gick alla de fyra stora klassiska privatskolorna på Östermalm i graven ungefär samtidigt. De kommunaliserades 1973-74 och så fort kommunen fick makten påbörjades nedläggningarna som tog ett par tre år. Beskowska skolan tvingades stänga 1976, Palmgrenska samskolan 1977 och Whitlockska samskolan 1978. Ahlströmska skolan höll ut längst, hur länge beror på hur man räknar. Den kommunaliserades 1973 men lyckades fortsätta tills 1983. Då blev grundskolan ett annex till Engelbrekts skola under namnet Ahlströmska Engelbrekts skola och gymnasiet lades helt ner och eleverna flyttades till Östermalms gymnasium (som Östra Real bytt namn till 1971). År 1987 flyttades grundskolan till Hedvig Eleonora rektorsområde istället och fick tillbaka namnet Ahlströmska skolan trots att det inte var en egen skola. År 1990 blev skolan åter en egen grundskola under sex år. Ahlströmska upphörde slutligen 1996 och eleverna flyttades till den nystartade skolan Vasa Real som inte hade något att göra med den ursprungliga Vasa Real som lades ner 1964, det var bara namnet som återanvändes. Skolbyggnaden var från Vasa gymnasium nerlagt 1990. Rörigt att hänga med? Det var det för alla inblandade.

Men det egentliga slutet för Ahlströmska skolan som institution och som skolkultur var redan 1983 när gymnasiet lades ner och grundskolan blev ett annex till en skola flera kilometer bort. Det innebar slutet på en era, och ingen kunde då ens ana att vindarna snart skulle vända helt om. Bara nio år senare, i och med friskolereformen 1992, införde den borgerliga regeringen kommunala bidrag till s.k. fristående skolor, det vi i dagligt tal numera kallar friskolor. Några få mindre privatskolor hade lyckats överleva kommunaliseringsvågen genom att inte hamna i politikernas kikarsikte pga. sin ringa storlek och gick nu en ny vår till mötes. En sådan var Carls-sons skola som övertog Ahlströmska skolans byggnad 1996 och kunde därmed kraftigt öka sin verksamhet, nu som kommunalt finansierad friskola.

## 4. Ljudäventyr

Jag hade länge varit intresserad av högklassig ljudåtergivning, det som kallades hifi efter engelskans *high fidelity*, hög naturtrogenhet. Det handlar om att återge inspelade ljud på bästa möjliga sätt. Redan i högstadiet gick jag på de årliga hifi-mässorna som arrangerades i den då nybyggda Älvsjö-mässan. Hifi var stort på den tiden, betydligt större än idag, och en mässa drog tiotusentals besökare. Därför var utbudet stort och antalet affärer som sålde hifi i Stockholm var också stort. Jag tillbringade mycket tid, själv men också tillsammans med Uffe och även andra kompisar, med att lyssna på olika stereoanläggningar i olika affärer och försöka jämföra dem. Det var dock svårt att jämföra eftersom varje lyssningstillfälle hade sina olika begränsningar. De mer exklusiva stereoaffärerna hade speciella lyssningsrum med dämpande material och där man kunde genom omkoppling snabbt byta mellan två förstärkare eller två par högtalare under i övrigt samma förutsättningar. Det gav en mycket bättre struktur till lyssningsjämförelserna.

Jag var således en flitig och krävande besökare hos de olika hifi-butikerna och tillbringade många timmar i deras lyssningsrum. De kände naturligtvis igen mig och jag diskuterade ofta olika aspekter kring ljudåtergivning med dem. Jag hade inte så mycket pengar så jag köpte sällan något men rekommenderade ofta mina kompisar vad de skulle köpa och var, så det blev ändå en bra affär för de olika hifi-butikerna att jag hängde där. Efter några års lyssnande hade jag en bra uppfattning om vad jag tyckte var en högklassig ljudanläggning. Den stämde inte alltid med den gängse uppfattningen i hifi-kretsar där många tyckte att det ultimata var när man kunde återge en stråkorkester på ett sådant sätt att det avvek så lite som möjligt från en upplevelse av samma orkester i verkligheten. Och det var

egentligen den korrekta definitionen av hifi. Men för dessa personer blev snabbt bekymret att det inte fanns några inspelningar som inte hade ett antal förvrängningar, allt ifrån mikrofonernas egenskaper och placeringar till akustiken i det rum som man spelade in i och det man lyssnade i. Det gjorde att sådana hifi-experten bara kunde tänka sig att lyssna på ett fåtal inspelningar och lyssningsupplevelsen gick mest ut på att hitta fel i den förevarande inspelningen, något jag fann vara ytterst tråkigt. Jag var ute efter att få en så bra upplevelse som möjligt av den musik jag ville lyssna på, alltså välja utrustning efter musiken och inte välja musik efter utrustningen. I mitt tycke hade de fått det hela om bakfoten.

Ett annat problem var att den musik jag lyssnade på var rockmusik som inte hade någon "naturlig" återgivning. Den var inte inspelad från scenuppträdanden (utom live-skivor, och de hade oftast erbarmlig ljudkvalitet) utan mixade från 24-kanalers studiobandspelare och hade därför en högre potentiell ljudkvalitet redan från början. Dessutom innehåller rockmusik betydligt mer energi än klassisk musik och anläggningar som lät bra med klassisk musik lät oftast väldigt tunt med rockmusik. Det behövdes således ett annat ideal för återgivning av rockmusik och jag slutade använda begreppet hifi trots att det i mångas öron var synonymt med bra ljudåtergivning även av rockmusik.

Jag fascinerades både av tekniken bakom och ljudåtergivningen i sig. Men jag hade begränsat med pengar och de anläggningar jag tyckte lät bra hade prislappar långt ovanför vad jag kunde klara av att betala. Återstod då att bygga egen utrustning, vilket också var tilltalande ur teknisk synvinkel. Jag började enkelt och byggde ett par högtalare direkt från en beskrivning i en av de stora elektroniktidningarna på den tiden. De lät rätt så bra men gav inte den stora upplevelsen av musik som jag ville åt. Jag sålde dem vidare och byggde större högtalare. Dessa lät bättre men jag kom ändå inte åt den sökta upplevelsen. Under högstadiet och gymnasiet hade jag varit på en hel del rockkonserter, inte minst för att en klasskompis hade en moster som jobbade i Konserthusets biljettkassa och det gick alltid att

få bra biljetter. På konserterna spelades det alltid högt, i många fall vansinnigt högt. Jag var inte ute efter att spela vansinnigt högt, men musiken skulle upplevas i hela kroppen, inte bara i öronen. Den upplevelsen var jag ute efter även för hemmabruk.

Som ljudintresserad gick jag med i Ljudtekniska sällskapet, en förening för hifi-återgivning i Stockholm. Sällskapet arrangerade studiebesök och bjöd in till provlyssning av olika anläggningar. Man gav också ut en tidning, Musik- och ljudteknik. Jag gick på ett antal studiebesök och var också med på provlyssningar av diverse musikanläggningar som oftast arrangerades av generalagenten för ett visst fabrikat. På dessa provlyssningar försökte jag diskutera olika principer för ljudåtergivning och vilka kriterier man kunde ha för att avgöra om en anläggning lät bra eller inte. Men det stod efter en tid klart att det inte var så populärt att diskutera hifi-normen. Man skulle ha som ideal att återge klassisk musik inspelad enligt vissa former. Man diskuterade fördelar och nackdelar med olika mikrofonarrangemang utan att försöka härleda deras egenskaper på något strukturerat sätt. Man hävdade att man kunde höra fasskillnader på ljud som återgavs i olika högtalare utan att förstå vilka fasskillnader som introducerades av resten av återgivningskedjan. Allt diskuterades på känn, och systematik och struktur lyste helt med sin frånvaro. Några argumenterade att de visste bättre för att de var äldre och sådan argumentation har jag alltid tyckt illa om. När man sedan på allvar började lyssna efter återgivningsskillnader i olika sladdar man kopplade ihop högtalare med så kändes det som om talesättet att sila mygg och svälja kameler sällan fått en tydligare illustration och jag lämnade utan saknad Sällskapet.

På någon av alla hifi-mässor hade jag träffat på Roger Sperrling. Han var en entusiast som var ungefär tio år äldre än jag och verkade ha dragit lite av samma slutsats som jag vad gällde ljudåtergivning, men i mer extrem form. Han var en bullrig person som tog mycket plats och var övertygad om att hans ljudanläggningar var överlägsna allt annat. Jag var allergisk mot dogmatik men förutom det så framstod hans skapelser ändå som intres-

santa. Han demonstrerade ofta sina anläggningar i speciella rum och spelade då så högt att många lämnade lokalen. Men de som stannade kvar blev ofta imponerade. Och hade man varit på några rockkonserter så var det inte alls så högt, men det hade förmodligen inte så många av hifi-experterna varit. En gång hade han demonstrerat sina anläggningar på Ljudtekniska sällskapet och en stor del av deltagarna hade sprungit ut ur rummet med händerna för öronen. Sedan dess var inte Sperrling välkommen hos Sällskapet. Man var inte intresserad av att diskutera för- och nackdelar med olika typer av högtalare utan mindes bara upplevelsen vid demonstrationen.

Sperrling var således en man som upprörde många men om man såg bakom det så hade han en del intressanta idéer. Han byggde hornhögtalare vilket var en högtalartyp där man lät ljudet passera genom ett "horn", en sorts tratt där ljudvågorna istället för att spridas direkt i rummet fick färdas en kortare väg inuti tratten. Utan att göra beskrivningen teknisk så innebär det att man kan stämma av den belastning som ett högtalarelement känner mot luften på ett sådant sätt att energiöverföringen blir betydligt närmare den optimala. Det betyder att hornhögtalare är mycket effektivare än vanliga högtalare, med en faktor tio eller mer. Och således kan spela betydligt högre med mindre förstärkareffekt. Och förstärkare som inte måste spela i närheten av sin maxprestanda låter bättre. Jag hade hört hornhögtalare förr men detta var öppna horn där baksidan inte stängdes in i en sluten låda vilket kräver en lite annan teknisk lösning och andra högtalarelement. Jag besökte Sperrling hemma hos honom, lyssnade och diskuterade. Han ville i alla fall diskutera, och jag försökte säga att hans budskap kanske skulle gå fram bättre med lite mindre extrema metoder. Jag tror dock inte att det sjönk in, det var helt enkelt inte hans stil. Några andra av hans idéer var sådana som inte gick att befästa på ett systematiskt sätt, men hans demonstrationer av hornen satte sig fast i minnet.

I sista ring skulle man göra ett specialarbete. Det var en större uppgift i form av ett självständigt arbete inom något av de ämnen som fanns i studieplanen. Jag var imponerad av ljudtrycket i Sperrlings horn men tyckte

att ljudet lät lite färgat och jag såg förbättringspotentialen i öppna horn. Sperrling hade inte tagit fram designen till sina horn själv, det var exakta kopior från en tysk högtalarbyggbok av H.H. Klinger, "Bygg för Hifi-ljud" hette den svenska översättningen. En lustig detalj var att Klingers horn var avsedda att ligga ner monterad på ben och därför hade en urfasning för att ljudet skulle stråla framåt. Sperrling lät hornen stå upp direkt på golvet men behöll av okänd anledning urfasningen som nu inte hade någon funktion mer än att den försämrade hornkopplingen. Jag ville försöka konstruera bättre öppna horn givet de högtalarelement som fanns i mitten av 70-talet, Klingers bok var från 50-talet. För att göra det behövde jag tillgång till litteratur som bara fanns på de tekniska högskolorna så jag skaffade efter intyg från skolan ett lånekort på biblioteket på KTH trots att jag inte var inskriven där. Jag lånade ett antal standardverk inom elektroakustik. Några förstod jag men andra innehöll för mycket matematik, inte minst differentialekvationer, för att jag skulle förstå innehållet i detalj. Av det jag ändå förstod tog jag fram ett antal designprinciper och började rita på konstruktioner.

Jag försökte göra en del beräkningar med hjälp av min miniräknare. Jag hade en HP 21C som var en räknare med matematiska funktioner så den hade det jag behövde rent matematiskt men den var inte programmerbar och därför gick alla beräkningar långsamt och det blev slarvfel hela tiden. I andra ring hade klassen gjort ett studiebesök på Fridhemsplans gymnasium som av någon anledning var uppkopplade mot en dator på okänd ort. Den som ville fick skriva ett program i förväg att stansa in på hålkort. Jag satte omedelbart igång att dammsuga biblioteket i Solna på böcker om programmering, speciellt i Fortran som var aktuellt för den här körningen. Mikael och jag var de som nappade och vi knappade sedan vid besöket in var sitt program på hålkort. De lämnades till en operatör som körde programmen och ut kom svaren på var sitt pyjamasrandigt papper. Ingen av oss fick de resultat som vi trodde, vi hade förstås gjort några enkla programfel men trots försök till övertalning fick vi inte göra någon mer körning. Jag fick blodad tand och läste vidare om programmering utan att kunna köra någonstans. På den här tiden fanns inga persondatorer och de

s.k. mikrodatorer som fanns var dyra och utom räckhåll för en vanlig gymnasist.

Men jag insåg i samband med specialarbetet att jag skulle ha stor nytta av att köra mina beräkningar på en dator. Jag tog reda på att en skola i Stockholm, Åsö gymnasium, hade en mikrodator som hette IMSAI 8080. Åsö gymnasium var ett av två tekniska gymnasier på den tiden tillsammans med Thorildsplans gymnasium. Jag gick till studierektor Hagelberg och undrade om han kunde kontakta Åsö och fråga om jag kunde få använda deras dator för mina beräkningar. Jag hade inte så stora förhoppningar men det kostade inget att fråga. Efter några veckor kom det överraskande svaret att jag var välkommen och han gav mig en lapp med adress och kontaktperson. Med lappen i handen begav jag mig redan dagen därpå till Åsö och sökte upp kontaktpersonen. Det var en lärare i naturvetenskap som hade som speciell uppgift att sköta datorn. Jag gick in i datorsalen och där stod den magiska tingesten i ett hörn. Den var överraskande liten, alla datorer jag sett på bild dittills hade varit stora som kylskåp eller i de flesta fall rader av kylskåp. Men den här var inte större än en stor resväska och hade röda och blå knappar på fronten. Till datorn var det kopplat teletype-terminaler, dvs. tangentbord och skrivare integrerat. Man kunde alltså kommunicera direkt med datorn, inte via hålkort, vilket jag tyckte var fantastiskt. Programspråket visade sig vara BASIC, så jag fick gå hem och lära mig det. Nu var BASIC ett språk som var lätt att lära så det var inga problem. Jag återkom ett antal gånger under läsåret för att köra nya program och jag får väl erkänna att själva programmeringen var lika fascinerande som att få ut de beräknade parametrarna till hornhögtalarna. Hur mycket jag än tyckte om några av skolämnena var specialarbetet det roligaste jag gjort i skolan. Det kombinerade vad som kommit att bli två av mina största intressen – ljudåtergivning och programmering. Men hur skulle jag kombinera dem i fortsättningen?

Under våren i tredje ring började det bli dags att välja vad jag skulle göra i fortsättningen. Jag hade blivit på det klara med att jag ville bli civilingenjör. Men vilken linje skulle jag välja? Jag ville läsa ämnen som jag

tyckte var roliga och relevanta. Samtidigt ville jag ha en stor utmaning och gå någon av de linjer som var allra svårast. Civilingenjörsutbildningar i allmänhet ansågs som svåra och bland dessa ansågs Teknisk fysik och Elektroteknik vara de mest krävande. Jag tittade igenom KTH:s studiehandböcker uppe hos SYO-konsulenterna men hittade inte så många datorkurser på någon av dem. Det fanns en kurs i numerisk analys under första året och en del programmeringskurser i högre årskurser både på Fysik och Elektro, men de var inte så många. Vad gällde ljudåtergivning, dvs. elektroakustik och förstärkarelektronik, hade Elektro ett klart försprång. Så i någon sorts försök till kompromiss valde jag Elektro på KTH. En kompromiss ger det bästa av två världar. Eller borde jag inte tänka så? Gav det kanske inte någon av världarna? Ansökningarna skulle skickas in per post men jag velade till den sista ansökningsdagen och fick gå upp med ansökningshandlingarna direkt till antagningsmyndigheten. Några månader senare kom antagningsbeskedet. Jag var antagen till Elektro och skulle börja till hösten.

Tredje veckan i augusti var det upprop i sal E1 på KTH. Över 200 förväntansfulla blivande teknologer lyssnade på instruktioner och väntade på att den inledande kursen i matematik skulle börja. KTH:s rektor Anders Rasmuson tittade in med anledning av att KTH firade 150 års-jubileum och det skulle firas med en mängd olika evenemang. I själva verket startade KTH 1877 och fyllde 100 år, men man räknade med de 50 tidigare åren då Teknologiska institutet hade funnits och fick sammanlagt ihop 150 år. De första två veckorna bestod förutom av en repetitionskurs i matematik också av den traditionella nollningen. Vi delades in i nollegrupper med en fadder i varje. Nollningen varade i två veckor och jag blev imponerad av den stora insats som högreårskursare gjorde för att skapa sammanhållning hos nybörjarna. Det var så jag såg det. Genom att de s.k. skændarna, de som ledde nollningen och på många andra sektioner kallades fösare, utgjorde en gemensam "fiende" till nollorna skapades på mycket kort tid en sammanhållning bland nybörjarna som lärde känna varandra på bara ett par veckor. Det var den enda tiden som fanns innan studierna i ett högt tempo skulle börja. Nollningen avslutades med att nollorna skulle "avrättas" vid

en ceremoni under nollegasquen, den fest som avslutade hela nolleperioden. Inför ceremonin fördes hela gruppen av 200 nollor runt på KTH, bl.a. i en vandring genom "katakomberna" som var de kulvertar under KTH som binder ihop källarna i alla byggnader på campus. I katakomberna väntade diverse överraskningar och det var en grupp ganska blöta, kladdiga och tilltufsade nollor som till slut kom fram till nollegasquen i kårhuset och upphöjdes till ettor. Några reagerade negativt på nollningen och det sades t.o.m. att någon slutade utbildningen pga. den. Så ska det naturligtvis inte vara men jag tyckte inte att det kunde uppfattas som så hemskt, inte ens av känsliga personer. Dessutom var det frivilligt, nollningen var helt separerad från allt som hade med undervisning att göra. Det man möjligen kunde kritisera var bruket av falska nollor eller spionnollor. Det var högreårskursare som deltog de första veckorna som om de vore nybörjare. Dessa falska nollor blev sedan till synes slumpmässigt utvalda och råkade "illa ut" på ett eller annat sätt. Sönderklippta kläder, en hink svart slem i ansiktet eller väskan uppeldad. Men det var så pass extrema händelser att det var uppenbart att det måste vara arrangerat. Det hade varit värre om händelserna varit mindre extrema och man själv börjat undra om man skulle kunnat vara den som råkat ut för händelsen. Men kanske kunde några inte se detta och i så fall blev de nog tyvärr ordentligt skrämde. En händelse på Kemitekniklinjen gjorde att rektor funderade på att förbjuda nollningen för en tid framöver. På Kemi hade man traditionsenligt planterat in falska nollor och som ett evenemang hade man laboration i helklass under ledning av fösarna, de som ledde nollningen. Laborationen startade normalt men efter ett tag plockade överfösaren fram ett märkjärn för brännmärkning av kreatur och började värma det med en bunsenbrännare. När järnet glödde gick fösarna runt i klassen och valde ut en "slumpmässig" nolla. Denne gick mycket ovilligt fram till katedern. Fasthållen av två fösare blev sedan nollan brännmärkt i baken och en lukt av bränt kött spred sig i salen. Den brännmärkta nollan tjöt i högan sky och många nollor lämnade salen snabbt, några för att aldrig mer återkomma. Det var naturligtvis en falsk nolla som brännmärkts. Denne hade dessutom försetts med en gris-

svål innanför byxorna bak och det var den som hade luktat när den brändes. Så förutom ett par sönderbrända byxor kom ingen till skada fysiskt men nollningen hade förstås gått alldeles för långt. Något liknande hände dock inte på Elektro.

Efter två veckor började den ordinarie undervisningen med två matematikkurser, Differential- och integralkalkyl med Leo Ullemar respektive Algebra och geometri med Magnus Giertz, och en kurs i Mekanik med Anders Thor, kallad fi-prick efter det vanligaste matematiska tecknet under hans föreläsningar. Samtliga hade själva skrivit läroböckerna som användes på kurserna vilket imponerade på mig. Matematikstudierna gick halvhjärtat och jag ägnade en stor del av tiden åt att lära mig programmera på Elektrosektionens datorer, främst PDP 11-datorn Elvira. Det var en för dåtiden stor interaktiv dator där man kunde sitta vid en datorskärm och programmera direkt, vilket var en stor upplevelse. Jag var nog relativt omogen och var mer intresserad av datorprogrammering och ljudåtergivning, även om jag konstaterat att matematiken behövdes för att förstå dessa ämnen. Relativt snart dök kursen Numerisk analys upp på schemat och mitt intresse ökade dramatiskt. Kursen kombinerade matematik och datoranvändning och handlade om metoder för att lösa matematiska problem med hjälp av dator. Jag fick betyget 7 på tentamen vilket kan tyckas underligt på en betygsskala som slutade vid 5. Men det fanns på den tiden en överkurs till varje kurs, och man kunde då få betygen 6 eller 7 om man dels skrev det betyget på tentan och därefter utförde motsvarande överkurs. Jag var dock bara intresserad av programmeringsupplevelserna och inte betygen så jag hoppade över överkursen. I kursen Mekanisk konstruktionslära handlade det om att göra stabila mekaniska konstruktioner och jag tyckte det var perfekt i och med att jag ville lära mig bygga stabila högtalarlådor utan självsvängningar och hur man kunde mäta upp sådana konstruktioner. Min besvikelse blev oerhört stor när det visade sig att tanken var att alla skulle sitta i övningssalar och rita av lärarens konstruktion av en fackverksmast samt göra samma beräkningar som han gjorde. Det var enda sättet att klara kursen så det slutade med att även jag satt och ritade av tavlan men min motivation för studierna sjönk betydligt. Jag gick mer och

mer sällan på föreläsningar och fokuserade istället på programmering och högtalarbygge. I efterhand kan man väl konstatera att jag hade orimliga förväntningar på studierna på KTH och borde anpassat mig bättre.

Jag konstruerade och byggde diverse högtalare och även förstärkare. Men förstärkarna blev inte mycket bättre än de som redan fanns eller de som jag redan hade så det var inget jag fortsatte med. I början av 1979 kom så förstärkaren NAD 3020 vilken var den största sensationen dittills i branschen. En då relativt okänd tillverkare kom med en förstärkare som lät bättre än nästan alla andra oavsett pris, och den kostade under 1000 kr. Priset antydde att det var en leksak men den lät bättre än allt som kostade upp till tio gånger mer. Jag sålde snabbt av mina Harman Kardon Citation-förstärkare som var just sådana tio gånger dyrare apparater men som, när man öppnade dem, inte var så imponerande kretsmässigt. Jag skaffade en NAD 3020 och funderade på designprinciperna bakom. De hade som första tillverkare tagit vara på Matti Otalas revolutionerande forskningsresultat från 1976 om transientintermodulation vilka i korthet innebar att mycket av det i en ljudbild som vi människor uppfattar handlar om transienter, dvs. små men snabba förändringar, och att det var viktigare att dessa blev rätt återgivna än att förstärkaren levererade mycket ström totalt sett. Förstärkaren var på bara 2 x 20 Watt, men kopplad till hornhögtalare kunde den spela musik som ingen annan.

Hornhögtalarna jag byggde sålde jag genom bekantas bekanta och ryktet spred sig så pass att jag kunde hålla mig flytande med inkomsterna. Men med tiden började jag ändå tröttna på att konstruera högtalare. Jag hade förverkligat de idéer jag haft och att lägga kraft på att bygga upp ett företag och sälja högtalarna lockade inte. Jag kände mig mer ingenjörsmässig och ville hellre fundera på och konstruera saker än sälja desamma. Och den intellektuella mognaden i branschen uppfattade jag inte som så hög, man diskuterade fenomen på ett ostrukturerat och ibland även ovetenskapligt sätt utan att vilja utsätta sina åsikter för rationell prövning. Det var inget som lockade mig utan jag började fundera på att istället börja arbeta inom något annat än ljudåtergivningsbranschen.

Meditation handlar också om ljud, i högsta grad. Visserligen bara ett enda ljud som upprepas, men desto fler gånger. Det är inte lätt att säga när jag för första gången fick upp ögonen för meditation som fenomen eller metod för avslappning. Under 70-talet svallade vågorna efter 68-generationens revolutioner höga och många nya företeelser kom fram liksom de dåvarande ifrågasattes. Jag var själv minst tio år för ung för själva revolutionen men eftersom jag var en flitig besökare och låntagare på biblioteken (främst i Solna centrum men även på Stockholms huvudbibliotek på Sveavägen) så kom jag säkerligen i kontakt med meditation genom några böcker. En bok som jag minns att jag läste ganska tidigt var *Lyssna inåt* av Hans Granqvist, som då var Sveriges radios korrespondent i Hong Kong och en välkänd röst i etern. Boken kom 1976 och det var dels en bok på svenska, vilket gav ett hemmaperspektiv, dels skriven av en person som uppfattades som etablerad i samhället. Meditation framstod inte i mina ögon som något esoteriskt påfund av 68-generationen, även om de påhejade olika meditationsinriktningar. Jag började läsa mer om meditation och dess ursprung, och kom ganska snart i kontakt med en samling reseskildringar av Paul Brunton. Han var en brittisk journalist som tidigare än de flesta, redan på 30-talet, rest runt i Indien och omkringliggande länder för att ta reda på mer om och träffa diverse gurus och andra upplysta individer, företrädesvis män. Jag fann reseskildringarna intressanta men också väldigt okritiska. Inte desto mindre ökade de på mitt intresse för meditation och därtill hörande frågeställningar – och i motsvarande grad minskade de mitt intresse för gurus. Det har långt senare visat sig att denne Brunton gått från att vara journalist till att tro att han själv var en guru som rest mellan olika världar i galaxen.

Detta var dock inte något jag kände till men även om jag gjort det skulle jag förmodligen kunnat skilja meditationstekniker från gurus, persondyrkan och tokerier. Ur den knapphändiga information som då fanns kring hur man faktiskt går till väga när man mediterar hade jag lyckats urskilja några olika typer av meditation, framförallt skillnaderna mellan de som var baserade på antingen mantra, andning eller visuell fokusering (som att titta

på ett brinnande ljus). Någon av dessa ville jag prova, kanske främst mantrameditation, men de böcker som jag hade tillgång till verkade inte vara tillräckligt vägledande i hur man gjorde rent praktiskt. Det närmsta jag kunde komma var Herbert Bensons (professor på Harvard) beskrivning av hur man skulle upprepa ordet "one" men det gavs inte mycket information utöver det. Senare skulle det visa sig att den beskrivningen inte var alltför långt ifrån en fungerande procedur, men innan jag själv provat framstod det som en alltför enkel beskrivning för att kunna vara funktionell. Det som jag framförallt tyckte saknades var en kontextuell beskrivning av hur det gick till i praktiken.

De flitigaste annonsörerna av meditationskurser i slutet av 70-talet var dels Transcendental meditation (TM-rörelsen) som kommit till Stockholm redan 1964, dels Skandinavisk Yoga och Meditationsskola som etablerats i Stockholm 1976. Jag valde, utan att ha något särskilt kriterium, att gå på en introduktionsföreläsning på TM-centret på Skeppargatan. Med på föreläsningen var också fyra tjejer i min egen ålder som var väldigt fnittriga och hade svårt att koncentrera sig på det som sades. Jag kände dem inte då, men tre av dem lärde jag kort därefter känna i ett helt annat sammanhang. Ingen av dem började dock meditera. Efter att ha hört en del intressant om metoden och en del mindre intressant om hinduism och påklistrad vetenskaplighet frågade jag vad en kurs kostade. Man gav mig vuxenpriset (450 kr) och jag undrade då var gränsen mellan ungdom och vuxen gick. *Vad vill du betala då?* blev motfrågan och jag befann mig således plötsligt och oväntat i en förhandling. Jag föreslog 250 kr vilket låg mellan ungdomspriset och vuxenpriset och det accepterades på stående fot. Något förvånad skulle jag nu alltså bli meditatör. Man skulle fylla i en blankett med diverse personliga frågor för att läraren skulle kunna välja rätt personligt mantra enligt en komplicerad och hemlig procedur. Det har senare visat sig att den "komplicerade och hemliga proceduren" bara har med ålder att göra och att man på olika TM-lärarkurser har lärt ut olika ålderslistor. Jag har t.ex. i efterhand därför kunnat avläsa att min lärare gått sin lärarkurs 1977.

Kursen bestod av tre grupplektioner, därefter själva initieringen och slutligen en gruppkontroll. De tre lektionerna var i princip en fortsättning på introduktionslektionen där pseudovetenskap och västerländskt modifierad hinduism blandades med en del bra information. Jag bekymrade mig inte eftersom jag satt mitt mål med att delta till att lära mig meditera och inget annat, och hade därför inga problem att sortera det ena från det andra. I slutet av den tredje lektionen fick man med sig instruktioner att ta med en näsduk och några frukter till ceremonin där man skulle erhålla mantrat. Några deltagare tog illa vid sig medan jag snarare tyckte att man fick ta seden dit man kom och utvärdera den vid ett senare tillfälle.

Initieringen var en lördag förmiddag och varje person fick strikta order om att inte komma för sent men inte heller för tidigt. Man skulle av någon anledning inte se eller veta vem som var före eller efter. Lokalen i bottenplanet på Skeppargatan 8 luktade rökelse och var inredd så mystiskt som en kontorslokal på Östermalm låter sig vara. Själva ceremonin ägde rum i ett kontorsrum där man låtit ställa in ett mindre altare med en bild av en äldre indisk man kallad Guru Dev. Denne man var TM-rörelsens grundares förebild. I kontrast till detta var TM-läraren klädd i kostym och slips på ett mycket affärsmannamässigt sätt. Den surrealistiska kontrasten gjorde intrycket att de både tog och inte tog den hinduistiska bakgrunden på fullt allvar. Så fort jag klev in i rummet stod det klart att det var tystnad som gällde. Läraren hyschade och tecknade till mig att lägga näsduken och frukten framför altaret. Jag hukade mig ner, försökte härma lärarens pose och ceremonin kunde starta. Läraren läste några stycken utantill på sanskrit som hade samma liturgiska funktion som trollkarlens trollformel – att vänta in det väsentliga. Efter några minuter viskade läraren äntligen mantrat och försökte, återigen utan att säga något, få mig att upprepa det, först viskande och därefter tyst. Jag fick sedan meditera i 20 minuter och därefter ställa frågor om allt som var oklart. Det hela gick väldigt strukturerat till och det var tydligt att läraren var beredd på de frågor som kom och hade färdiga svar. Det har senare visat sig att proceduren var standardiserad över hela världen och den finns sedan många år att läsa på internet, men detta var femton år före att World Wide Web uppfanns.

Min meditation gick bra de följande månaderna och gav intressanta resultat. Som meditatör fick man regelbundet tidningen TM-Aktuellt som innehöll en massa nonsens om världsregeringar och pseudovetenskapliga bevis för olika saker. Maharishi-effekten sade att om 1% av befolkningen i ett land mediterade skulle brottsligheten avta eller t.o.m. upphöra. Förutom det märkliga att effekten kände till geografiska landsgränser och huvudstäder så gavs inga härledningar eller bevis för hur procentsatsen framkommit och hur den i så fall kunde vara ett heltal. Ännu mer fantastiskt var att om kvadratroten ur 1% av befolkningen mediterade enligt den nyligen introducerade, mer avancerade metoden TM-sidhi skulle samma effekt åstadkommas. Trots dessa stolligheter så framstod själva sidhi-teknikerna i mitt tycke som intressanta eftersom de innebar fortsättningen på en metod som fungerade bra. Dock hade sidhi-teknikerna en mycket stor nackdel – kurskostnaden. En sidhi-kurs kostade 12 000 kr vilket var absurt med tanke på att den bara skulle lära ut några tillägg till den ordinarie meditationstekniken. Men eftersom omständigheterna lärt mig att det gick att förhandla så frågade jag inte om utan hur kostnaden kunde reduceras.

Efter en del funderande kom de med ett förslag. Till saken hörde att det tydligen fanns ett till TM-center i Stockholm, beläget i Gamla stan. Allt verkade inte stå rätt till mellan de båda, och som det skulle visa sig senare, inte alls inom rörelsen i Sverige. Mellan olika enheter verkade det finnas såväl konkurrens som hemlighetsmakeri och de ville inte att jag skulle söka vidare i min jakt på en sidhi-kurs. Inget av detta visste jag då, när jag fick ett erbjudande om jag lovade "att inte berätta för någon". Det lät som något man kom överens femåringar emellan, men eftersom jag bara kände några få som mediterade så var det inte svårt att hålla ett sådant löfte. Erbjudandet gick ut på att jag skulle delta vid de tre helger som kursen gick i Stockholm men inte på avslutningen. Kursen avslutades på Ankarsrums säteri i Småland (för män, Norberg för kvinnor) och den delen var ett internat på två veckor som jag varken var intresserad av eller hade tid att delta i. Det jag skulle missa var den instruktion där man skulle lära sig "flyga" (levitera, alltså sväva fritt i luften), något som TM-rörelsen visade upp på foton men som av någon anledning aldrig kunde visas live. Eftersom

levitation var ett av deras största försäljningsargument var det uppenbart att det bara var nonsens. Vidare så skulle jag inte få något kursintyg, det som kallades Sidha-legitimationen, och skulle därför inte kunna delta på de hemliga levitationsmötena där hundratals meditatörer försökte "flyga" i grupp. Sådana möten anordnas regelbundet och kort innan jag blivit intresserad av sidhi-kursen hade man haft ett sådant möte på Grand Hôtel i Stockholm som samlat över 300 "flygare". Med lätt hjärta försakade jag detta. De tilläggstekniker (sutrur) som jag lärde mig visade sig vara ett axplock ur ett femtiotal sutrur som indiern Patanjali beskrivit för 1500 år sedan. Bland dessa femtio fanns osynlighet, att gå igenom väggar och att kunna förutspå väder (!). Men trots allt make-believe, och här ligger Disney klart i lä, så är mantrameditation ett bra sätt att reducera den stress som man oundvikligen samlar på sig i det moderna dagliga livet.

I övrigt har jag inte haft någon kontakt med olika rörelser av något slag utom en mycket kort kontakt med Scientologerna. Jag har aldrig saknat att inte tillhöra någon rörelse utan hellre försökt förstå saker på egen hand genom att leta fakta och tänka själv. Mitt korta möte med Scientologerna inträffade någon gång i mitten av 80-talet. De verkade ha en lokal på eller i närheten av Drottninggatsbacken eftersom de ofta försökte stoppa mig när jag passerade förbi. Jag vet inte om det gällde alla förbipasserande eller om jag extra mycket såg ut som om jag ville gå med i deras rörelse. De började ofta sina konversationsförsök med att försöka påstå att det verkade vara något fel på mig och att jag behövde göra några gratis personlighetstester för att få reda på vad det var. Dummare marknadsföring hade jag dittills inte varit med om eftersom jag inte ansåg att det var något fel på mig. En dag ställde sig en rekryterare rakt framför mig och ville skänka mig en bok. Eftersom jag inte kom vidare utan att gå runt honom så blev jag lite irriterad och frågade om han verkligen menade att jag skulle få boken. Han intygade det och jag frågade igen om det fanns några villkor förbundna med boken. Jag tänkte på dessa eländiga personlighetstester eller något liknande men han intygade att så inte var fallet. Efter att ha frågat en tredje gång så ryckte jag åt mig den framsträckta boken och gick därifrån. Han ropade till och började gå efter mig. Det visade sig att alltihopa naturligtvis

bara var ljug och nu flög alla villkor ut ur munnen på honom i snabb takt. Du måste göra det och det testet, du måste gå den och den kursen, osv. Men jag hade bara tagit boken efter att noga ha försäkrat mig om att han verkligen ville ge bort den utan motprestation. Han gav upp efter något kvarter och jag hade oväntat fått en bok av L. Ron Hubbard i min ägo.

Jag ville prova på några fler jobb innan jag eventuellt skulle gå tillbaka till studier. Jag ansåg att praktiska erfarenheter var utomordentligt viktiga vid sidan av teoretiska funderingar för att välja yrke och därmed riktning i livet. Jag hade inte helt givit upp ljudbranschen och tänkte att jag skulle ge den en sista chans. Således sökte jag några olika jobb inom ljudbranschen, men jag ville inte jobba i hifi-affär. Några mindre ljudstudios sökte tekniker men det enda som verkade intressant var ett jobb som ljudtekniker på Sveriges radio. Jag skickade in mina betyg och arbetsintyg och blev kallad till intervju. När jag kom till Sveriges radio på Oxenstiernsgatan tog det ungefär 20 minuter att hitta rätt inne i kontorskomplexet via diverse anvisningar som inte visade sig vara helt korrekta. Till att börja med såg det ut som om intervjun skulle äga rum i en ljudstudio, men vi gick till min besvikelse bara igenom den och vidare till ett vanligt kontorsrum. Jag tyckte intervjun gick bra, jag berättade om mina intressen för ljudåtergivning, mina idéer och hur jag såg på ljudtransmission och ljudkvalitet. De två som intervjuade mig nickade gillande och jag gick därifrån med en känsla av att jag skulle få jobbet. Döm om min förvåning när jag några veckor senare fick ett brev hem med ett tack för visat intresse och beskedet att jobbet hade tillsatts med en annan sökande. Jag kontaktade den som stod som kontaktperson och det visade sig att de ansåg mig överkvalificerad. Jag hade för bra betyg och för många egna idéer vilket gjorde att de trodde att jag inte skulle stanna tillräckligt länge på jobbet. Det var väl sant att jag inte tänkt mig stanna för livet men det gällde nog för vilken sökande som helst i och med att det ingick schemalagt skift- och helgarbete i jobbet. Därmed tycktes det för mig som om mina karriärmöjligheter inom ljudbranschen var uttömda och det var dags att göra något annat.

## 5. Dataäventyr

Utöver ljudåtergivning hade jag som sagt ändå sedan gymnasietiden varit intresserad av datorer men saknade industriell erfarenhet. Eftersom jag hade tröttnat på ljudåtergivning så riktade jag mitt intresse mer åt datahållet. Men hur skulle jag kunna få ett jobb i databranschen? Jag hade ingen datautbildning, hade lärt mig programmera själv och gått en kurs i numerisk analys på KTH – det var allt. Jag tänkte att jag skulle börja som dataoperatör och sedan jobba mig uppåt. Genom min pappa fick jag jobb på Shells datacentral och kunde påbörja mitt dataäventyr. På den tiden, i brytningen mellan 70-och 80-talen, var kraftfulla datorer sådana som fanns i stora datahallar och kördes av grupper av personer i skift. Löner var fortfarande en liten utgift i förhållande till kostnaderna för stordatorer. Shell var ett av Sveriges största oljebolag och hade miljontals kunder inom såväl drivmedel för fordon som eldningsolja för uppvärmning. Det fanns således en stor mängd kunder att hålla reda på liksom personal och leverantörer. Man hade en stor kedja av egna bensinstationer liksom en del med franchisingavtal. Dessutom hade man egen import och ett eget raffinaderi att hålla reda på. På det hela taget var det ett för den tiden stort behov av informationsbehandling som man löste främst i form av två IBM 370-datorer och en Digital PDP 11-dator. Dessa sköttes av ett arbetslag av operatörer, nio personer uppdelade i tre skift. Datorerna hölls igång dygnet runt. Skiften var mellan kl. 07-15, 15-23 och nattsiftet 23-07. Nattsiftet kunde ofta gå hem redan vid femtiden på morgonen om alla körningar som då var på gång verkade rulla på smärtfritt.

Jag blev en av de tre skiftarbetarna i ett av teamen. Skiften var rullande och varje team hade ett skift en vecka för att sedan byta till nästa. Var

tredje vecka var det således nattskift. Det var ofta inte mer än två operatörer på ett skift avsett för tre, speciellt inte på nattskiftet, och pga. vakanser och ledigheter fick jag ganska snabbt huvudansvaret för det skift jag jobbade på. Den stora utmaningen var att hålla datorerna igång. Band skulle monteras och avmonteras. Diskar stora som bildäck skulle monteras och avmonteras – och helst inte tappas i golvet. Allt som oftast blev det läsfel eller skrivfel på någon enhet och då skulle data backas upp, körningar räddas och återstartas vid närmsta rimliga tidpunkt. Det var en spännande och bitvis stressig tid.

Ibland gick något rejält fel och man kunde då höra någon som hade jobbat lite längre utbrista ”Nä fy f-n, nu ger jag upp! Jag gör en zombie istället.” Jag fick höra det några gånger och det lät helt obegripligt för mig. Jag frågade och fick som förklaring att det betydde ”göra som Szomby”. Jag blev inte så mycket klokare av det men ville inte pressa uppgiftslämnaren. Det kunde ju vara så att denne själv inte visste mer. Å andra sidan ville jag inte heller lägga mig till med uttrycket innan jag visste vad det betydde så jag fick luska vidare. Rätt så snart framkom det att Szomby var kortformen av ett namn som ansågs för knepigt att uttala i sin helhet.

László Szombatfalvy var en investerare och finansman som kom till Sverige i samband med upproret i Ungern 1956. Upproret var riktat mot landets kommunistiska regering och mot att de lät Sovjetunionen ha ett stort inflytande i landet. Hans stora hobby var trolleri, något man kan tycka var lämpligt med tanke på det han sedan skulle komma att sysselsätta sig med, och han hade studerat på den statliga artistakademin i Budapest. Efter tre år tog han trollkarlsexamen och jobbade sedan som trollkarl fram till flykten till Sverige. Även framkommen till Sverige turnerade han som underhållare och trollkarl bland de många ungerska flyktingläger som fanns i Sverige vid den tiden. År 1960 läste han en ettårig kurs på Bröderna Påhlmans handelsinstitut vilket ledde fram till att han året efter sökte och fick ett arbete på ekonomiavdelningen på Shell. Arbetet var inte någon ledande befattning och därför inte särskilt betungande. På kvällarna hade han

energi över och fortsatte att studera, denna gång Hermodskurser i företagsekonomi. Det var brevkurser vilka kom i paket på posten. De kunde studeras på fritiden i valfri takt och sedan skickade man svar på sina inlämningsuppgifter till Hermods i Malmö där lärare rättade och skickade tillbaka dem betygsatta. De kallades även korrespondenskurser och i dagens terminologi kallar vi det distanskurser, något som finns på var och varannan högskola idag. Här lärde sig Szomby mer om hur företag fungerar, inte minst hur man räknar på intäkter och utgifter och hur man hanterar risker. Det ingick även kursbrev om aktier och deras värdering. Det sades att han satt hemma på kvällarna under närmare fem år och funderade ut en aktievärderingsmodell. När den var klar i mitten av 60-talet tog han sina besparingar som, trots ett spartanskt leverne, pga. den knappa lönen från Shell bara uppgick till tretusen kronor, och lånade lika mycket därtill. Men dessa medel som grundplåt började han investera i aktier som 1971 hade växt till ett värde av ungefär etthundratusen kronor. Detta gav honom tillräckligt med självförtroende och en kudde att mjuklanda på om något skulle gå fel. Han sade upp sig från ekonomiavdelningen för att syssla med aktieplaceringar på heltid och hade nio år senare när jag jobbade på Shell över etthundra miljoner kronor i egen förmögenhet. Jag tyckte att hans bedrift var imponerande och det gjorde att jag fick upp ögonen för företagsekonomi som jag dittills sett mest som redovisning, fakturering och revision eftersom min pappa jobbade med det.

Tillbaka till datahallen. Datorkraft var den stora flaskhalsen vid all databehandling och prioritering och schemaläggning var av största vikt. Ibland smög datachefen in och ville ha ett "jobb" (dvs. en körning) prioriterat – givetvis fick han det. Det här var senare än de tider (60-talet?) då dataoperatörerna gick i vita rockar. Vi hade vanliga kläder, men eftersom stordatorerna var den administrativa kärnan i företagets affärer så åtnjöt arbetet ändå en viss status. Vi hade ett eget lunchrum med mikrovågsugn, något som var ganska exklusivt på den här tiden. Man satte in den medhavda maten i en ugn och på bara några minuter hade radiovågor värmt upp den, något som tog en halvtimme eller mer i en vanlig hushållsugn. Det var fantastiskt och dessutom tidsbesparande när man hade kort tid på

sig att hinna äta mellan datakörningarna. Dataoperatörerna ansågs vara lite speciella, de arbetade på andra tider än resten av kontorspersonalen och hade sina egna rutiner och vokabulär. Deras arbetsplats var dessutom skyddad av kodlås och datorhallen var byggd helt annorlunda än den övriga kontorsmiljön. Men det som var spännande i början blev efter ett antal månader aningen enahanda och jag började söka efter något annat att göra. Snart fick jag erbjudande om att bli programmerare på Shell. Detta var bara något år innan PC:n gjorde entré tillsammans med MS-DOS och persondatorerna (som kallades mikrodatorer) körde istället operativsystemet CP/M. Jag byggde några mindre system för mikrodatorer åt Shell men kände rätt så snart att jag borde skaffa mig ett arbete med lite större bredd och utvecklingsmöjligheter.

Jag hade nu en viss erfarenhet både som programmerare och dataoperatör, och kunde därför söka jobb inom databranschen. Jag sökte i första hand jobb på konsultföretagen i och med att jag ville skaffa mig en bred erfarenhet. På den tiden fanns det fyra konsultbolag som var stora. Det var BRA (Bror Andersson), Enator, Programator och WM-data. Dessa fyra konsultjättar hade vardera över etthundra anställda och ansågs därför vara drakar i branschen. Idag har ett stort konsultbolag många tusen anställda men på den här tiden var etthundra konsulter riktigt stort. Det innebar enligt min analys att de hade många kunder av olika slag och därför borde kunde erbjuda varierande arbetsuppgifter ute hos en mängd kunder. Jag sökte jobb hos de fyra och snabbast att svara var WM-data.

Att starta ett datakonsultföretag i slutet av 60-talet var i och för sig inte svårt, men det ansågs lite underligt och inte någon egentlig affärsidé. Ungefär som bemanningsföretag vilka inte heller fanns på den tiden. Vart fanns själva bolagets värde? Det startade dock ett antal små datakonsulter under den perioden men bara några få växte till sig. WM-data var ett av dem och startades 1969 i Stockholm av Thord Wilkne och Hans Mellström (W och M i företagsnamnet). WM-data växte från att vara två personer till 25 fram till 1975 men hade ingen egentlig strategi de första åren. Det handlade snarare om vad de fick tag i för kompetens. De anställde kompisar i

branschen och expanderade när det gick. Affärsidén var "fun and profit". De var länge övertygade om att de inte skulle bli fler än 25 personer. När sedan det kom in uppdrag som krävde mycket större resurser bestämde de sig för ta de projekten och försöka växa. Det fanns inte några befintliga företag som kunde etablera sig som konsulter och leverera de nya konsulttjänsterna. Efterfrågan fanns, det gällde bara att rekrytera och lyckas behålla personalen. Fokus låg på individen och sällan var talesättet att värdet i bolaget släcker och går hem klockan fem mer tillämpbart än här. WM-data hanterade det genom att sätta individen i ett sammanhang med arbete, fritid och familj. Ett av framgångsrecepten för WM-data var att de inte hade någon personalavdelning eftersom man inte hade det traditionella företags hierarkiska uppbyggnad och det var därför i efterhand inte förvånande att de var snabbast på att svara på min ansökan. Alla anställda var ambassadörer för WM-data när man var ute hos kund, och vid träffar mellan ledningen och en kund var man som konsult antingen med eller i annat fall informerad. WM-data blev efter ett antal år ett av Sveriges största datakonsultföretag med cirka 9000 anställda när de blev uppköpta av brittiska Logica förra året.

En januaridag 1981 gick jag upp till WM-datas huvudkontor på Sandhamnsgatan för att träffa Kjell Larsson som var konsultchef och den fjärde anställde på WM-data efter de båda grundarna och en konsult. Efter en kort intervju där jag beskrev mina erfarenheter och idéer kring programvaruutveckling bad Kjell att få återkomma. Han ringde dagen därpå och frågade "när kan du börja?" Korta beslutsvägar karaktäriserade WM-data på den tiden och redan första februari blev jag anställd med anställningsnummer 168, varav ungefär 130 då fortfarande var anställda. Jag blev väl mottagen från första dagen och blev kanske lite av en maskot som den yngste konsulten. Jag fick alltid skjuts av Thord i hans svarta Volvo 245 när företaget skulle någonstans. Vi diskuterade allt från datorernas framtid till varför han hade automatväxel i sin bil. Vad gäller det senare så övertygade han mig så till den grad att de flesta bilar jag haft sedan dess har varit just automatväxlade.

Jag placerades efter några dagars introduktion hos Philips, närmare bestämt Philips Elektronikindustrier (i dagligt tal kallade PEAB) där jag blev kvar i nästan två år. Det var nu ingen anmärkningsvärt lång tid, jag skulle kort därefter träffa två konsulter från WM-data som båda redan varit där i över fem år och som till slut blev kvar i över femton år. PEAB var en stor industri inom elektronikbranschen med huvudsäte i Barkarby industriområde i Järfälla. PEAB var uppdelat i tre divisioner: Terminalsystem (PEAB-T) som sysslade med bankdatorer och elektronisk handel, Försvarssystem (PEAB-D) som sysslade med militär elektronik och det betydligt mindre Industriell elektronik (PEAB-I) som sysslade med mätinstrument. Mellan de två stora, PEAB-T och PEAB-D, fanns det ett ömsesidigt misstroende. Båda sysslade med för den tiden avancerade minidatorer av samma ursprung inom Philipskoncernen men med helt olika tillämpningar. PEAB-T var en av världens ledande leverantörer av bankdatorsystem och liknande front-officesystem med mer än en femtedel av hela världsmarknaden. Nixdorf och NCR var på andra och tredje plats, och resten av världens alla tillverkare, inkluderande IBM, delade på den återstående halvan. PEAB-T byggde sin egen hårdvara, sitt eget operativsystem, och sitt eget programspråk för att skapa ett system för banker och andra organisationer med liknande behov. Hårdvaran byggdes på kretskort av Belier-format (mycket stora, 19 tum) med egenhändigt utvecklade konstruktioner som kom från Philips i Frankrike. Samma CPU:er och operativsystem användes flitigt även av PEAB-D. T- och D-divisionerna var dock som hund och katt, och eftersom D-divisionen sysslade med krigsmateriel och hade striktare säkerhetskontroller för personalen ansåg de sig vara viktigare. I-divisionen var betydligt mindre och gjorde inte lika mycket väsen av sig.

Inom T-divisionen tillverkades hårdvaran för bankdatorerna i det s.k. PTS 6000-systemet i en egen fabrik inom fabriksområdet. Man tillverkade såväl datorer som skärmar och skrivare för bl.a. bank- och postkassor i Järfälla. Det var vid denna tid fortfarande viktigt att kunna skriva i bankböcker med s.k. allegatskrivare. De kompletta systemen såldes sedan över hela världen. På avdelningen som utvecklade operativsystemet TOSS fanns det fortfarande vid den här tiden inte en dator på varje rum. Man gick till

speciella stansrum och skrev in sina program. När de sedan var klara och hade kompilerats skrev man ut dem på skrivare. Skrivarna på den här tiden var nålskrivare som tryckte nålar genom färgband rad för rad och de var därför relativt högljudda. Efter att ha haft skrivarna utplacerade i korridorerna bestämde man sig för att ställa dem i ett skrivarrum. Eftersom det inte fanns några speciella rum så tog man helt enkelt ett ledigt rum och ställde in alla skrivare där för att sedan kunna stänga dörren dit och slippa det mesta av bullret. Skrivarrummet var ett vanligt kontorsrum och ingen kopplade ur telefonen som fanns i rummet. Efter några månader började det ringa i skrivarrummet. Ingen svarade de första tjugo gångerna men sedan tröttnade någon och ringde till växeln och bad om att få koppla bort telefonen. Växeln svarade att det bara gick om man helt monterade bort den. Personen som ringt till växeln ville bara få tyst på telefonen och undrade om man kunde koppla om den som semesterledig. Visst, svarade telefonisten, men bara om det fanns någon som stod på telefonen och som då kunde ta semester. Eftersom det inte fanns så var det inte möjligt. Personen gav sig inte utan påstod då att det var "Läppinen" som satt i rummet och att han hade semester. Telefonisten accepterade det och ringandet upphörde i någon månad. Under tiden hade historien gått några varv runt avdelningen och Läppinen blev snabbt ett begrepp. Det blev det namn man skrev som den ansvarige på felrapporter där programvarufelet hade okänt ursprung. Läppinen stod också som avdelningens deltagare på företagsmöten som ingen ville gå på. Det dröjde inte länge förrän "semesteren" var slut och telefonen i skrivarrummet började ringa igen, men eftersom Läppinen nu stod som ansvarig för felrapporter så började folk fråga efter honom och undrade när han skulle åtgärda deras programfel. Man turades om inom avdelningen att vara Läppinen och åtgärda hans felrapporter, och när man inte hann med så meddelade man att Läppinen var sjuk. Det hela fortlöpte tills företagsledningen fick reda på det och Läppinen försvann då bums från protokoll och telefonlistor. Men telefonen fortsatte att ringa långt efter det och personen i andra ändan krävde att få hjälp av Läppinen.

En del av de svenska kundprojekten drevs från PEAB i Järfälla, främst banksystemen. Philips hade vid den här tiden samtliga svenska banker

som kunder utom SEB som hade Nixdorf-datorer. Vidare drevs Posten-projektet därifrån, men ett antal andra kundprojekt drevs istället från det svenska kommersiella centret som låg inne i stan, i Philips-huset på Tegeldsvägen i korsningen med Lidingövägen. I ett 16-våningshus leddes Svenska Philips som förutom bankdatorer var stora på konsumentelektronik i alla former. Philips-huset var en välkänd byggnad med en paternosterhiss mellan våningarna. Därför fanns det alltid en hisskorg redo så att man snabbt och enkelt förflyttade sig mellan våningarna. På plan 4 fanns en framtidsstudio där man visade bildskivor (föregångaren till DVD) redan i början av 80-talet och mängder av framtidsinriktad konsumentelektronik från hela Philips-koncernen. Visningar och demonstrationer där var givna höjdpunkter. Även bankdatorer visades där så ibland kunde jag låna nyckeln under förevändningen att något behövde fixas på bankdatorerna och titta runt i visningslokalerna men det var enbart se och inte röra. På våning 7 och 8 fanns Philips Data Systems, dvs. försäljningsorganisationen för PTS 6000-systemet och dess kommersiella tillämpningar. Efter en inledande period i Järfälla hamnade jag som enda WM-datakonsult i Philips-huset. Övriga var stationerade ute i Järfälla så jag fick bygga mitt eget nätverk. I början fick jag enklare uppgifter men efter att ha hittat ett allvarligt fel som havererade lagersaldona för tusentals produkter i Philips eget system för reparation och service och som man inte hittat på fem år så fick jag ett visst anseende och intressantare arbetsuppgifter uppenbarade sig snabbt. Jag arbetade på ett antal projekt, allt ifrån interna projekt till den tidiga Philips-bankomaten (den med läppen som stängde) över Systembolaget (som sedan valde Nokia istället för Philips) till SMART (resebyråbranschens första stora bokningssystem). Det var precis den sortens stora industriella datasystem som jag ville jobba med.

Philipsbankomaten var förenklat sett ett kassaskåp från Chubb & Son Lock and Safe Co. i England försett med en Philipsdator och en sedeluppräknare från svenska Inter Innovation. Eftersom det var stora mängder sedlar inne i en bankomat så drog de till sig blickar från skumma element. En nyladdad bankomat kunde innehålla 800.000 kr vilket på den tiden var väldigt mycket pengar och således ville man gärna från Bankomatcentralen

att de skulle vara bombsäkra, inte minst efter tidigare vågor av bankbox-sprängningar. En bankbox var enbart ett inlämningsställe för växelkassor från butiker och en bankomat innehöll ofta betydligt mer pengar. Sedeluppräknaren var också en kritisk detalj eftersom den skulle räkna och överlämna sedlarna till kunden. Vid minsta fel i uppräknningen dumpades hela sedelbunten i ett speciellt fack tillsammans med en felkod och nya sedlar räknades upp istället. På så sätt var Philips väldigt säkra på att det aldrig blev fel belopp som överlämnades till kunden. Ändock kom det i början in mängder av rapporter där kunder hade fått för lite pengar (aldrig för mycket). Bankomatcentralen nekade dock efter individuell undersökning utbetalning i varje enskilt fall och efter några år försvann anmälningarna trots att inga tekniska förändringar gjordes på sedeluppräknarna. I mitten av allt detta satt en Philipsdator P851 i ett specialbyggt rack som styrde hela bankomaten och även skötte uppkopplingen till Bankomatcentralen för att verifiera att kunden hade täckning på sitt konto för det belopp som önskades.

SMART var resebyråbranschens projekt för att ersätta flera olika bokningsterminaler ute på resebyråerna med en enda. Den skulle alltså kunna boka såväl SJ-biljetter som ett antal flygbolag, alla som ville ansluta sig till konsortiet. I början innebar det SAS och Braathens SAFE som var en del det norska flyget. Efter ett tag anslöt sig också Linjeflyg, det svenska inrikesflyget. Även charterarrangörer anslöt sig inom kort. Förutom själva bokningsterminalen ute på resebyråerna, som blev den nyutvecklade bordsdatorn P6911, och gateway-datorerna som skulle koppla bokningarna vidare från SMART till respektive reseleverantör, så skulle det i mitten som spindeln i nätet sitta ett SMART Control Centre för att styra hela nätet inklusive fjärrladdning och omstart av resebyrådatorerna och i det delprojektet jobbade jag. Detta var 1981 och ingen hade tidigare genomfört programöverföring och efterföljande omstart via datanät i Norden så jag blev först med att göra det under vintern 1981-82. Projektets internnamn fick man genom att vända akronymen bakochfram men efter att kunden fått syn på det upphörde bruket omedelbart. SMART ersattes långt senare av bokningssystemet Amadeus som är i bruk även idag.

En stor utmaning med att jobba på Philips Data Systems var att säljarna ständigt underskattade kostnaden för programutveckling. Hårdvaran såldes i mångdubbel upplaga till samtliga kontor inom en bank, post, eller annan organisation, och där räknade man noga och omständligt. Men programvaran var samma till alla kontor och därför sågs den som en engångskostnad istället för en konkurrensfördel. Det bidrog till att många system såldes med underfinansierad programvara och en ständig undran från den ansvarige säljaren om inte programvaran var klar eller om man kanske kunde stryka någon funktion. Till detta hörde att de flesta säljarna rekryterades just för att de var goda säljare och fick gärna komma från t.ex. dagligvaruhandel snarare än att vara kunniga inom datorsystem. Försäljningschef vid denna tid var Lars Nyberg som senare skulle bli inte bara försäljningschef utan även VD för värsta konkurrenten NCR (National Cash Register) i USA och numera, när han återvänt till Sverige, VD för Telia. Han är också sedan 2007 ledamot i Stockholms universitets styrelse.

En dag våren 1982 var det plötsligt strejkvarsel på arbetsmarknaden. Strejken skulle av någon anledning beröra Philips men inte WM-data. Något förvirrad kontaktade jag huvudkontoret och undrade vad jag skulle göra i så fall, men det relaxade svaret var att "då solar vi en dag här på huvudkontoret och äter glass. Sedan ordnar det säkert upp sig." Det speglar ganska väl inställningen och attityden på WM-data. Fullständigt seriös men inte bekymrad, allt ordnar sig. Man var noga med att bygga en gemenskap konsulterna emellan så att de inte tappade samhörigheten ute hos kunderna. Det var resor till olika konferenscentra tillsammans med respektive varje år, jag minns speciellt en till Marienlyst i Helsingør. Det fanns också många tillställningar internt, där jag kanske mest minns dart-tävlingarna. Jag tyckte att jag var bra på dart, men på WM-data arbetade Svante Jacobs som tillhörde landslaget så jag hade inte en chans. Även hans fru var i liknande klass så det blev storstryk. Nu var inte det mitt största problem. Min tanke med att jobba på ett stort konsultbolag var att enkelt kunna få prova på olika arbetsplatser och datormiljöer utan att behöva byta arbetsgivare. Jag ventilerade ett antal gånger med ledningen att jag skulle vilja prova något annat och att det var därför jag sökt mig till ett

konsultbolag och inte ett produktbolag. Men WM-data tyckte att jag var mest produktiv i den miljö jag redan var i, och även om jag inte kunde förneka det så ansåg jag att de borde tänka lite mer på personalutveckling.

En stor fördel med att jobba i Philips-huset var att man kunde handla i den interna personalbutiken även om man var konsult. Där fanns alla Philips konsumentprodukter till försäljning till kraftigt rabatterade priser, och utställnings- och demoexemplar var ännu billigare. Där köpte jag t.ex. en ny TV till mina föräldrar på deras 30-åriga bröllopsdag, något som förvånade dem att jag visste och kom ihåg. Jag lånade deras bil under någon obskyr förevändning och återvände med en TV. Den TV:n fanns kvar på landet ända fram till för några år sedan, dvs. i över 25 år.

I lagen om allmän värnplikt som gällde i mitten och slutet av 70-talet skulle alla manliga ungdomar mönstra det år de fyllde 18 år. Men i och med att jag redan som 17-åring blivit antagen till KTH så fanns det en undantagsregel som gjorde att mönstringen för vissa utvalda individer kunde skjutas upp två-tre år för att sedan bli placerade på tjänstgöringar med högre krav. Om detta visste jag inget men kunde konstatera att jag till skillnad från mina jämnåriga kamrater inte blev kallad till mönstring det år jag fyllde 18. Eftersom jag kom att intressera mig mer för datorer än elektroteknik så bar det sig inte bättre än att jag var sysselsatt med programutveckling vid tiden när mönstringsbeskedet damp ner i brevlådan. Jag hade då hunnit fylla 21 år och jobbade på WM-data. En av WM-datas allra största kunder var Försvarsmakten. WM-data hade några år tidigare fått förtroendet att konvertera försvarets alla datasystem och program från IBM-datorer till Univac 1108, ett för den tiden mycket stort projekt. Eftersom jag anade att jag borde ha med mig någon idé om vad jag ville göra till mönstringen ute vid Ulriksdal, där Värnpliktsverket hade sina anläggningar för Norra Storstockholm, så frågade jag VD:n för WM-data, Thord Wilkne, om de hade någon kontakt inom försvaret som kände till om det fanns värnpliktiga programmerare. Efter några veckor kom Thord tillbaka med ett namn, örlogskapten Bengt Stenberg på Marinstaben, som visste besked. Jag kontaktade honom och fick veta att det endast var marinen av

alla vapengrenar som hade värnpliktiga programmerare, och till på köpet bara en per år. Denna placering var inte en befälsutbildning utan vanlig menig placerad på Marinstaben. Programvaruarbete likställdes med kontorsarbete medan hårdvaruarbete ansågs vara riktiga ingenjörssysselsättningar och gavs befälsstatus.

Mönstringen låg över två dagar och var uppdelad i en fysisk och en teoretisk del. Den fysiska delen var förlagd till den första dagen och eftersom jag var medelbra rent fysiskt så fick jag följaktligen medelmåttiga resultat – vare sig speciellt dåliga eller bra. I koordinationsprov gick det dock bättre än genomsnittet. Det jobbigaste var att cykla på testcykel med en pulsmätare kopplad till kroppen. Man skulle cykla tills pulsen nådde 200 slag per minut. Benen ville knappt bära efteråt och åtskilliga som mönstrade föll omkull när de klev av cykeln. Några av de värnpliktiga som skötte de olika teststationerna var lustigkurrar och "glömde" ibland att säga till när ett visst testmoment var uppnått eller avklarat. De som råkade ut för den glömskan just vid cykeltestet var helt utmattade och presterade sedan sämre på de närmast efterföljande testerna. Eftersom det påverkade vad man skulle komma att göra under ett helt år av sitt liv så tyckte jag att det var förvånansvärt att befälen tillät sådant. Kvalitetskontrollen föreföll vara rätt så svag under den fysiska delen av mönstringen.

Dag två ägnades åt teoretiska prov och intervjuer. En del av de teoretiska proven var utformade ungefär som IQ-tester och på den normalfördelade skalan 1-9 fick jag utan större problem 9 på samtliga tester. Ett annat test var ett telegrafitest där man fick lära sig ett antal morsetecken (inte alla, kanske nio-tio stycken) och skulle känna igen dem vid uppspelade radiosändningar. Jag hade alla rätt även där och gick vidare till fler tester. Efter ett tag framgick det att avsikten var att jag skulle söka till Tolkskolan, en utbildning som skulle ta 18-24 månader och inte alls passade in i mina planer. Eftersom jag siktade på en kortare utbildning så var jag tvungen att bromsa, och vid intervjun med psykologen intygade jag att jag aldrig tog några initiativ utan lät andra bestämma hela tiden. Det var oklart hur psykologen tolkade detta men jag avfördes från planerna på Tolkskolan och

fick åka hem. Några månader senare visade det sig att jag istället blivit plutonsbefäl på KA4 i Göteborg. Nu började arbetet med att byta den placeringen mot den som jag ville ha. Eftersom jag visste hur hierarkiskt det militära systemet var uppbyggt började jag återigen mina kontakter och diskussioner hos Bengt Stenberg. Han gav mig namnet på den ansvarige för kontorspersonalen på Marinstaben som jag kontaktade och refererade till Stenberg. Eftersom Stenberg stod högre i rang så fungerade kontakten och jag fick ytterligare ett namn nedåt i kedjan. Återigen fungerade det att referera uppåt, denna gång i två steg, och slutligen kunde jag få rätt namn att adressera min skrivelse till. Det som den sista kontaktpersonen i kedjan absolut inte kunde förstå var att jag ville nedgradera mig från plutonsbefäl via gruppbefäl till menig kontorist. Den skrivelse som jag skickade in speglade den militära hierarkin och beskrev de behov försvaret hade och de fördelar min placering som värnpliktig programmerare skulle innebära. Inom några månader damp ett nytt brev från försvarsmakten ner i min brevlåda med den placering som jag önskat. Det var ingen dålig deal för försvarsmakten som fick en erfaren IT-konsult för 15 kr per dag.

Hösten 1982 ryckte jag in för några månaders grundutbildning vid Berga örlogsskolor innan placeringen vid Marinstaben skulle ta vid. Efter en resa som startat klockan fem på morgonen hemifrån kom jag fram till grindarna vid Berga klockan sju i tid till inskrivningen. Det var tre byten och fyra olika färdmedel så det kändes som om risken att komma försent var påtaglig. Det fanns ett erbjudande att komma dagen innan men jag valde att fira min sista kväll i frihet på annat sätt. En tid framöver var det nu andra som bestämde över min tid, dag som natt. Varför militären alltid envisades med att börja så tidigt förstod jag aldrig men antog att det förmodligen var en del i deras självpåtagna uppgift med att fostra landets ungdom. Jag som alltid varit morgontrött hade lite svårt att uppskatta just den detaljen. Alla rekryter skulle efter inskrivning hämta ut sina persedlar i sjömanssäckar vid utrustningsförrådet. En säck vägde över 30 kg och var en plåga att släpa till sin förläggning. Dessutom fick man ytterligare en säck med tilläggsutrustning att släpa på samtidigt. Efter att ha kämpat ”hem” dessa säckar till logementet och packat upp dem i tilldelade skåp

var det övningar i att marschera. Sent på eftermiddagen var det sedan inspektion av skåpen. Givetvis fann befälen ett antal fel med ordningen i skåpen och kollektiva bestraffningar utdelades, såsom 30 armhävningar var eller något liknande. Efter ett antal omgångar med fel missade vi middagen, något som naturligtvis var meningen från början, och vi fick gå och lägga oss hungriga. När vi några dagar senare lärt oss grunderna i att marschera blev en halvtimmes marsch istället en vanlig bestraffning.

Tiden förflöt sakta på Berga. Vi marscherade och gjorde knopar och marscherade igen som goda örlogsrekryter. Dagarna tillbringades vidare med olika sorters lektioner där vi skulle lära oss känna igen fartygstyper, militära grader, befälsordningar och liknande – och bestraffningar. En betydande del av utbildningen bestod av bestraffningar. Överhuvudtaget var det populärt bland de lägre befälen (som ledde oss nya rekryter) att tillämpa kollektiv bestraffning. Så fort någon gjort fel skulle hela gruppen bestraffas. Om syftet med dessa var att bygga sammanhållning inom grupper var det oskickligt gjort, resultatet var snarare en rangordning av hackkycklingar inom gruppen. Bättre grogrund för mobbing finns nog inte och det skulle naturligtvis vara helt oacceptabelt på 2000-talet, men i början på 1980-talet var det ok. Tiderna förändras och tur är väl det. Jag var några år äldre än de flesta rekryterna och genomsådade det som skedde men det blev inte mindre beklämmande för det. För egen del visste jag att det bara skulle vara i några månader men förfärades över den brist på professionalitet som sken igenom. Våra närmaste befäl var killar i samma ålder som jag, dvs. bara några år äldre än de övriga nya rekryterna, men som försökte vinna respekt genom att skryta om att ha stulit bilar eller att ha 2,3 i medelbetyg. Alla förtjänar en andra och en tredje chans, och en befälsutbildning borde vara en alldeles utmärkt sådan chans, men att försvarsmakten inte gav dem några bättre verktyg för sitt ledarskap var förbluffande. Jag var förvånad efter att ha hört talas om gott ledarskap och gruppdynamik inom försvaret men antog att det togs upp längre fram i befälsutbildningen.

Detta var vid tiden för den s.k. Hårsfjärden-incidenten, där oidentifierade ubåtar varit långt inne på svenskt vatten alldeles i närheten av Berga.

Förutom en del panik i de militära och politiska leden ledde det till förhöjd beredskap ute på Berga. Nätterna tillbringades därför delvis med att spana efter ubåtar utanför Berga med hjälp av kikare. Det var spännande, men i efterhand framstod det som aningen naivt. Det verkade som om marinen drabbats av panik och använde tillgängliga resurser aningen godtyckligt. Vi blev instruerade att söka efter sovjetiska ubåtar utan att veta särskilt mycket om hur de såg ut. Alla antogs ha sett ubåtar på bilder och film, och på den nivån låg det. Att de var sovjetiska var underförstått och inte något som gick att ifrågasätta.<sup>1</sup>

Veckorna gick och blev till en månad. På dagarna gjorde vi fortfarande samma saker: marscherade, knöt knopar, städade eller tuggade i oss bestraffningar. På teorilektionerna drillades vi i olika fartygstyper, deras beteckningar och egenskaper. Jag ville gärna se en ubåt inifrån och försökte ta upp det ämnet, dock utan framgång. Varje torsdag var det ärtsoppa med pannkakor, någon sorts kompensation för den gångna veckan, men för oss som inte gillade ärtsoppa med fläsket ersatt av fett och senor fungerade det inte så bra. Varje fredag skulle alla byggnader städas, från logement till kontorsbyggnader. Vid inspektionen var det alltid något fel, och alltihop behövde göras om. Efter några veckor tog jag det med jämnmod, men flera andra mätte inte bra av systemet. Det var kanske orättvist, jag visste ju att jag inte skulle vara där tio månader utan bara två. Men en dag kom ett överraskande och ovälkommet besked från centralstaben på Berga – jag hade omplacerats och skulle tjänstgöra resten av tiden på Berga örlogsskolor. Det var inte riktigt vad jag hade tänkt mig eftersom hela planen med att nedgradera sig till menig kontorist byggde på att landa programmeringstjänsten. En annan kille, som också skulle tjänstgöra i Stockholm men vid Amiralitetet på Skeppsholmen, hade även han fått ändrad tjänst och skulle stanna på Berga. Det var uppenbart att det hela var en panikåtgärd efter Hårsfjärden-incidenten och inte resultatet av något rationellt

---

<sup>1</sup> Det har 27 år senare visat sig att det lika väl kan ha varit NATO-ubåtar som gjorde intrycket. Uppdrag granskning på SVT sände 2007-2008 program som antydde att det var NATO. Inget är vare sig övertygande bevisat eller vederlagt. Många pekar på att vi medvetet släppte ut ubåten oavsett nationalitet för att undvika politiska och diplomatiska problem.

tänkande. Således skulle det gå att motverka med viss möda och ett strukturerat angreppssätt. Jag bad om att få ringa till Marinstaben men fick nej. Varför skulle en rekryt på Berga kontakta Marinstaben? Det blev reflexmässigt nej och någon form av bestraffning för att ha frågat. Jag fick således planera lite noggrannare och några dagar senare, när det för ovanlighetens skull var en halvtimmes rast, klampade jag resolut in på kansliet på Berga och meddelade att jag skulle kontakta Marinstaben i ett ärende. Dammerna på kansliet fann ingen anledning att misstro det och jag lyckades få låna en telefon och kontaktade kommendörkapten Stenberg som förvånad och förfärad fick en ögonblicksbild av läget på Berga. Några dagar senare återgick kommenderingarna till de ursprungliga som gällt innan Hårsfjärden för samtliga rekryter på min pluton.

Efter två månader var det så dags för de nyinryckta att utplaceras på respektive tjänstgöring. De allra flesta skulle bli kvar på Berga men de som skulle in till Marinstaben och Amiralitetet skjutsades till förläggningen på Skeppsholmen i en stor militärbuss. Dock hade man "glömt" att bron till Skeppsholmen hade begränsad bärighet och rekryterna fick bära/släpa sina persedelsäckar den sista halvkilometern fram till förläggningen. Vi var kanske inte de allra mest vältränade från Berga och var rätt så slut vid ankomsten. Stabskompaniets förläggning och logement låg nere vid vattnet i riktning mot Södermalm där idag delar av Kungl. Konsthögskolan finns. Ett önskemål, för att inte säga krav, var att de som förlades till Stabskompaniet bodde i Stockholm eftersom kapaciteten på förläggningen var låg. Det fanns en kompaniadjutant Olsson som ansvarade för totalt mindre än tio sängplatser för alla värnpliktiga kontorister till Amiralitetet och Marinstaben. Plus för en enstaka programmerare förstås. Vi fick var och en ett skåp men ingen sängplats. I skåpet förvarades all materiel som vi var tvungna att ta med oss från Berga men som vi visste att vi aldrig skulle behöva som icke-stridande soldater. Således fick vi lova att hålla oss borta på nätterna men infinna oss varje morgon för uppställning och frukost. Frukosten serverades på fiket ute på udden enligt en överenskommelse mellan innehavaren och marinen.

En dag som värnpliktig programmerare påbörjades med en cykelfärd hemifrån Bromma till Skeppsholmen där frukosten intogs på fiket vid vattnet efter uppställning kl. 07.15. På vintern ersattes cykel med tunnelbana, dock på egen bekostnad. Ingen ersättning utgick för förflyttningar, en värnpliktig förväntades gå till fots vart som helst i hela stan eller betala resan själv. Efter frukosten hade vi kort tid på oss att ta oss till tjänstgöringsstället till kl. 07.55 för att börja fem minuter senare. Det var lättare för de som tjänstgjorde på Skeppsholmen än för mig och några till som skulle till Marinstaben på Lidingövägen. Om det var cykelväder gick det snabbt, annars fick det bli tunnelbanan från Östermalmstorg till Gärdet. Vissa morgnar gick det lite långsammare i kollektivtrafiken och jag anlände inte till Försvarsstaben förrän 08.00. Exakt kl. 08.00 hissades flaggan utanför stabsbyggnaden och alla officerare på väg till jobbet stannade i givakt och saluterade flaggan. Jag gjorde en gång misstaget att inte stanna utan fortsatte gå mot entrén. Då hördes kommandot "STÅ STILL" från en förgrymmad officer följt av "JAG ANMÄLER DIG" trots att jag var civilklädd och därför inte med självklarhet kunde tas för värnpliktig. Eftersom en värnpliktigs ställning var svag så valde jag att stanna upp men funderade på om troheten mot landet verkligen låg i att stå i givakt när flaggan hissades på civilt område. Väl framme vid stabsbyggnaden skulle man sätta in sitt militära id-kort i en kortläsare vid vändkorsen och slå sin fyrsiffriga kod. Här hände något märkligt efter ca fem-sex månader av mina åtta på Staben. En dag hade jag totalt glömt bort koden. När jag skulle knappa in den insåg jag att jag de tidigare månaderna bara lärt mig och lagt på minnet ett rörelsemönster och inte siffrorna i sig. Just denna dag fanns inte mönstret där och jag kunde inte återskapa det med hjälp av siffrorna eftersom jag inte mindes dem. Vakten vägrade släppa in mig trots att jag hade legitimation och trots att de hade sett mig varje arbetsdag i många månader. Men efter några timmars väntan i ett förhörssrum och efter en utredning kunde jag äntligen släppas in och sedan få en ny kod. Jag skrev den här gången upp koden i plånboken och undrade vad man egentligen vunnit på att jag nu hade koden nedskriven. Det fanns ingen matsservering på Skeppshol-

men för de värnpliktiga. Jag fick istället lunchkuponger till officersmatsalen på plan 1 i stabsbyggnaden och Rikskuponger för att kunna äta middag på stan när förläggningen på Skeppsholmen stängt för dagen. Oftast sålde jag lunchkupongerna till reducerat pris till officerarna och åt lunch på stan med Rikskupongerna istället. Middag åt jag hemma och Rikskupongerna gällde i alla fall inte för att handla mat på Konsum.

Försvarsstaben, numera Högkvarteret, bestod (och består än idag) av ledningen för alla vapengrenar plus ledningen för den samlade svenska militären. De hade året innan jag kom dit, 1981, tagit över Fortifikationsförvaltningens åttavåningsbyggnad på Lidingövägen och för första gången samlokaliserat alla de olika staberna. Byggnaden har formen av två hop-satta kvadrater till en kantig åtta. Den var nyrenoverad och gav ett modernt och stramt intryck såväl utanpå som inuti. På våning 4 och 5, de lägsta för militär personal, fick armén husera. På planet ovanför, plan 6, fanns Marinstaben som även innefattade kustartilleriet. Man skulle kunna tro att Försvarsstaben, med ÖB i spetsen, skulle suttit högst upp på plan 8, men enligt logiken att man inte ville vara föremål för en direktträff från ett eventuellt bombflyg ville inte ÖB sitta högst upp utan återfanns istället på plan 7. Således fick flygvapnet sitta högst upp, något som passade deras image och självbild. De tre understa planen innehöll matsal, förråd och civil personal. Märkligt nog kunde på den tiden vem som helst som en gång kommit in i byggnaden röra sig fritt på alla våningsplan. Jag befann mig av naturliga skäl mest på plan 6, men även på plan 8 då vi hade några projekt tillsammans med Flygstaben. Naturligtvis var jag nyfiken och gick några gånger förbi ÖB:s kontor bara för att se hur det såg ut. Det låg i norra hörnet på plan 7 och det enda man egentligen såg var sekreterarens rum. Det ser i princip likadant ut idag. Jag besökte Högkvarteret för något år sedan, inklusive matsalen, och den enda skillnaden är bevakningen och stängsel runt byggnaden. På min tid kunde vem som helst ta sig fram till byggnaden, det fanns ingen yttre bevakning. Granne med Försvarsstaben låg K1, Kungl. Livgardets dragoner, dvs. hästburna armésoldater, och de ansvarade för all utbildning av militärpolis och militärpolisjägare. De var

också Stockholms kuppförsvär, något som skulle visa sig aningen otillräckligt några år senare när stadsministern togs av daga. De värnpliktiga på K1 åt lunch på Försvarsstaben men i övrigt hade jag ingen direkt kontakt med dem mer än att de ofta sågs ridandes till häst i närområdet.

Arbetet på Marinstaben började bra. Jag fick ett eget rum och en dator. Tjänsterna som programmerare gick omlott så jag träffade Anders som var innehavare av tjänsten innan mig och som skulle gå ett antal månader parallellt. Han kom från NADA/KTH och matematikerlinjen på SU. Han hade ungefär samma inställning till arbetet och vi kom bra överens från första dagen. Ett av mina första uppdrag på Staben var en del beställningar på förändringar av ett program som en tidigare värnpliktig programmerare, Lars-Henrik, konstruerat. Programmet var skrivet i Basic för ABC80 och det verkade att döma av ändringbegäran inte vara något större arbete. Jag uppskattade tidsåtgången till högst en vecka inklusive tester och påbörjade arbetet en måndag. Till min förfäran fanns det ingen dokumentation alls för systemet. Det var en ren hackerprodukt utan någon form av skriftlig förklaring eller efterlämnade specifikationer. Dessutom var programmet skrivet så kompakt och komplicerat som möjligt, vilket gjorde det svårt att ens förstå dess funktion. Ett paradexempel på att programmet skrivits för maskinen, inte för att underhållas av människor. Detta skulle vara gott och väl om programmets förutsättningar aldrig ändrats, men få om ens några program av någon som helst dignitet kan fortleva utan att deras omgivning förändras. Jag fick således spendera ett flertal dagar på att dokumentera spaghettikod av hackermodell innan det gick att påbörja förändringarna. Det var inte direkt komplicerat men definitivt tidsödande och gick ganska mycket emot mina uppfattningar om hur ett programs komplexitet bör komma från och spegla problemets komplexitet och inte den partikulära lösningens komplexa genomförande. I vissa tidskritiska tillämpningar är det motiverat att optimera programkoden men bara i de moduler och sekvenser där det efter en omfattande mätning och profilering visat sig finnas en avgörande flaskhals, inte i ett helt system. Ändringarna tog flera veckor och förtroendet på Staben för mina tidsuppskattningar sjönk tillfälligtvis en del.

Det hela löste sig efter ett tag och större delen av de åtta månaderna tillbringades relativt bekymmersfritt som intern IT-konsult på Marinstaben. Det största problemet var ofta tillgången till användarna. Eftersom användarna nästan utan undantag var officerare kunde en del av dem inte tänkas boka eller ens närvara vid ett möte med en menig värnpliktig. Det innebar då avsevärda svårigheter att specificera en lösning eller ens förstå vilka problem de ville ha lösta. Jag försökte förklara detta men i många fall gick det inte att få dem att lyssna. Efter fruktlösa försök fick jag i många fall be Bengt Stenberg att sätta upp möten och ibland även deltaga för att ens få berörda officerare att närvara. Detta var en mycket större utmaning än själva IT-konsultarbetet. Men det var inte alla som var sådana, speciellt några officerare från kustartilleriet (som tillhörde marinen trots att deras verksamhet mest var av armékaraktär) var mycket tillmötesgående och informella. Som värnpliktig programmerare var jag egentligen ålagd att bära sjömansuniform, men Stenberg insåg att det ibland var effektivare att jag hade civila kläder, vilket ledde till att jag vissa dagar i veckan gick civilklädd på staben. Detta "upptäcktes" några gånger av andra officerare vilka då hotade att anmäla mig för trots och oredligt uppförande innan sagde Bengt kunde hantera situationen. Jag lärde också känna några operationsanalytiker på Marinstaben, varav ett par var civilingenjörer från Linköping. Jag vet inte varför Linköping var överrepresenterat, men det var trevligt med lite mer formella och datalogiska diskussioner och jag kunde också samarbeta med dem om än i liten skala då de inte förväntades beblanda sig med värnpliktiga.

Arbetet på Staben var inte så bra betalt, 15 kr per dag. Det räckte inte till vare sig hyra, busskort eller andra omkostnader, och då levde vi ändå rätt så snålt. Jag vet inte hur försvaret hade tänkt sig, kanske alla rekryter förväntades fortfarande bo hemma och att familjerna i så fall indirekt subventionerade det svenska försvaret? Inte ens de försålda lunchkupongerna räckte för att överleva. Jag löste det genom att jobba som konsult dels åt Philips Data Systems, dels åt Philips' kunder, men det var få föruttnat att kunna göra något liknande. Philipshuset låg bara några hundra meter från

försvarsstaben och såväl cykel som apostlahästar tog mig dit på några minuter.

Efter totalt åtta månader på Marinstaben kom till slut den sista dagen som värnpliktig. Jag hade den sista veckan överlämnat pågående projekt till civilanställda och till den nya värnpliktige programmeraren Björn som också kom från KTH, närmare bestämt från Teknisk fysik. Jag skrev på alla dokument om att min tjänstgöring upphörde och på lunchen den sista dagen åkte jag ner till Skeppsholmen för att lämna tillbaka min persedelsäck och annat som varje marinsoldat innehade, inklusive sjömansuniformen med Skeppsholmen som text på mössan. På vägen tillbaka köpte jag en tårta som traditionellt avsked till mina arbetskamrater på Staben och återvände för att fira min sista eftermiddag. När jag kom till inpassagen fungerade inte mitt kort. Den effektiva säkerhetsavdelningen hade redan portat mig efter morgonens inpassage. Jag försökte förklara för vakten som sett mig oerhört många gånger de senaste åtta månaderna, men de betraktade mig som en farlig inkräktare och föste in mig i ett rum vid sidan av vaktburen. Jag bad dem ringa Bengt Stenberg även om jag kände att han räddat mig alldeles för många gånger redan. Denna gång var han dock inte på plats och det dröjde timmar innan jag kom in. ”Löjligt” var Bengts ordagranna och något syrliga kommentar till vakten när han äntligen fick meddelandet, ”han har varit godkänd och säkerhetsklassad här i åtta månader”, men vid det laget var det för sent. De flesta hade redan gått hem och jag fick lämna kvar tårtan oäten, hämtade mina sista saker och mönstrade av från Kungl. Flottan.

WM-data hade varit hjälpsamma med att förmedla kontakterna med militären men var av outgrundlig anledning inte alls positiva till att jag jobbade extra under militärtjänsten på tider som jag själv bestämde. Det hade något att göra med att försvaret var en stor kund till WM-data och att jag fått min placering genom dem. Men jag behövde bestämma tider själv helt enkelt för att jag inte kunde förutse när tid skulle finnas. Samtidigt behövde jag arbeta för att få pengarna att räcka, och detta ledde till att jag startade

en egen konsultfirma i samma veva som jag påbörjade min militärtjänstgöring. Mitt egna konsultbolag var således en lösning för att hantera militärtjänstgöringen men som snabbt visade sig ge möjligheter av en helt annan sort än vad jag tänkt från början. Under tiden på Marinstaben kunde jag ofta gå iväg på kvällarna för att jobba på Philips. Samtidigt visste jag inte i förväg vilka dagar som det var möjligt eftersom värnpliktiga användes som billig arbetskraft och kunde beordras till i stort sett vilka arbetstider som helst. Inte så att det utnyttjades hela tiden, men jag visste inte vilka dagar jag kunde sluta kl. 17 och vilka dagar det blev betydligt senare. Därför tog jag oftast uppdrag på beting hos Philips eller hos deras kunder där leveranstiden låg veckor eller månader in i framtiden och där jag inte blev beroende av att kunna styra mitt schema i detalj. När jag muckat från militärtjänsten insåg jag vilken fördel det gav och att jag kunde använda mig av samma planering även fortsättningsvis, bara jag byggde ett anseende att alltid leverera högsta kvalitet och alltid i tid. På så sätt skulle jag kunna genomföra studier utan att behöva finansiera dem genom studielån. Jag muckade på hösten 1983 och började bygga upp en kundbas med klienter. Men det stod klart att om jag skulle studera i ett flertal år behövde jag någon riktigt stor kund som bas för en konsultverksamhet där jag skulle kunna ställa krav på kunderna, inte bara tvärtom. Flertalet kunder kände sig tryggare om konsulten satt hos dem eller åtminstone satt på någon kontorsstol hela arbetsdagen varje dag, men det var inte sådana kunder jag i första hand sökte. Jag sökte kunder som mer var intresserade av hög kvalitet på leveranser än den faktiska tiden som spenderades på ett kontor under dagtid. Philips var en sådan flexibel beställare som hade diverse uppdrag åt sina kunder men jag behövde en större slutkund innan jag kunde ta steget med nästa fas i livet.

Våren 1984 uppenbarade sig en sådan möjlighet. Jag hade gjort en del jobb åt Shell inom deras bensinstationssystem. De uppdragen hade ingenting att göra med att jag några år tidigare jobbat där som dataoperatör och programmerare, det var en ren slump. Men nu ville Shell bygga ett online e-handelssystem där alla kontokort kontrollerades i realtid mot centrala servers, vare sig korten drogs av en kassör inne på stationen eller av en

kund ute vid en pump. Man ville också att alla transaktioner, dvs. köp, skulle skickas upp direkt för central lagring i stället för att mellanlagras ute på bensinstationerna. På så sätt ökade säkerheten och faktureringen kunde gå snabbare. En självklarhet idag men nytt territorium 1984 när nästan alla kortköp online genomfördes med kontroll av en lokal spärrlista nerladdad natten innan. Så gick det till hos nästan alla bensinbolag, t.ex. Texaco. De som låg längst fram var Esso. De hade kontroller online av sina egna kort men saknade det för bankkort som Visa och MasterCard, och de saknade också central lagring av köpen. Jag hade insyn i lösningen hos Esso eftersom de var klienter till WM-data och hos Texaco eftersom de var kunder hos Philips. De enda förutom Esso som genomförde kontroller i realtid var bankomaterna, och de hade jag också erfarenhet ifrån. Shells önskemål var dock betydligt mer avancerade i och med att tidskraven var hårdare, att man även ville kunna ta bankkort och att man inte ville mellanlagra transaktionerna. Även kraven på tillgänglighet var högre. En bankomatkund som inte får ut kontanter knallar vidare, men en bilist utan bensin kommer ingenstans. Jag satt således med unika kunskaper och erfarenheter och lyckades därför få uppdraget att bygga programvaran till systemet som bestod av 850 bensinstationer kopplade till ett antal centrala servrar på huvudkontoret i Solna. Det tog ett år från projektstart till driftsättning och jag genomförde det läsåret 1984-85 under vilket jag också planerade för mina kommande studier.

Systemet testades live för första gången i september 1985 på Shellmacken på Kanalvägen i Sollentuna. Ett antal förhoppningsfulla medarbetare från Shell och Philips laddade den nya programvaran på stationen och kontrollerade att kunderna fortfarande kunde tanka vid pumparna och handla inne i butiken. Kortläsaren för butiksköp satt i kassaterminalen så kunden lämnade kortet till butiksbiträdet som drog det varefter kunden knappade in sin PIN-kod på ett separat PIN-tangentbord som var vänt mot denne. Efter bara tio minuter pep det till när kassören inne i butiken drog en kunds kort. SPÄRRAT – TAG KORT stod det på kassadisplayen. Eftersom Shells egna bensinkort var Shells egendom och inte kundens kunde Shell enligt avtal när som helst ta tillbaka kort vid missbruk, och ett spärrat

kort var definitivt missbrukat. En viss förvirring och osäkerhet spred sig under några sekunder inne på stationen. Var det ett programfel eller hade verkligen en kund med ett spärrat kort kommit in på stationen mindre än en kvart efter programstart? Borde kassören verkligen ta kortet från kunden? Shellpersonal och Philipspersonal tittade på varandra. Svaret kom några sekunder senare när kunden sprang ut ur butiken. Inom några månader hade samtliga Shellstationer installerat datakommunikationsutrustning och den nya programvaran. Köp för cirka nio miljoner kronor per dag flödade snart genom det nya systemet.

Efter den framgångsrika driftsättningen hos Shell erbjöd jag en liknande lösning till Texaco som också var kund hos Philips. De hade vid den tidpunkten en ålderdomlig och överkomplex lösning där spärrade kontokortsnummer laddades ner i olika omgångar i efterhand med många missade nystulna kort som följd, men av för mig outgrundliga anledningar tackade de nej. Kanske förstod inte säljarna vad de sålde, kanske förstod inte Texaco vad de hade erbjudits att köpa. Några år senare utdömde Texacos ledning sitt dåvarande system som undermåligt och upphandlade en annan leverantörs lösning till en mycket hög kostnad. De hade enkelt kunna spara kostnaden för en hel datorgenerations bensinstationssystem genom att anamma en realtidslösning från Philips baserad på hårdvara som de redan hade, men argumenten nådde aldrig fram till rätt mottagare. Shells bensinstationssystem, som ursprungligen var från 1979 och skulle ha fasats ut cirka 1987, kunde förlängas och förbli i drift t.o.m. 1996 i och med en effektiv onlinelösning. Shells beräkningar visade i efterhand att besparingarna uppskattades till närmare en halv miljon per station eller 400 miljoner kronor för de 850 stationerna.

## 6. Tillbaka till skolbänken

Jag hade redan när jag slutade på Elektro på KTH insett att om jag skulle bli civilingenjör så var det inom datateknik. Problemet var bara att det i början av 80-talet ännu inte fanns någon sådan utbildning förutom den i Linköping som startat redan 1975. Utbildningen i Linköping var dock till stor del fokuserad på hårdvara och mitt intresse låg åt motsatt håll – programvara. Anledningarna till att Linköping hamnat åt hårdvaruhållet föreföll vara två. Dels hade de ingen renodlad Elektrolinje utan bara Y-linjen som var en kombination av Elektro och Teknisk fysik och därför saknades en utbildning inriktad på hårdvara. Och dels hade programvara vid den tiden en mindre ingenjörsmässig status än hårdvara. Dessutom hade Linköping ett rykte om sig att, delvis utan egen förskyllan, vara milt sagt anorlunda. När riksdagen 1967 hade beslutat att inrätta den nya universitetsfilialen i Linköping (de blev universitet 1975) beslutade man också att undervisningen skulle ske på ett nytt och modernt sätt med hjälp av förinspelad undervisning på TV. För varje ämne skulle en kommitté av professorer i Sverige bestämma en kursplan. Därefter skulle en utvald skicklig föreläsare spela in föreläsningarna som sedan skulle visas i klassrummen i Linköping. De skulle även kunna visas på andra lärosäten av TRU, Television och Radio i Utbildningen, ett statligt bolag som startat 1967 i Stockund och närmast var en föregångare till dagens UR (Utbildningsradion). Man kunde se att ambitionerna var ännu större i och med att TRU gav ut en del av den litteratur som användes inom matematik och fysik på flera av de andra tekniska högskolorna. Jag var inte övertygad om att denna undervisningsform var den mest lämpade i ämnet datalogi som var mycket laborativt och mitt intresse för Linköping var därför svalt.

Ända fram till 1993 bestämde Utbildningsdepartementet vilka utbildningslinjer som skulle ges på respektive universitet och högskola och hur många platser varje linje skulle ha. Det stod alltså inte lärosätena fritt att vare sig starta eller dimensionera utbildningar. Denna stora nackdel hade dock en fördel för en utomstående presumtiv student. Det var i början på 80-talet rätt så enkelt att förstå att det inom några år skulle startas civilingenjörsutbildningar inom datateknik på samtliga tekniska högskolor i landet eftersom departementet signalerade det. De tekniska högskolorna hade alla anmält sådant intresse till departementet som i sin tur antydde att det var inom datateknik som utvidgningar av civilingenjörsutbildningarna skulle komma. Allt detta var känt och under 1981 meddelade departementet att man året därpå skulle avsätta medel för just datatekniska linjer. 1982 startade följaktligen alla tekniska högskolor sådana linjer, alla utom KTH. Jag studerade utbildningsplanerna men kom fram till att alla likt Linköping i alltför hög grad betonade hårdvaruaspekter. Linköping hade bildat skola och övriga tekniska högskolor hade modellerat sina utbildningar mer eller mindre efter dem, kanske för att de uppfattade det som att det var departementets vilja. Återstod då två möjligheter, antingen att KTH:s datatekniska linje om den blev av fick ett annat fokus eller att jag istället studerade datavetenskaplig linje som inte var någon civilingenjörslinje men som sedan några år gavs i Uppsala (DVL) och Linköping (C-linjen).

På KTH var det under 1982 en intern dragkamp mellan linjenämnderna för Teknisk fysik (LNF) och Elektroteknik (LNE) om vem som skulle få definiera och bygga upp den nya datatekniska linjen. En ny linje var en stor sak på den tiden. Det hade inte inrättats någon ny civilingenjörslinje på 50 år på KTH, närmare bestämt inte sedan år 1932 då just Teknisk fysik (och även Lantmäteri) hade startat så det fanns inga processer eller rutiner att följa. Eldsjälarna Lars-Erik Thorelli (LNE) och Yngve Sundblad (LNF) stod för helt olika syn på den datatekniska utbildningen. Förenklat kan man säga att hårdvara stod mot programvara och till att börja med såg LNE ut att gå vinnande ur striden vilket skulle lett till en civilingenjörsutbildning på KTH som i mångt och mycket hade liknat den på de övriga tekniska

högskolorna. Denna dragkamp gjorde att KTH inte kunde starta sin utbildning 1982 i och med att utbildningsplanen för linjen inte blev fastställd i tid. Till mångas förvåning och min egen lycka segrade till slut efter långa strider programvarufalangen LNF och utbildningsplanen kunde fastställas. Den beskrevs som linjen för teknisk fysik med matematiken intakt men där stora delar av fysikkurserna bytts ut mot datalogikurser från NADA, Institutionen för numerisk analys och datalogi. Linjenämnderna för de existerande utbildningslinjerna på KTH kommenterade resultatet med att ”man kan väl inte ha en civilingenjörsutbildning i räknemaskiner?” Men detta innebar att datateknik på KTH var den utbildning som passade mina behov allra bäst.

Hösten 1983 började den första årskullen D-teknologer på KTH och nollningen, som traditionellt sköttes av äldreårskursare, fick istället genomföras med hjälp av en blandning av teknologer från Teknisk fysik och Elektroteknik. Den första årskullen hade sökt till utbildningen utan att ha kunnat se innehållet i någon som helst detalj. Det var inte förrän utbildningen startat som man kunde få tillgång till utbildnings- och kursplaner och efter att ha läst dem bestämde jag mig för att söka givet att ett litet hinder kunde undanröjas – finansieringen. Det tog något år innan den biten fanns på plats och 1985 kunde jag söka och blev antagen till D-linjen på KTH. Antagningspoängen var höga, ungefär samma som till teknisk fysik, och det innebar att de allra flesta teknologerna hade till övervägande del femmor i sina gymnasiebetyg.

Måndag den 19 augusti 1985 började med att jag jobbade från klockan sju på morgonen med tester för Shells bensinstationsnät innan jag vid nio-tiden var tvungen att avbryta för att åka in till KTH. Klockan 10.00 satt 64 förväntansfulla blivande teknologer i sal D1 i klocktornet på KTH och väntade på att den första dagen skulle börja. Av de 64 var 6 tjejer så könsfördelningen var mycket ojämn. I själva verket var D-linjen den enda utbildningslinjen som hade under 10% kvinnor. Medelåldern var också högre på D-linjen än på andra civilingenjörslinjer på KTH. Det fanns ett uppdämt behov av en civilingenjörsutbildning inom datateknik i Stockholm och

många hade några år i arbetslivet med sig i bagaget. Som jämförelse hade de allra flesta på Elektro inklusive jag själv kommit direkt från gymnasiet eller via ett år i lumpen. De första två veckorna bestod av en inledande repetitionskurs i matematik plus den traditionella nollningen. Vi delades in i åtta nollegrupper med en fadder i varje. Eftersom jag tidigare varit med om Elektros nollning så var det svårt att inte jämföra dem, och D-linjens nollning var nästan ingenting i jämförelse. Nu spelade det inte mig någon roll, i själva verket passade det ganska bra eftersom testerna inför starten av Shells bensinstationsnät var inne i ett intensivt skede. Jag minns knappt något av nollningen, inte ens min grupps nolleuppdrag, så det kan inte ha varit någon större tilldragelse. Men jag minns att jag ändå hängde med på det som hände under nollningen för att lära känna mina årskurskamrater.

Efter två veckor började den ordinarie undervisningen med två matematikkurser som inte var helt obekanta, Differential- och integralkalkyl respektive Algebra och geometri, och en datalogisk kurs, Inledande data- och programmeringsteknik. De två matematikkurserna läste vi tillsammans med teknisk fysik men datalogikursen läste vi själva. Min studieovana visade sig snabbt och tillsammans med flera konsultuppdrag bidrog det till en ansträngande höst där jag framemot juluppehållet ändå tyckte mig ha funnit den rytm och balans jag behövde. Efter att ha haft alla rätt på den första datalogitentan och samtidigt konstaterat att motsvarande prestationer inom matematikkurser skulle ta alldeles för mycket tid som jag inte hade till förfogande satte jag under jullovet upp mina målsättningar för min studietid på D-linjen. Betygsskalan på KTH på den tiden (och fram till den sjugradiga Bologna-skalan med bokstäverna A-F infördes 2007) var U, 3, 4 och 5. Jag bestämde mig för att jag skulle få betyget 5 på alla kurser utom matematikkurserna där jag istället siktade på betyget 4. Det senare höll jag för samtliga matematikkurser och det förra höll jag för övriga kurser (datalogi, fysik, ingenjörssämnen, m.m.) med några få undantag där jag pga. tidsbrist fick kompromissa vilket gav betyget 4.

Åren på D-linjen var kunskapsmässigt och intellektuellt några av mina mest minnesvärda. Undervisningen var överlag bra och ämnena intresserade mig. Jag lärde mig nya och intressanta saker på i stort sett varje kurs. Jag hade redan från första terminen engagerat mig i studeranderåd och kursutvärderingar för att arbeta med förbättringar av utbildningskvalitet. Utbildningen på D-linjen var bra men led en del av att den var en sammanmältning av matematikkurserna på Teknisk fysik och NADA:s datalogikurser tillsammans med ett antal traditionella ingenjörskurser. Genom att vidareutveckla kurserna och bättre anpassa dem till varandra skulle man kunna öka kvaliteten på utbildningen. Efter några år blev jag tillfrågad om att sitta i institutionsstyrelsen på NADA som studeranderepresentant och lärde därför känna många ledamöter och även övriga lärare på institutionen. Men arbetet i institutionsstyrelsen var svårt. De flesta ärenden var förbehandlade och styrelsens uppgift blev därför enbart att formellt besluta om dem. Eftersom jag som studeranderepresentant inte ingick i beredningen av ärendena så blev de dels svårbegripliga och dels var det omöjligt att påverka dem. Jag påpekade detta och bad om att ärendena skulle föras med en bakgrundsbeskrivning och att de antingen skulle diskuteras förut-sättningslöst på mötena eller så skulle studenterna även ingå i berednings-förfarandena. Men trots mina påpekanden blev det inte särskilt mycket bättre. Jag misstänkte starkt att flera av lärarrepresentanterna i styrelsen som inte ingick i den inre kretsen på NADA hade samma problem men de sade aldrig något. Jag ville ändå inte avgå ur styrelsen eftersom detta var ett sätt för studenterna att få insikt i vad som var på gång även om infly-tandet inte var så stort.

Under mina år i institutionsstyrelsen fick jag inte bara veta hur bra NADA var. Till min förvåning diskuterades även hur mindre bra andra in-stitutioner var, inte minst Institutionen för ADB som var gemensam mellan KTH och Stockholms universitet (SU) och som låg i Frescati. Det hela var en lång historia som gick tillbaka ända till bildandet av institutionerna. Ämnet informationsbehandling var i början på 1960-talet nytt i Sverige och regeringen, dvs. ecklesiastikdepartementet (nuvarande utbildningsdepar-tementet) under ecklesiastikminister Edenman beslöt att bygga upp ämnet

genom att utlysa professurer i Informationsbehandling särskilt ADB i Stockholm, Uppsala och Lund. Den i Stockholm tillsattes redan 1965 med Börje Langefors, som var docent i byggnadsstatik från Chalmers men hade omfattande datorerfarenhet från Datasaab. Langefors kom att bli kollega med den sedan några år tillsatte professorn i Informationsbehandling, särskilt numerisk analys, Germund Dahlquist. Dahlquist hade en bakgrund som docent i tillämpat matematik på KTH och var främst intresserad av datorn som beräkningsmaskin för att lösa differentialekvationer. Detta låg mycket långt ifrån Langefors' intressen kring teorier för informationssystem och ADB. Dessa båda professorer bildade enligt riksdagsbeslut den för KTH och SU gemensamma Institutionen för Informationsbehandling som var fysiskt placerad på KTH. Inom en inte alls lång tidsperiod hade det dock skurit sig mellan de båda professorerna och den traditionella lösningen som man reflexmässigt tillämpade i sådana fall vara att fysiskt sära på de båda kontrahenterna. Således fick Langefors och ADB-delen av institutionen flytta till Frescati när Södra husets F-hus färdigställts under läsåret 1971-72. Därefter delades också institutionen i två med ny nomenklatur, Institutionen för ADB på SU i Frescati och Institutionen för numerisk analys på KTH. Både institutionerna behöll dock båda lärosätena som gemensamma huvudmän i enlighet med grundtanken från mitten av 60-talet. Institutionen för numerisk analys hade nu blivit av med dem som insisterade på att datorn var en maskin för att hantera större informationsmängder och inte förstått att de i första hand var mycket snabba och avancerade räknemaskiner. Det fanns dock några doktorander kvar på Institutionen för numerisk analys som var mer intresserade av datalogi än numerisk analys. Dessa handleddes av Dahlquist under ämnesbeteckningen informationsbehandling som var restposten efter uppdelningen av institutionen. De fyra som doktorerade i mitten av 70-talet var Stefan Arnborg, Bo Sandén, Ingvar Aaro och Lars-Erik Thorelli. Ingen av de fyra erbjöds dock någon fortsättning på institutionen och de tre förstnämnda hamnade via några omvägar på Philips Elektronikindustrier, närmare bestämt på PEAB-T i Järfälla kring 1980, några år före mig. De arbetade där med ett distribuerat system för bankdatorer där data som flyttades mellan datorer kunde

återskapas även om en dator fallerade. Av de tre doktorerna låg det väl närmast vad Sandén hade sysslat med, hans avhandling handlade om hur man undviker dataförluster vid systemhaverier. Systemet kallades DIDAS och var teoretiskt elegant men alldeles för komplext för dåtidens hårdvarukapacitet och därmed för långsamt i praktiken. Från början var DIDAS ett svar på krav och önskemål från Handelsbanken som var en av de viktigaste kunderna hos PEAB-T – en kund som Philips dock tappade varvid DIDAS hamnade i Apeldoorn i Nederländerna. En bantad och nerskalad version installerades några år senare hos en bank i Mexiko (Banpais).

Dalalogerna blev återigen fler på Institutionen för numerisk analys och i slutet av 70-talet var de betydligt fler än numerikerna. Det tvingade fram ett tillägg till institutionsnamnet som fick heta Institutionen för numerisk analys och datalogi. Det blev dock ett så långt namn att man myntade akronymen NADA. Av de tre datalogidoktorerna på PEAB skulle enbart en återvända till NADA. I samband med att D-linjen började planeras blev det redan 1980 uppenbart att ämnet datalogi behövde byggas upp med en professur och sedan med ytterligare lektorer och doktorander. Från huvudmannen staten fanns inga pengar i sikte och KTH:s rektor Anders Rasmussen stal därför helt enkelt istället en av de fem professurerna från matematik genom att inte återbesätta den efter pension. Han skickade pengarna till NADA för en professur i datalogi som efter ett par års processande gick till Arnborg 1982, precis i tid för att hinna installeras innan D-linjens första årskull anlände året efter.

När Institutionen för ADB 1987-88 namnändrade till Institutionen för data- och systemvetenskap (DSV) var det uppe till diskussion i NADA:s styrelse där man konstaterade att DSV "stulit" eller "lagt beslag på" namnet datavetenskap som var NADA:s rättighet att ha monopol på. Man övervägde någon form av åtgärder men i och med att båda lärosätenas rektorer godkände det nya namnet så befanns det vara lönlöst att försöka. Dock visar det faktum att det överhuvudtaget diskuterades hur det stod till i relationen mellan institutionerna. Som studeranderepresentant försökte jag förstå rationaliteten i förhållandet och ställde ibland frågor som uppfattades som

obekväma. När min studietid på D-linjen var över avgick jag från institutionsstyrelsen.

De konsultarbeten som jag gjorde parallellt med studierna tog cirka 20 timmar i veckan och gick mestadels att kombinera väl i och med att jag försökte ta uppdrag av betingskaraktär där min dagliga närvaro inte var lika viktig. Icke desto mindre hände det ibland att något inträffade hos en kund som medförde att jag omedelbart behövde inställa mig hos dem och eftersom betalande kunder gick först så hände det att jag uteblev från undervisning och några gånger även laborationer. En gång hände det t.o.m. att jag var på väg till en tentamen men fick ändra mina planer för att hjälpa en kund som hamnat i ett bekymmersamt läge. Men på det hela taget gick det förvånansvärt bra att kombinera konsultföretagande med studier. På den här tiden fanns det inga mobiltelefoner men personsökarsystemet Minicall hade nyligen lanserats och mina kunder fick med relativt kort fördröjning tag i mig genom ett enkelt telefonsamtal till Minicall-växeln. Konsultarbetet var relativt välbetalt eftersom jag fokuserat på kvalitet och på kunder villiga att betala för det, och de cirka 20 timmarna gav en månadslön likvärdig med ett ordinärt heltidsarbete som programmerare eller systemutvecklare.

Efter några år på D-linjen hade jag en väl fungerande tidsplanering och började fundera på att läsa något fristående ämne parallellt på universitetet. Jag bestämde mig för att läsa psykologi, dels för att det var en grundpelare om man skulle förstå användningen av datorsystem men även för att det gav en bakgrund till forskningen inom området artificiell intelligens som var på stark frammarsch under dessa år. Studierna inom psykologi var en intressant kontrast till KTH och mycket givande på sitt sätt. Det intressantaste momentet handlade om personlighetspsykologi och teorierna om hur medvetande uppstod och vad det var. Man hade på den tiden, tragiskt nog, en mycket större tillgång till lobotomerade försökspersoner vars hjärnhalvor inte alls kunde kommunicera med varandra eftersom den kopplingen var avskuren. Genom att genomföra försök där försökspersonerna bara fick titta med ett öga i taget säkerställde man att bara ena

hjärnhalvan fick den information som försöket gällde. Man visste att språkcentrum satt i vänstra hjärnhalvan och när denna fick avsedd information kunde försökspersonen återberätta det som visats och relatera till det. Men när den högra hjärnhalvan fick samma information var det inte bara svårt att återberätta informationen, det var som om det inte fanns något 'jag' som upplevde situationen. Detta ledde till spekulationer om att jagupplevelser var något vi konstruerade när vi talade om saker och att avsaknaden av språk var det som skiljde oss från djuren, inte någon egentlig jagupplevelse i sig. Jag tyckte detta var intressant med tanke på mina upplevelser inom meditation men första terminens undervisning i psykologi gick inte djupare in på det. Tentorna var inte alltför svåra och studierna var en trivsamt avkoppling från ingenjörsstudierna. För att få ut slutbetyg på den terminslånga kursen måste varje student dessutom ställa upp som försöksperson sex timmar i olika psykologiska studier på institutionen. Det framstod som om det enbart var ett enkelt och billigt sätt att få försökspersoner till sina experiment, men studier vid ett universitet borde väl i första hand gagna den studerande? Det fanns kanske något inlärningsmoment i detta deltagande som jag inte uppfattade, så jag frågade lärarna vilka kursmål som skulle uppnås genom att delta i försöken. Svaret jag fick var att det gagnade studenten på så sätt att denne annars inte kunde gå vidare med studier nästa termin eftersom denne inte uppfyllde kraven för slutförd kurs. Ett i och för sig övertygande men inte särskilt studiemotiverande svar. Jag anmälde mig dock pliktskyldigast till olika försök och blev en lydig försöksskanin i diverse psykologiska experiment. Det fanns dock ytterligare ett bivillkor för att få kursen godkänd. Minst en av timmarna måste vara en intervju så även det anmälde jag mig till. Intervjun skulle genomföras av två tredjeterminsstudenter som ett led i deras examensarbete och när intervjun skulle starta frågade studenterna om de fick filma intervjun i utbildningssyfte. Jag svarade givetvis ja, det var ju bra om de lärde sig så mycket som möjligt av intervjun. Det fanns ingen information innan om vad intervjun skulle handla om, och när intervjun började förklarade de två studenterna syftet och innehållet. De skulle lära sig intervjuteknik och

samtalet skulle handla om mina ambitioner och mål i livet och hur de förändrats under uppväxten och som vuxen. Jag tänkte för mig själv att jag nog var en närmast perfekt respondent eftersom jag i förhållande till många andra studenter ändå varit med om en hel del både i yrkesliv och studier och dessutom förhållandevis noga valt den KTH-utbildning jag gick på. Intervjun skulle vara 45 minuter och de första 20 minuterna förflöt normalt och i ett bra tempo. Jag svarade entusiastiskt på de i mitt tycke bra och relevanta frågorna. Men sedan började frågorna bli konstigare. De fokuserade på samspelet i min familj och verkade ha mindre och mindre att göra med ambitioner, mål och val i livet. När frågorna spårade ur helt började jag ställa motfrågor och ganska snart kröp det fram att den intervju som förespeglats mig inte alls hade det angivna syftet utan istället hade som enda avsikt att försöka lirka fram om jag blivit sexuellt utnyttjad i barndomen. Eftersom jag inte hade några sådana problem avslutades intervjun abrupt. Jag var mycket förvånad av två anledningar. För det första undrade jag över det etiska och moraliska i att så kapitalt ljuga om syftet. Jag visste att man i psykologiska experiment ofta inte kunde ange det exakta syftet men detta var något i hästväg. Men framförallt undrade jag vad som skulle ha hänt om en intervjuad hade haft sådana problem som de fiskade efter och som skulle kommit upp till ytan och därför givit upphov till psykologiska behandlingsbehov, kanske till och med akuta sådana. Svaret var att de inte hade någon psykolog eller handledare på plats eller i bakgrunden utan tänkte släppa den intervjuade efter 45 minuter för att gå hem och redigera videobandet. Någon uppföljning utifall något inträffat fanns inte planerad och de hade inte tänkt på behovet. Jag var förvånad och försökte få till en dialog med den kursansvarige men lyckades inget vidare. Något desillusionerad slutförde jag därefter inte den sista tentan så även om jag uppfyllt försökskaninkvoten så har jag inte någon slutförd termin i psykologi i bagaget. Kanske en anledning att knacka på dörren till Psykologiska institutionen när jag blir pensionär? Man är evigt inskriven på de kurser man inte explicit avslutat antingen genom att erhålla slutbetyg eller genom att avsäga sig sin studieplats.

Det finns en tradition på KTH att avgångsårskursen skall åka på en studieresa tillsammans. Traditionen fanns på en del men inte alla utbildningslinjer på 80-talet. D-linjen tog sina främsta influenser från F och E och båda dessa linjer hade examensresor. Även årskullen D85 som jag tillhörde bestämde sig för att genomföra en examensresa. Årskullen innan hade gjort en resa och finansierat den genom att ge ut en bilaga till en branschtidning och sälja annonser i bilagan. Det var ett finansieringsuppbygg vi anammade och vi kontaktade därför dåtidens stora datatidning, Datavärlden. Vi fick löfte om att ge ut en specialbilaga som dessutom sponsrades av dem genom bidrag till tryckning. Vi var 31 av de totalt 64 som påbörjat studierna fyra år tidigare som skulle åka på resan, och även om några få studieaktiva inte åkte med så indikerar siffrorna en genomströmning på ungefär 50% vilket ansågs som normalt på teknisk fysik som var det närmaste att jämföra med. Några av oss bildade en resegrupp och jag fick ansvar för studiebesöken eftersom jag under studietiden knutit en mängd kontakter med forskare på KTH, forskningsinstitutet SICS, m.m. Jag satte igång att kontakta de jag kände som i sin tur hade kontakter inom universitet, forskningsinstitut och företag längs den resrutt vi planerade. Vi skulle givetvis åka till USA som var det absolut ledande landet vad gällde datavetenskaplig forskning och utveckling. Jag såg det som vår chans, inte minst min egen, att besöka ställen som skulle varit omöjliga att få besöka vid en individuell kontakt. Studieresan beräknades ta en månad sommaren 1989 och vi skulle besöka New York, Boston, Minneapolis, San Francisco och Los Angeles. Den reseansvarige hade ansvaret för flygbiljett- och hotellbokningar och hade för att påbörja arbetet slagit upp resebyråer i telefonkatalogen. Han kontaktade några som han fann i katalogen, bl.a. en som började på "A A" och därmed stod allra högst upp under rubriken Resebyråer. A.A. Travels som låg på Sveavägen erbjöd förmånligast villkor av de kontaktade resebyråerna. Studieresan för 31 personer beställdes och handpenningen på 31 000 kr erlades. Sedan blev det märkligt tyst och månaderna gick. När det var mindre än två månader kvar till avresan framgick det att resebyrån försatts i konkurs efter att ägaren försvunnit med kassan.

Några flygbiljetter eller hotell var aldrig bokade. Det hade aldrig varit ägarens avsikt så där stod vi utan pengar men framförallt utan bokningar. Jag fick akut ta över även reseansvaret och kontaktade omedelbart några välrenommerade resebyråer och förklarade vårt prekära läge för dem. Den resebyrå som svarade bäst och snabbast var Kilroy Travels som var en studentkårsägd resebyrå. Efter ett relativt omfattande och tidspressat arbete kunde jag tillsammans med Kilroy under de två månaderna fram till avfärd säkra såväl flygbiljetter till studentpriser som övernattningar som passade en studentbudget (YMCA/YWCA, hostels, vandrarhem och motsvarande) samt chartrade bussar till och från studiebesöken. Resan var räddad men det var inte med stor marginal. Informationsmötet med mina årskurskamrater där bokningsproblemen skulle presenteras flyttade jag fram tills jag kommit en bra bit i arbetet med Kilroy och jag fick bära omkring på de ytterst dåliga nyheterna för mig själv under en tid.

Allt ordnade emellertid upp sig och i juni 1989 var 31 förväntansfulla D-teknologer på väg på sitt livs resa. Det väntade en månad av unika upplevelser i datorernas hemland USA. Överresan till USA skulle ske i en Airbus A300 som egentligen från början var en flygplansmodell tänkt för flyglinjer inom Europa men som vid gynnsamma förhållanden kunde nå över Atlanten och därför i ökande omfattning användes för transatlantiska flygningar. Resan började bra och passagerarna kunde via information från kaptenen följa färden som gick över Atlanten och ner via Amerikas östkust. När vi nådde fram till New York hade det emellertid uppstått förseningar vid JFK-flygplatsen pga. ett tidigare regnoväder och alla ankommande plan fick en köplats för att landa baserad på ankomsttid, en s.k. slot. Vi flög i cirklar runt New York i ett par timmar varefter bensinen ombord började ta slut. Piloten chansade på att vi då skulle få förtur men när det inte fungerade fick vi nödlanda i Hartford i Connecticut för tankning och tappade därmed vår slot. Kabinpersonalen ombord försökte lösa problemet genom att distribuera fler drinkar, något som kanske hade avsedd effekt för stunden men inte var optimalt i längden. Efter ytterligare en timme fick vi starttillstånd från Hartford och kunde påbörja inflygning nummer två till JFK. Vi hamnade förstås sist i kön en gång till, fick en ny slot och cirkulerade

återigen runt New York i över en timme innan vi äntligen kunde landa drygt fem timmar försenade. En mycket tålmodig dam från reseföretaget Bald Eagle hade oförtröttligt väntat i över fem timmar på oss och betalat chauffören på den chartrade bussen extra för att han väntade hela eftermiddagen fram till kvällen på att en grupp delvis överförfriskade svenska teknologer skulle lyckas landa på JFK. Vi nådde sent på kvällen vårt hostel i New York och en månad av fantastisk studieresa kunde ta sin början. Under resan gjorde vi totalt 23 studiebesök, men bara jag som arrangör var med på samtliga. Många ville ta emot mindre grupper och var och en på resan var kanske med på cirka 15 studiebesök i snitt. Detta var dock den mest besökstäta resan som någon på KTH dittills hört talas om oavsett utbildningslinje. Vi besökte universitet (MIT, Yale, Berkeley, m.fl.), storföretags forskningsanläggningar (IBM, Cray Research, Xerox, Thinking Machines, m.fl.) och rena forskningsinstitut (t.ex. BBN där internet föddes). Med några incidenter och en del kulturkrockar genomfördes studieresan och om detta berättas i en separat tidning utgiven hösten 1989 som bilaga till Datavärlden.

När jag började på KTH så var civilingenjörsutbildningarna fyraåriga. Under tiden jag gick där beslutades det från departementet att eftersom utbildningarna var så svåra och många studenter i praktiken behövde mer tid på sig så skulle utbildningarna istället bli fyra och ett halvt år med oförändrat innehåll, med sikte på att göra dem femåriga så småningom för att motsvara den egentliga studietiden. Nu inträffade det underliga att poängtalen sakta började förändras under utbildningens gång utan att innehållet förändrades. Även redan avklarade kurser fick ökade poäng. Kursen i differential- och integralkalkyl som var 11 poäng blev plötsligt 12 och kursen i differentialekvationer som var 5 poäng blev 6. Men det värsta var att schemaläggningen skulle ändras så att D-linjen som tog fyra år schemamässigt nu skulle transformeras till att ta fyra och ett halvt. Det innebar att schemat spädades ut och framförallt att kurser i högre årskurs plötsligt inte gavs alls ett visst läsår även om de var obligatoriska. Det blev därför knepigt speciellt för mig som hade aktiviteter planerade lång tid framöver och som gjorde annat vid sidan av. Det stod relativt tidigt klart för mig

allteftersom det nya systemet fasades in att jag inte schematekniskt skulle kunna bli klar på fyra år, men å andra sidan hade jag inte bråttom eftersom jag redan jobbade ute i industrin.

Jag fokuserade istället på nästa intellektuella äventyr som jag planerat sedan en tid tillbaka. Vid mina arbeten ute i industrin framgick det ofta att besluten som låg till grund för projekt togs med helt andra kriterier än tekniska eller systemmässiga prestanda. Ekonomiska överväganden angavs ofta som bas för besluten men dessa verkade inte alltid vara vare sig avancerade eller ens begripliga. Samtidigt var det uppenbart att kombinerade kunskaper inom teknik och ekonomi skulle göra möjligheten att påverka projekt och beslut i rätt riktning betydligt större. Således hade jag någon gång under 1988 beslutat mig för att bli civilekonom snarare än att fortsätta läsa fristående kurser vid sidan om i visserligen intressanta men disparata ämnen. Det fanns två alternativ om man ville bli civilekonom i Stockholm: Handelshögskolan eller Ekonomlinjen på universitetet. Av dessa var Handels mest prestigefylld men hade också mer schemabunden undervisningstid och prestigen behövde jag inte som civilingenjör från KTH. Således valde jag ekonomlinjen på SU, något som en del av mina kamrater hade svårt att förstå men som för mig var fullständigt rationellt.

Med den förestående studieresan och ett par projekt var det inte realistiskt att påbörja ekonomstudierna förrän hösten 1989 och det skulle på ett bra sätt sammanfalla med avslutet av civilingenjörstudierna. Samtidigt hade jag tillsammans med Magnus som börjat samma år som jag på D-linjen planerat att åka jorden runt en säsong. Magnus hade reagerat precis tvärtom på schemaomläggningarna till 4,5 år och istället skyndat på studierna så att han blev klar långt innan de fyra åren gått. Han hade läst några av kurserna innan han började på KTH och läste därför större delen av de sista två åren tillsammans med årskursen som startat ett år tidigare och undvek därmed det mesta av schemaröran. Planerna på en jorden runt-resa fungerade dessutom bättre med ekonomlinjen på SU än med Handels så det fanns ytterligare ett skäl för att söka till SU.

Men det uppstod en del planeringsproblem. Hur skulle jag gå första året på Ekonomlinjen och samtidigt åka jorden runt? Magnus och jag kom snabbt fram till att den billigaste lösningen på jorden runt-resan, att fortsätta direkt från Kalifornien efter studieresan, inte var så smart. Då skulle vi resa runt på södra halvklotet under den svenska sommaren, dvs. deras vinter, och missa resten av sommaren i vår egen hemisfär. Betydligt smartare var att åka när det blev kallare hos oss och vara borta under den mörka delen av året i Sverige för att istället återkomma under våren och på så sätt få tre somrar i rad. Det gällde bara att passa ihop planen med Ekonomlinjen som inte riktigt var konstruerad för att vara borta större delen av läsåret. Det avgörande momentet var den första kursen, introduktionskursen, som gick över åtta veckor. Den skulle jag med nöd och näppe hinna vara med på, och om jag kunde hitta effektiva och flexibla studiekamrater under den tiden så skulle det förhoppningsvis fungera att vara borta under större delen av läsåret.

En dag i slutet av augusti 1989 tog jag tunnelbanan en station längre än jag tidigare brukat göra och klev av vid Universitetet. Det var inga problem att hitta till A-huset som var det närmsta av de sex ljusblåa nio vånings skivhus som var klädda med glasplattor för att, enligt arkitekten David Helldén, smälta samman med himlen. Företagsekonomiska institutionen fanns på plan 4 och 5 i A-huset och många av föreläsningarna gick av stapeln i sal A2 som låg bekvämt på plan 3 alldeles i närheten av institutionen. Ekonomlinjen var en stor utbildning med flera hundra nybörjare varje termin, man hade även antagning på vårterminen. Det var knappt så att alla nybörjare fick plats i A2 som var den största föreläsningssalen i Frescati. Några fick sitta i trapporna upp den första dagen. Det visade sig dock att ett antal av de som kommit på uppropet egentligen var reserver som hoppades på att komma in vilket förmodligen flertalet av dem inte gjorde. I vilket fall var det sedan aldrig något problem att få rum under de ordinarie föreläsningarna under terminen även om det ofta var väldigt fullt. Det var inte, som på KTH, någon inledande kurs eller nollningsperiod utan undervisningen började direkt. Det var inte något jag saknade, allt jag ville var att hitta bra kurskamrater att samarbeta med. Undervisningen bestod

av föreläsningar för hela klassen och seminarier i grupper om cirka 30. Gruppindelningen inför seminarierna var slumpmässig och jag hamnade i grupp 2 av ett tiotal grupper. Vid de första seminarierna satsade jag på att snabbt identifiera personer som hade något annat att göra förutom studierna och därför behövde vara flexibla och effektiva. Det var heller ingen nackdel om de framstod som smarta och redan första veckan hade jag hittat Ola, som var elitidrottare inom karate och som sedan kom att bli världsmästare några år senare; Micke, som gick på Elektro på KTH och liksom jag hade högsta betygen i sin årskurs; Jussi, som var fotomodell och fiskefantast; samt Christoffer, som var reggaemusiker i ett band och spelade många kvällar. Alla hade höga ambitioner men framförallt något annat för sig vid sidan om studierna på Ekonomlinjen och därför ett behov av att vara effektiva. Vi bildade en arbetsgrupp och satte som mål att alltid lämna in de bästa seminarieuppgifterna men göra dem på högst halva arbetstiden jämfört övriga grupper, helst mindre. Vi delade också upp arbetet effektivt och var och en kunde utföra en stor del av arbetet när det passade bäst. Det fungerade utomordentligt väl under introduktionskursen och när jag efter åtta veckor lämnade gruppen för det kommande dryga halvåret på resande fot så försäkrade jag mig om att det fanns en plats väntandes på mig i gruppen när jag skulle komma tillbaka. Jag försvann på en resa jorden runt via Kalifornien, Hawaii, Fiji, Nya Zeeland, Australien och Bali. Eftersom jag hade min konsultfirma att tänka på så var jag tvungen att hålla kontakt med kunderna under resan. Mobiltelefoner var inte uppfunna ännu så jag fick ringa collect calls från diverse konstiga telefonautomater ute i ingenstans på södra halvklotet till de större kunderna för att kolla läget. Under större delen av resan fungerade det bra, men på slutet visade det sig att regeringen i Sverige infört energimoms på bensin den 1 mars 1990 och att Shell därför hade ett stort behov av att hantera det i sina system under våren. En konsult hade hyrts in men resultatet var inte tillfredsställande och jag fick korta ner min resa med någon månad för att lösa problemet, vilket i praktiken innebar att jag missade Thailand. Det enda jag såg av landet var åtta timmar på Bangkoks flygplats, men relationen till mina kunder var givetvis viktigare och Thailand fanns kvar tills

en annan gång.

Efter återkomsten gick jag andra året på Ekonomlinjen, kompletterade det jag missat första året och slutförde mina KTH-studier. Arbetsgruppen fanns kvar och fungerade utmärkt under de två inledande åren som var gemensamma för alla inriktningar på linjen. Inför tredje året fanns det fem olika inriktningar att välja på och vi splittrades åt olika håll, men gruppen hade mer än väl tjänat sitt syfte och några av oss skulle komma att återförenas senare. Något jag missat under reseåret var SM i företagsledning för studenter som gått av stapeln på alla studieorter som hade en ekonomlinje plus en final någonstans i Sverige. Detta lät roligt och jag samlade ihop några intresserade kamrater från min årskurs. Förutom Jussi från arbetsgruppen var det andra från årskursen som ville vara med. Tina tillhörde den ursprungliga grupp 2 och Janne och Tommy var från början Jussis kompisar. Som lagkapten tyckte jag att vi behövde lite information från tidigare år och kontaktade föregående års vinnare i Stockholm, vars lagkapten var Staffan Salén. Han gick några terminer före oss, samma årskurs som Fredrik Reinfeldt, och var nu närmare sin examen än vad vi var även om han tog en omväg som ordförande för Stockholms universitets studentkår. Staffan är också sedan 2007 ledamot i SU:s universitetsstyrelse. Jag gick upp till Salénrederiernas huvudkontor och lånade det material som de fått ut i samband med föregående års tävling. Det skulle göra att vi inte hade samma underläge gentemot de övriga lagen som tävlat förut även om vi inte hade varit med och förstås saknade den praktiska erfarenheten av att faktiskt som grupp tävla under pressande förhållanden. Vi tittade på materialet men när tävlingsdagen kom för kvalificeringstävlingen på SU så var vi inte tillräckligt samspelade för att vinna och slutade trea av tio lag. Det var dock en rolig upplevelse där alla lag tävlade om att agera företagsledning under en period av fem "år", där varje år bestod av en timmes beslutsfattande. Vis av skadan visste vi nu vad som behövdes och inför tävlingen året därpå var vi mer beredda och vann enkelt uttagningstävlingen i Stockholm. Vi gick vidare till SM för studenter som arrangerades av Handels. Inför SM-finalen insåg vi att vi behövde några datorer och bärbara datorer var inte var students egendom i början av 90-talet. Jag

kontaktade några IT-företag och vi fick snabbt Compaq som sponsor för tävlingen. Finalen gick av stapeln på ett konferenscentrum i Stockholm och varje lag fick ett rum till sitt förfogande som sin ledningscentral. Det gick relativt bra för oss, vi placerade oss bland de bättre men vann inte. Således fanns det ytterligare förbättringar att göra och mål att uppnå.

Påföljande år, vilka var det sista på utbildningen ställde vi upp såväl i SM för studenter som i öppna SM. I student-SM vann vi till slut såväl uttagningen i Stockholm som finalen och deltog därefter i NM i Danmark. I öppna SM vann vi uttagningen enkelt men i finalen skruvade tävlingsledningen de ingående parametrarna för caset så hårt att alla lag utom några få gick i konkurs efter två av fem omgångar. Det var uppenbart att den modell som användes inte var avsedd för det case som användes i finalen. Vi gick inte i konkurs efter att ha sett problemen komma men det blev därefter mer en gissningslek i hur modellen sattes upp än en lagtävling i företagsledning med en väl fungerande ledningsgrupp. Vi kom tvåa men vår entusiasm för tävlingsformen avtog samtidigt som vi var klara med studierna och flyttade fokus åt annat håll. Sammantaget var vi ändå det mest framgångsrika laget genom tiderna och var nöjda med resultatet. Man kan tycka att det för mig som arbetat flera år i industrin skulle vara nonsens att tävla i företagsledning men det finns en charm i att ibland fokusera på det lilla och jag tävlade alltid bara mot mig själv.

Att även Ekonomlinjen drabbades av förlängningsivern som drabbat KTH störde min planering. Ekonomlinjen hade varit treårig men blev 3,5 år när jag började för att ett tiotal år senare bli fyraårig och genomgick således en liknande förlängning som civilingenjörsutbildningarna. Till skillnad från de senare lades dock kursinnehåll till när tiden utökades. Jag hade tänkt mig att gå tre år på Ekonomlinjen, varav ett inbegrep en jorden runt-resa, och sedan fortsätta med annat. Men det tredje året gick det inte att läsa hela inriktningen och återigen så gick jag vidare med att planera nästa projekt utan att helt kunna avsluta det pågående.

## 7. Forskning på riktigt

Jag funderade på hur jag skulle kunna kombinera mina intressen inom datalogi och ekonomi med någon sysselsättning där jag fick tillfälle att tänka strukturerat. Den gängse uppfattningen var att om man var både civilingenjör och civilekonom så skulle man bli antingen VD eller managementkonsult. Jag beslutade mig för att titta närmare på managementkonsulterna och kontaktade därför ett antal av de ledande firmorna som McKinsey, Boston Consulting Group och Andersen Consulting. Jag var på intervjuer hos några av dem, men flera återkom relativt snabbt och meddelade att jag var för gammal. Man ville hellre ha yngre rekryter som var lättare att forma. Jag undrade om det inte var bra med erfarenhet och förmåga att tänka själv, men svaren blev att man visserligen gärna skulle tänka själv men bara på det sätt man lärt sig hos dem. Ett något förbryllande svar. Det var ändå intressanta intervjuer där jag speciellt tyckte om de många mini-case och frågeställningar som de presenterade där det gällde att göra snabba rimlighetsbedömningar och överslagsberäkningar från ett ganska luddigt och oformat material. Samtliga intygade att själva intervjuerna gått bra (någon använde uttrycket "för bra" vilket var svårt att tyda) men formbarheten hos någon som blivit så gammal som 32 år vågade man inte chansa på. Undantaget var Andersen som erbjöd mig jobb som konsult där jag skulle börja med flera månaders träning på deras träningscenter i USA. Träningen visade sig mest bestå av COBOL-programmering, och när jag antydde att jag hade avsevärd industriell erfarenhet och sedan länge kunde konstruera större system i fler och kraftfullare programspråk än vad som nu var aktuellt så föll jag ur ramen igen. Alla nyanställda skulle lära sig COBOL från grunden och sedan arbeta sig upp i företaget enligt en förutbestämd mall med utvärderingspunkter varje halvår. Efter två år skulle

de som klarat sig gå från juniorkonsult till konsult och efter fem år från konsult till seniorkonsult. De som inte klarade utvärderingarna fick sluta omedelbart så att organisationens form av en pyramid skulle upprätthållas. Lönen var utmärkt men inte bättre än min egen konsultlön. Man var både tydliga och stolta över sin up-or-out-konstruktion som var en återspeglning av hur amerikanska advokatfirmor var organiserade. I Sverige går det som bekant inte att avskeda någon utan mycket specifika skäl men man försäkrade mig att det inte alls var svårt att operera en up-or-out-organisation även här. Jag valde att inte granska deras påstående utan tackade för mig i förvisningen om att jag inte skulle känt mig så kreativ i deras organisation.

Istället föll mina tankar på att kombinera mina studier och intressen genom en forskarutbildning. Det verkade då rimligt att detta skulle ske antingen på KTH eller på Företagsekonomiska institutionen på SU och jag började utvärdera de alternativen under slutfasen av mina studier på Ekonomlinjen. Vad gällde företagsekonomi så gick jag på en annonserad presentation av forskarutbildningen i ett seminarierum på plan 2 i A-huset. Det var Bo Hedberg, professor i ämnet, som höll i informationen. Av någon anledning så var det bara jag som kom och jag tänkte då att informationen kunde ske i dialogform. Men han började ändå dra sin presentation och efter en halvtimme försökte jag ställa frågor som jag tyckte var relevanta. Hedberg fortsatte dock den förberedda presentationen utan avbrott. Informationen som gavs var att institutionen krävde en magisterexamen innan antagning. Eftersom jag bara hade vanlig civilekonomexamen skulle detta innebära ytterligare ett halvårs studier på grundnivå. Det var inte avgörande för mig utan mer intressant var möjligheterna att formulera sitt avhandlingsämne utifrån bakgrund, förmåga och intresse. Tyvärr framkom inga sådana svar under informationstimmen och sedan gick professorn plötsligt utan att ha undrat om det fanns några frågor. Jag blev aningen förbryllad och fick istället söka svaren på mina frågor på egen hand, främst genom en dialog med studierektorerna. Eftersom jag skulle behöva komplettera med ett kurspaket på grundnivå frågade jag studierektorn för den-

samma, Sten Köpniwsky. Han intygade att det här var ordentliga och riktiga grejor och att det konkurrerande ämnet nationalekonomi var mindre bra och verklighetsfrämmande. Nu hade jag inte frågat det men fick besked ändå. Jag frågade också studierektorn för forskarutbildningen och fick bekräftat att detta var de nya kraven för antagning till forskarutbildning som ökade konkurrensen och därmed kvaliteten. Med tanke på antalet intresserade verkade det lite oklart vari konkurrensen bestod, men regler var regler och skulle följas. Någon dispens var inte att tänka på.

Även KTH hade givetvis forskarutbildning och jag hade tidigare, eftersom jag var årskursetta, fått propåer om att påbörja forskarutbildningen framförallt på NADA som var den största datalogiinstitutionen på KTH. På NADA fanns forskarutbildning inom teoretisk datalogi inkluderande komplexitetsteori, datorseende och bildbehandling, neuronnät och simulering av hjärnceller, människa-datorinteraktion och numerisk analys. Jag hade efter mina år på D-linjen ganska bra koll men tyckte det ändå var bra att uppdatera mig genom att besöka de olika grupperna. Det fanns även andra intressanta institutioner på KTH, framförallt TTDS, teletrafik- och datorsystem. Teletrafik var inte mitt intresse men datorsystem bedrev en del intressant forskning inom datorarkitektur (hur en dator är uppbyggd) och datakommunikation. Jag kontaktade även DSV som nu flyttat ut till Kista från Frescati för att få en översikt över vad de forskade kring. Jag hade sedan AI-kursen under fjärde året på D-linjen en relativt bra bild över AI-forskningen både på NADA och DSV men ville få en komplett bild över DSV:s forskning. Mina kontakter med respektive institution syftade till stor del till att få reda på vilka möjligheter som fanns och vilka forskningsproblem som var aktuella att börja arbeta med som doktorand. Som kursetta kunde jag välja det som jag tyckte verkade mest intressant och efter en del funderande kom jag fram till att de problem som studerades på DSV var intressantast. Jag tackade ja till att börja på DSV och nej till NADA. Från personer på NADA fick jag då gliringar för att jag var så dum och gjorde dåliga val, och som avslutades med att jag inte längre var välsedd där. Jag blev förvånad men det skulle inte sluta med det.

Eftersom DSV var en gemensam institution mellan KTH och SU och jag hade min grundexamen från KTH så var det dit som jag ansökte till forskarutbildningen. Jag blev formellt antagen på KTH inom AI av UFND som var Utbildnings- och Forskningsnämnden för Datateknik och därmed ansvarig för all utbildning både på grund- och forskarnivå. Jag hade alltid varit den klurande och efterforskande typen men nu skulle jag bli forskare på riktigt. I och med det var jag den första i min släkt som påbörjat något sådant. Den enda i släkten som tidigare studerat alls på högskolenivå var min kusin Tomas Danielsson som läst en fil.kand. med beteendevetenskap som huvudämne på 70-talet på dåvarande Örebro högskola. Han är föreläsare inom stresshantering och har skrivit populära böcker i ämnet under namnet Stressdoktorn trots att han aldrig gått vare sig någon forskarutbildning eller läkarutbildning. Han är en lokal kändis i Örebro men dyker rätt ofta även upp i TV-sofforna när stressfrågor ska kommenteras.

Jag började så smått på DSV hösten 1992 genom att parallellt med det sista året på ekonomlinjen läsa igenom ett större antal forskningsartiklar inom maskininlärning och gå på forskargruppen ACTA:s seminarier. Det visade sig snart att de flesta i ACTA-gruppen kommit så pass långt i sina studier att de snarare var i färd med att skriva sina avhandlingar och det förekom därför inte någon större seminarieverksamhet. Av de sju medlemmar som fanns i gruppen när jag kom jobbar fyra fortfarande idag kvar på DSV 17 år senare. En gick till industrin efter doktorsexamen (våra vågar korsades några gånger under dotcom-bubblans år), en jobbar på SICS och den sjunde blev efter sin lic.-examen istället doktorand inom psykologi. Efter ett halvår av litteraturgenomgångar fann jag dock att mycket av det som jag tänkt mig forska kring dels egentligen var statistik och dels krävde datorer med en kraft som inte skulle finnas tillgänglig på länge. T.ex. fanns det en del varianter av neuronnät som var imponerande i sin förmåga att lära sig mönster men den mängd noder som skulle behövas var ofta enorm i förhållande till den då tillgängliga datorkapaciteten. Jag var lite för otålig för att utveckla algoritmer som kanske skulle fungera väl och bli användbara tiotals år senare.

Vad gällde avhandlingens inriktning började jag därför fundera på någon annan frågeställning att forska kring inom AI, och träffade våren 1993 Love Ekenberg som efter inledande doktorandstudier i matematisk logik (teoretisk filosofi) på SU hamnat på DSV inom beslutsanalys med Per-Erik Malmnäs från teoretisk filosofi som handledare. Forskningen gällde olika sätt att förbättra mänsklig beslutsförmåga med datorkraft vilket jag tyckte verkade vara en intressant frågeställning. Lite som att motverka dumhet med metodiska ansatser. Jag kontaktade Malmnäs och började läsa in mig på området. När jag tyckte det verkade intressant kontaktade jag min huvudhandledare Carl-Gustaf Jansson för att byta delämne inom AI till resonerande under osäkerhet som beräkningsbar beslutsanalys sorterar under.

Som KTH-doktorand gick jag i första hand KTH:s doktorandkurser och dessa var ofta på NADA eller på andra institutioner inne på Valhallavägen. Det fanns förstås en mängd doktorandkurser även på DSV men dessa var i första hand SU-kurser, dvs. hade SU:s kurskoder. De skulle kunna räknas in i en doktorexamen på KTH men bara efter godkännande av UFND. Givet NADA:s styrka i UFND och deras åsikter om DSV kändes det osäkert om det skulle bli så i slutänden. Och det skulle jag inte få reda på förrän jag ansökte om att få examen så jag valde att inte chansa. Jag läste istället enbart KTH-kurser förutom de tre obligatoriska kurserna Vetenskapsteori, Forskningsmetodik och Vetenskaplig kommunikation som gavs på DSV men som stod uppräknade i utbildningsplanen för forskarutbildningen på DSV som var antagen av UFND. Jag gick sålunda mer än ett år av kurser inne på KTH på Valhallavägen och det blev inte alltid en bra stämning på de kurser som hölls på NADA när de förstod att jag kom från DSV och jag kände mig ofta inte särskilt välkommen.

Eftersom jag nu ägnade mig åt doktorandstudier på mer än halvtid ville jag söka en doktorandtjänst, då givetvis på KTH eftersom jag var inskriven där. I stort sett alla andra doktorander på DSV var inskrivna på SU och hade doktorandtjänster eller stipendier där. Det enda egentliga undantaget var Love som kommit från teoretisk filosofi och matematik istället för den vanliga vägen via grundutbildningen på DSV, den s.k. systemvetenskapliga

linjen. När jag försökte söka doktorandtjänst på KTH fick jag beskedet att UFND inte tänkte utlysa någon sådan på DSV förrän den föregående (och första) innehavaren som kom från D-linjen till DSV hade tagit ut examen. Denne tillhörde den första årskullen D-teknologer som börjat 1983, och från 1987 till 1991 hade han haft KTH-doktorandtjänst på DSV. Eftersom han inte tagit doktorsexamen kunde ingen mer doktorandtjänst komma ifråga. Han doktorerade sedan inte förrän 1997, samtidigt som jag gjorde det, så jag kunde därför aldrig få någon sådan tjänst. Återstod då enbart de centrala excellenstjänsterna på KTH som varje år delades ut till några av de mest kvalificerade sökande. Kriterierna för att få excellenstjänst var resultat i grundutbildningen och övriga relevanta erfarenheter. Som årskursetta och med många år i programvaruindustrin var jag övertygad om att jag skulle få en av tjänsterna det år jag sökte, men efter ansökan som inkluderade rekommendationsbrev m.m. fick jag nej. Min slutsats blev då att det måste ha funnits oerhört bra sökande men fick sedan reda på att sökande med betydligt svagare meriter fått sin ansökan beviljad. Jag kontaktade bedömarna som blev förvånade över frågan och svarade "hur trodde du att du skulle få något sådant på DSV?" Först då gick det upp för mig att UFND förmodligen var en remissinstans och där stod inte DSV högt i kurs.

Till den som har skall vara givet. Utan doktorandtjänst fick jag inte heller några andra resurser som sittplats, dator, tillgång till kontorsmateriel eller liknande. Jag fick köpa egen dator och eget material. Men när en av de andra doktoranderna på DSV tillbringade ett år i USA som utbytesstudent så lurade Love och jag till oss ett par rumsnycklar och ockuperade hans rum. Det var visserligen lite trångt att sitta två i ett litet enpersonsrum men betydligt bättre än inget. Vi tillverkade egna etiketter och satte på lediga postfack och vips var vi nästan som anställda doktorander. Fattades bara lön och dator men det gick tyvärr inte att ordna. När doktoranden efter ett år kom tillbaka krävde han sitt rum åter men DSV förstod äntligen vinken och Love och jag fick dela på ett rum som ingen ville ha rakt ovanför rökrutan på våningen under.

Under doktorandtiden kom storken på besök. Den kom 1994 med Elin och 1996 med Martin. Anna kom sedan 1998, året efter att jag disputerat. Den fritt disponibla tiden minskade radikalt och kostnaderna ökade. Jag behövde mer pengar och det enda jag kunde göra var att öka arbetstiden som konsult när jag egentligen ville minska den och fokusera på avhandlingsarbetet. Det föll sig också så att Elin fick kolik när hon var en månad gammal. Detta var ingen vanlig kolik som går över efter tre månader utan den förlängda varianten som i det här fallet varade tills hon var 19 månader gammal. Under den tiden var jag vaken med henne varje natt fram till 03–04 på morgonen – koliken kom som på beställning vid 22–23-tiden på kvällen – och kunde sedan sova några timmar innan jag skulle iväg till jobbet, vare sig det var konsultjobb eller doktoranddito. På kvällen kunde jag få ytterligare någon timmas sömn. Det som hände under denna period av konstant sömnbrist var att närminnet försvann och mitt minne av världshändelser från den tiden är nästan som bortblåst. Jag minns F1-olyckorna på Imola våren 1994, fotbolls-VM i USA på sommaren och Estonsias förklisning tidig höst. Sedan har jag inte några egentliga minnen av de därpå följande närmsta åren.

Flera gånger när jag satt och skrev på avhandlingen eller på någon artikel så hände det att jag startade datorn för att fortsätta skriva på något jag skrivit dagen innan men det jag skulle fortsätta på fanns inte kvar. Jag misstänkte att det senast skrivna av någon anledning försvunnit, att den senaste versionen inte sparats korrekt eller liknande. Det här var i mitten på 90-talet och datorerna var inte lika pålitliga som idag, vare sig hårdvara eller programvara. Inte för att de är i närheten av perfekta idag heller, men vid haverier är det ändå förhållandevis lätt att hitta en tidigare version av sitt arbete som inte är alltför långt ifrån den senaste. Så var inte fallet i mitten på 90-talet, och inte minst ordbehandlingsprogrammet MS Word 5.0 som jag använde kunde när som helst plötsligt och oväntat stänga ner med en animerad zoomning utan ett spår av den fil man arbetade med. Autosave var inte uppfunnet på den tiden så det fick man hantera själv med ständigt återkommande, närmast krampaktiga knapptryck på Ctrl-S. Trots detta förfarande saknades ibland textdelar, och jag var benägen att

skylla allt på datorn tills en dag jag skulle öppna filen för att skriva ett stycke och det redan fanns där. Detta kunde jag inte skylla på datorn och det blev uppenbart att jag relativt ofta inte mindes vad jag gjort dagen innan även om jag försökte tänka efter. Läkarna försäkrade att förlängd kolik inte var ärftligt och att det därför inte skulle finnas någon förhöjd risk att Martin skulle få det bara för att Elin haft det. Risken för att få förlängd kolik var mindre än 1 på 1000 så jag pustade ut när Elins kolik försvann lika plötsligt som den kom efter 19 månader. En månad senare föddes Martin och inom kort fick även han kolik som varade i 17 månader. Den var inte lika kraftig men min ork var å andra sidan inte heller lika kraftig. Om risken att få ett barn med förlängd kolik var 1/1000 eller mindre och att få två i följd var oberoende av varandra så skulle det totalt sett vara en risk på mindre än 1 på en miljon. Eller så hade läkarna helt enkelt fel. Det var inte oberoende händelser, vilket var den slutsats jag lutade åt när jag satt mitt i det hela. Det fanns dock inte mycket att välja på, avhandlingen skulle slutföras och jag skrev klart den under senare delen av 1996 och början av 1997.

Jag har inte så många minnen från den perioden, men på slutet, när avhandlingen var färdigskriven kunde jag sova mer och en episod minns jag mycket väl. Varje avhandling skall för att godkännas försvaras vid en offentlig disputation, där en opponent går igenom avhandlingens resultat och diskuterar dessa med doktoranden i ett par tre timmar. Opponenten skall vara en välkänd professor inom ämnesområdet, från Sverige eller från något annat land. Efter diskussionen skall en betygsnämnd, som närvarar vid disputationen, sammanträda för att avgöra om avhandlingen skall godkännas eller inte. Varje betygsnämndsledamot har en röst, opponenten och doktorandens huvudhandledare har närvarorätt men inte rösträtt. Om det blir fler röster för än emot godkänns avhandlingen. Det här är inte alls lika dramatiskt som det låter eftersom vi i det svenska systemet hanterar mindre bra avhandlingar enligt en praxis och ett gentlemannaförfarande som gällt ända sedan doktorsexamen 1968 ersatte den tidigare doktorsgraden. Vid disputation för doktorsgrad före 1968 skedde avgörandet verkligen vid själva disputationen, men detta ansågs otidsenligt och ineffektivt. När

man reformerade forskarutbildningen och införde doktorsexamen, vilken förutom en avhandling innehåller en kursdel som kan vara mellan en tredjedel och hälften av studietiden, ville man också avdramatisera själva disputationen. Det viktiga ansågs vara innehållet och arbetet med att lära upp i forskningstraditionen inom det ämne man studerade. Därför uppkom snabbt efter 1968 ett system i Sverige där en professor eller docent som av huvudhandledaren tillfrågats om att ingå i betygsnämnden förväntas att efter genomläsning tacka nej eller reservera sig och motivera detta ifall personen finner fel eller avgörande svagheter i avhandlingen. Doktoranden kan då under handledarens ledning förbättra eller omarbeta de avsnitt som inte är tillfyllest. På så sätt sker en kvalitetskontroll och förbättringar möjliggörs innan en färdig avhandling trycks och läggs fram. Detta informella men väletablerade förfaringssätt fungerar såväl effektiviserande som kvalitetsdrivande.

Jag hade föreslagit Pekka Korhonen som opponent. Han var professor inom mitt ämnesområde på Handelshögskolan i Helsingfors, och jag åkte dit för att diskutera saken med honom och hålla ett seminarium för hans forskargrupp. Han accepterade uppdraget efter att ha läst manuskriptet. Handledarkollegiet på DSV valde genom min huvudhandledare ut tre presumtiva betygsnämndsledamöter som kontaktades under senvintern 1997. Enligt föreskrifterna skulle två vara från samma lärosäte och den tredje från annat lärosäte. Manuskriptet skickades ut och jag inväntade betygsnämndens reaktioner. Efter genomläsning tackade alla tre ja till att sitta i betygsnämnden inom några veckor och namnen skickades in till UFND som var den instans som formellt skulle godkänna valet. De tre var professorerna Albert Danielsson (nej, inte släkt) och Joachim Parrow, KTH, samt Rune Gustavsson, BTH.

Några veckor senare kom beslutet från UFND och disputationsdatum sattes till 26 maj 1997. Med det trodde jag att allt var klart formellt sett och det enda som återstod var att putsa till manuskriptet för att skicka det till tryck. Men så började det komma underliga email till min huvudhandledare från John Hermelin. Han hade nio år tidigare anställts som lektor på

NADA och var nu professor. Hermelin framställde sig som en extra kvalitetsgranskare som hade läst avhandlingen och tyckte att den innehöll för lite matematik och att den matematik som fanns där inte hade tillräckligt stringenta bevis. Var han skulle fått sitt eventuella mandat från framgick inte men det antydde att det var via UFND. Nu var det ju inte en avhandling i matematik utan data- och systemvetenskap med inriktning på beslutsanalys men vi besvarade frågorna som han hade. Han återkom med fler frågor och även dessa besvarades efter konsultation av mina två övriga handledare som båda var matematiker. Ingen, vare sig handledare, opponent eller betygsnämnd såg några problem med avhandlingen och så avslutades plötsligt email-konversationen med Hermelin när han en dag meddelade att han måste vara påskhare för barnen och därefter blev det tyst. Vi antog därmed att han var nöjd, men där hade vi rejält fel. Han valde efter påsken att gå bakom ryggen på mig och mina handledare och ta kontakt med opponenten och betygsnämndsledamöterna för att övertala dem att stoppa avhandlingen. Alla tre betygsnämndsledamöterna fann dock Hermelins tilltag befängt och dessutom var det helt utanför de gentlemannamässiga spelregler som sedan länge tillämpats i Sverige. Det hela hade kanske inte kommit fram om inte opponenten blivit så förvånad att han kontaktade min huvudhandledare och undrat om man verkligen gjorde så i Sverige. Eftersom även opponenten tyckte att påtryckningsförsöken var fullständigt omotiverade så lät vi det hela bero och dagen för disputation inföll några månader senare. Innan själva disputationen var det traditionsenligt lunch med handledare, opponent och betygsnämndsledamöter, och då visade det sig apropå det inträffade att en av ledamöterna, Rune, som var matematiker och hade träffat på Hermelin tidigare, bland annat som lagledare i matematikolympiaden två decennier tidigare, inte alls var förvånad. Inom delar av matematik fanns en käpp-i-hjulet-tradition som inte alls finns inom datavetenskap. Men även Rune blev förvånad när disputationen skulle börja och Hermelin gled in på sista raden, satte sig och tittade stint framför sig. Där satt han sedan under hela disputationen och såg missnöjd ut. Disputationen gick bra och det sista som händer under en disputation är att publiken får ordet för frågor. Det kom några frågor och

jag förväntade mig att Hermelin skulle börja ställa frågor som var kopplade till hans tidigare kritik, men han satt tyst. När disputationen var slut försökte jag gå fram till honom för att bjuda in honom till den traditionsenliga mottagningen med champagne direkt efter, för att kunna fråga honom om hur han hade tänkt, men han svarade inte utan gick snabbt förbi och försvann. Det är tolv år sedan och jag har inte sett honom sedan dess.

Jag kunde bara tolka detta som ytterligare en akt i fiendskapen mellan DSV och NADA, alternativt om han hade något personligt mot någon av mina handledare. Jag hade aldrig haft någonting negativt att göra med honom utan snarare fick jag i stort sett alla rätt på hans kurs i komplexitetsteori (som relativt få studenter klarade) och på den återlämnade tentan stod ”skönt med någon som äntligen förstår”. Det som förvånade mig mest var att Hermelin, som redan då var en relativt känd professor även internationellt sett inom sitt område, lät sig lånas till denna flera decennier gamla konflikt som hade sin upprinnelse vid en tid då han gick i grundskolan. Jag tog det inte personligt men incidenten förstörde ändå, pga. det utsatta läge man befinner sig i som doktorand, den glädje som annars skulle ha funnits vid disputationen. Kanske var det själva syftet, och då hade det lyckats. Trött på hela processen och det barnsliga kriget gick jag hem efter disputationen, ställde väskan i hallen och tog ett tidigt sommarlov. Tre månader senare hittade jag väskan, fortfarande i hallen, komplett med anteckningar och annat material. Jag gick till köket med den, öppnade skåpdörren under diskbänken och tömde alltihopa i soppsäsen.

Vad skulle jag nu göra efter doktorsexamen? Akademiskt gnabb lockade inte, men någon form av forskning och utveckling ville jag ändå syssla med. Jag gav mig själv tre månader att fundera och under den tiden tog jag ett jobb på SICS (Swedish Institute for Computer Science) i Kista, i gruppen för datakommunikation. Det var Steve Pink som anställde mig, men han försvann sedan raskt till Luleå där han blev professor. Hans argument för att välja Luleå var att det där var fem minuters resväg till jobbet istället för en timme från Hässelby och villapriserna var en fjärdedel eller mindre. Jag hamnade i ett projekt där Cambridge University tillsammans med SICS och

några andra institut och universitet skulle utveckla en ny arkitektur för datakommunikation och som skulle leda till ett nytt operativsystem för såväl PC-datorer som minidatorer. Projektet hette Nemesis vilket jag fann mycket märkligt. Nemesis är i grekisk mytologi hämnadens och vedergällningens gudinna. En av hennes huvuduppgifter är att straffa människorna för hybris och annat övermod. Hybris stämde på pricken in på projektet, men var det självinsikt eller skämtlynne som var förklaringen till det valda namnet? Projektmedlemmarna, åtminstone de från Cambridge, var inställda på att utkonkurrera Windows och ta över som ledande operativsystem från Microsoft bara på meriten att bättre kunna hantera datakommunikation genom operativsystemkärnan och drivrutinerna. Förbluffande för mig, och de hade sannerligen en bit kvar.

När jag anlände till Cambridge första gången träffade jag ett gäng trevliga men kanske lite världsfrånvända forskare och doktorander. Men Cambridge var en gemytlig stad och forskargruppens tillvaro var behaglig. Man gick till puben varje dag efter jobbet och det var sällan efter klockan halvfem. Detta för att hinna med ett par timmar på puben och några pints innan det var dags att gå hem till familj eller liknande. Det var här jag förstod att det brittiska systemet för forskarutbildning väsentligen skilde sig från vårt svenska, och i någon mening mer liknade det vi hade innan 1968. Forskarutbildningen vid Cambridge var treårig, dvs. ett år kortare än vår, och innehöll inga kurser. Man skulle producera en avhandling och enbart den bedömdes. Till skillnad mot det gamla svenska systemet gjordes dock bedömningen av arbetet baserat på manuskript, inte på en tryckt avhandling. Detta gjorde korrigeringar och kompletteringar möjliga, något som jag fann sympatiskt och på så sätt liknade det mer det nuvarande svenska systemet. Kommittén som gjorde bedömningen hade ett antal möjliga betygsättningar, alltifrån att helt sonika godkänna den (ovanligt) till att ge olika former av rester som den svarande kunde behöva upp till sex månader på sig att utföra. Det senare var det vanligaste utfallet. Det olyckligaste utfallet, som inte var så vanligt men förekom, var att bedömnarna inte tyckte att avhandlingen alls höll måttet och beslutade att den istället skulle

bli en masteruppsats. Det beslutet gick inte att överklaga och doktorandens arbete skulle aldrig kunna bli en doktorsavhandling utan begravdes med en masterexamen som tröstpris. Något liknande har vi aldrig haft i Sverige, och de doktorander som fick den bedömningen försvann fort från akademien för att aldrig återkomma. Varje större institution hade något eller några sådana fall och det ingick i de folkloristiska skräckhistorier som berättades doktorander emellan ett inslag av det som kallades mastersbilan. Men jag kunde trots allt inte låta bli att tycka att det engelska systemet förutom mastersbilan hade vissa fördelar framför det svenska informella systemet i de fall det senare inte befolkades av gentlemän.

Under tiden på SICS sökte jag jobb och jag inriktade mig på telekomindustrin för att den var stor i Sverige och att jag inte tidigare provat på den. Den hade också ett stort antal beröringspunkter med datakommunikation som jag tidigare sysslat mycket med. Ericsson var uppenbart giganten i sektorn men det fanns också uppstickare, främst Nokia som relativt nyligen etablerat ett kontor i Kista. Jag hade fortfarande en tanke på att kombinera mina kunskaper inom datateknik och ekonomi och sökte i första hand jobb som kunde kombinera dessa färdigheter. Genom kamrater som hade jobbat eller fortfarande jobbade på Ericsson hade jag hört talas om produktplaneringsavdelningen som gjorde marknadsanalyser och försökte se ett antal år framåt i tiden. Några påstod att avdelningen kallades X-divisionen men Ericssons websida var på den tiden inte så utförlig och gav inga ledtrådar. Relativt snabbt blev jag dock kallad till intervjuer både på Ericsson och Nokia. Jag började med Ericsson och där möttes jag i dörren av en psykolog som förklarade att man alltid testade alla kandidater till högre positioner om de inte kom "inifrån". Jag som kom "utifrån" måste därför utvärderas innan det kunde diskuteras vilka jobb jag var intresserad av. Det verkade intressant med dessa tester, inte minst mot bakgrund av mitt tidigare intresse för psykologi. Jag fick genomgå ett flertal tester, där de flesta var antingen skattningstester eller formulär som jag skulle fylla i. Jag gjorde mitt bästa och läste varje fråga noggrant. Frågorna var varierade och kunde inledas med allt från "jag skulle alltid..." till "jag är inte främmande för...". Jag besvarade frågorna utifrån hur de var formulerade. De

kategoriska frågorna skattade jag lägre, det är helt omöjligt att med 100% säkerhet säga att man i alla tänkbara situationer skulle reagera på ett visst sätt även om man förmodligen skulle göra det i alla rimliga scenarier. De något mindre kategoriska skattade jag högre. Men det visade sig att man varierat språket i frågorna för att göra dessa trevligare och mer omväxlande. Man skulle inte fäst något avseende vid det vilket jag gjort och det automatiska rättningsprogrammet gav mig ett högt "inconsistency measure". Vid nästa besök på Ericsson förväntade jag mig att få reda på resultaten och berätta vilken typ av anställningar jag sökte, men eftersom jag fått en hög "inconsistency" så ville de inte träffa mig. Jag förklarade att jag ansåg det vara skillnad på påståenden som "jag skulle alltid i alla lägen..." och "jag är inte främmande för..." och jag förväntade mig att i synnerhet psykologer skulle förstå skillnaden. Men de gick efter det automatiskt framräknade värdet på inkonsistens och ansåg att jag försökt fuska. Jag ströks från alla intervjuer på Ericsson med omedelbar verkan. Detta noterades i någon form av register hos rekryteringsfirman för framtida bruk och därmed var min karriär på Ericsson avslutad innan den ens hunnit börja. Förvånad försökte jag kontakta den som var chef för produktplanering, men han läste bara email på papper som skrevs ut av hans sekreterare. Likaså gick telefonsamtal via sekreteraren som informerade att meddelanden kunde lämnas via henne men jag ville ha kontakt med chefen själv. Intet ont om sekreteraren, hon gjorde naturligtvis vad som ålades henne, men detta var 1997 och chefen för den framtida produktplaneringen på ett av världens ledande telekombolag läste bara utskrivna email och besvarade dem via diktamen? Något desillusionerad strök jag Ericsson från min lista.

Nästa anhalt var Nokia. Jag blev kallad till en intervju i Kista, något mindre centralt än Ericssons byggnader men väl inom gångavstånd. Intervjun började på traditionellt vis där jag redogjorde för mina utbildningar och arbetslivserfarenheter. Så långt verkade de nöjda och redogjorde i sin tur för Nokias organisation. Det som slog mig var hur mycket mer hierarkisk Nokias organisation var än Ericssons. Det andra som var uppenbart var att man försökte locka till sig kompetens genom att anställa personer från Ericsson med mycket kunskap men som av en eller annan anledning

ville söka en ny utmaning. Det som var otydligt för mig var hur Ericsson-ingenjörer, som var vana vid informella beslutsgångar, skulle trivas i det betydligt mer hierarkiska finska systemet och ändå vara goda kunskapskällor. Jag blev erbjuden en mellanchefsposition men när den mest verkade gå ut på att tanka f.d. Ericsson-ingenjörer på information och kunskaper var jag inte särskilt intresserad och tackade artigt nej. Därmed verkade storföretagsidén inom telekom-sektorn vara uttömd. Jag ville inte tillbaka till enmanskonsultingen som visserligen var lönande men där jag inte kände mig delaktig i något större sammanhang. Så jag bestämde mig för att leta vidare efter något som passade mina erfarenheter och som jag tyckte verkade intressant. Vad det nu kunde vara?

Under 1996 hade ett flertal universitet och högskolor sökt pengar hos stiftelsen för strategisk forskning, SFF, för en nationell samling kring nästa generation av mobila handhållna personliga kommunikationsenheter. Jag tar mig friheten att citera större delen av en artikel i Elektroniktidningen som var den ledande branschtidningen för elektronikindustrin i Sverige vid den tiden. Artikeln är från 1 juni 1997:

### **Mäkitalo tror på 10 Mbit/s i mobilen**

*I det just nu största svenska forskningsprojektet inom telekom skall Telia och Ericsson tillsammans med de ledande tekniska högskolorna i Norden ta fram ett helt nytt mobiltelefonisystem som klarar upp till 10 Mbit/s.*

*Namnet är PCC, Personal Computing and Communication. Sverige kraftsamlar nu för att bygga fjärde generationens mobilnät; ett radiobaserat nät som klarar upp till 10 Mbit/s till abonnenten och ersätter både kabel- och mobilnät. Framtidens interaktiva multimedianät helt enkelt.*

*Utvecklingsprojektet heter Personal Computing and Communication (PCC) och just nu har rekryteringen av nyckelpersonerna startat. Det nya systemet skall vara klart i början av 2000-talet.*

*– Inget annat land i hela världen har något motsvarande projekt, säger Östen Mäkitalo, teknisk direktör i Telia och styrelseordförande i PCC. PCC innebär en kraftsamling av gräddan av den kompetens som finns i landet, säger han. Förutom Telia är även Ericsson representerat i styrelsen i form av Jan Uddenfeldt, teknisk direktör på Ericsson Radio. I styrelsen sitter också Håkan*

Ramsin, VD för Bonniers Affärsinformation, liksom forskarvärlden med representanter från universiteten i Lund samt Aalborg i Danmark och Åbo i Finland.

### **Ersätter både fast och mobilt**

Det som särskiljer PCC är att det är ett integrerat bredbandsnät som kan ersätta dagens fasta nät samt befintliga och planerade mobilnät. I såväl Japan som Europa finns projekt för att utveckla mobilnät med bredbandskapacitet. Men dessa projekt kan inte ersätta fasta kabelnät, de skall klara mobil bredbandskommunikation upp till 2 Mbit/s.

Japan är först ut. NTT Docomo planerar att starta ett mobilt bredbandsnät vid sekelskiftet. Europa ligger något senare med sitt mobila bredbandsnät. Europaprojektet heter UMTS (Universal Mobile Telecommunications System). Systemutveckling har startat både för UMTS och för NTT DoCoMo. USA har idag inget eget mobilt bredbandsprojekt på gång.

### **I drift tidigast år 2001**

Om arbetet i projektet går bra, och nya system baserade på PCC utvecklas snabbare än förväntat, kan det bli så att PCC-nät ytterst kommer att konkurrera med UMTS och NTTs nät. Mäkitalo anger att avsikten är att PCC-nät skall kunna tas i drift omkring år 2005 men det kan också bli så att arbetet går snabbare så de nya näten kan tas i drift 2001 eller 2002.

– Frågan är vilket utrymme UMTS får. Under 1997 och 1998 vet vi det, säger Mäkitalo.

Målet är att nyckelkunskap för det nya bredbandsnätet skall utvecklas inom PCC som beskrivs som landets största enskilda forskningssatsning i telekommunikation. Programmet engagerar mer än 20 av landets ledande professorer och i ett första skede rekryteras 26 nya doktorander och antalet skall bli fler än 50, år 1999.

PCC är ett samarbete mellan Chalmers Tekniska högskola, Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm, Tekniska högskolan i Lund samt näringslivet. Avsikten med projektet är att Sverige skall ta rejäla kliv mycket snabbt. Om allt går i lås innebär det att PCC skall generera ny viktig kunskap och nya produkter i världsklass.

### **40 miljoner om året**

PCC finansieras av Stiftelsen för Strategisk Forskning (SSF) som med hjälp av pengar från de gamla löntagarfonderna stödjer forskning och forskarutbildning med målet att stärka Sveriges långsiktiga konkurrenskraft. Årsbudgeten för PCC är 40 miljoner kronor.

Så långt artikeln i Elektroniktidningen. Jag hade hört talas om projektet under sommaren 1997 men inte reflekterat vidare då min primära avsikt var att prova någonting utanför akademien. Men det här lät spännande och var egentligen helt i linje med vad jag tänkt mig. Ett projekt som skulle kombinera datakommunikation och tjänster i ett grepp för att forska om framtidens funktioner och tjänster inom personlig datakommunikation. Ett utmärkt sätt att kombinera mina kunskaper inom datalogi och ekonomi. Mina tidigare besvikelser från interna maktkamper inom akademien fanns kvar men jag fokuserade nu på att i alla fall söka en postdoc-tjänst inom PCC. En postdoc-tjänst innebär att man efter doktorsexamen arbetar för att meritera sig för kommande forskningsanknutna anställningar inom eller utanför akademien. Det fanns två postdoc-tjänster på KTH i Kista, en inom ren datakommunikation och en som var i kombination med tjänster varav jag mest var intresserad av den senare. Jag skrev en ansökan som poängterade mina breda erfarenheter inom såväl datateknik (inte minst datakommunikation) som företagsekonomi. Min ansökan var framgångsrik och jag erhöll en av de två postdoc-tjänsterna.

Arbetet inom PCC innebar för mig till stor del att i en manager-position introducera och hjälpa nya doktorander inom programmet. Samtidigt var jag inte deras handledare så jag blev mer coach än vetenskapligt styrande. Ett antal nya doktorander antogs i snabb takt och en forskningsgrupp etablerades. Min anställning hade fokus på tjänsteutformning snarare än på de tekniska egenskaperna. För att få praktisk erfarenhet av den nya tidens kommunikation fick varje deltagare i PCC-projektet en Ericsson-telefon av den ännu knappt introducerade modellen GH888. Dessa var top-of-the-line-telefoner men trots det enbart utrustade med treradiga textdisplayer med tolv tecken på varje rad eftersom det var vad teknologin erbjöd vid den tiden. Som komplement för forskningsändamål hade vi emulatorer på dator som antydde hur kommande displayer skulle kunna komma att se ut. Föregångaren en generation tidigare, Ericsson GH688, lanserades 1996 och var då världens minsta mobiltelefon. Den bidrog till att Ericsson 1997 passerade Motorola som världens största mobiltillverkare. GH888 hade dual-band-teknik vilket innebar att man förutom GSM:s konventionella trafik på

900 MHz-bandet kunde koppla om till det modernare 1800 MHz-bandet som hade mycket högre kapacitet och detta skedde sömlöst. Något som förvånade mig var att Ericssons tekniker skröt om att man lyckats bygga den nya GH888 inom samma skal som den tidigare GH688 utan att ändra om tillverkningsverktygen. Detta hade sparat 22 miljoner kronor i tillverkningen, vilket var en ingenjörsmässig bedrift av stora mått i och med att den nya telefonen var så mycket mer komplex rent tekniskt. Vad jag reagerade på var att jag tyckte de missat den kommersiella skillnaden mellan modellerna. Enligt min erfarenhet var det statusmässigt viktigt att kunna visa upp för sina kollegor eller kompisar att man hade den senaste (och därmed dyraste) telefonen. Men den nya och dyra GH888 med fantastiska egenskaper såg i det närmaste likadan ut som den äldre och betydligt billigare GH688. Visst hade den nyare överlägsna tekniska egenskaper men inte på något sätt överlägsen image. Här blev det tydligt för mig att Ericsson drevs av ingenjörsmässiga överväganden. Det var inte fel, tvärtom, men det behövde kompletteras med marknadsmässiga sådana där man tog människors känslor och framförallt beslutsparameterar vid inköp i beaktande. Nu fanns det inte någon formell återkoppling från PCC-projektet tillbaka till intressenter av typen Ericsson och mina försök att diskutera liknande frågor föll platt till marken. Jag tyckte, kanske väl naivt, att ett forskningsprojekt av PCC:s dignitet hade till uppgift just att ifrågasätta och diskutera framtida trender och tendenser inom personlig kommunikation vilket var temat för satsningen. Men jag fann inga sådana kanaler.

Som komplement till GH888 fanns även den handhållna datorn Ericsson MC16. Den var mycket liten, 18 x 9 cm och mindre än 3 cm tjock, och körde en variant av MS Windows CE. Datorn var uppvikbar på samma sätt som en vanlig laptop är än idag men mycket mindre. Den hade en mycket långsmal svartvit LCD-skärm (där det vita var rätt så grönt) och ett alfanumeriskt tangentbord med alla förväntade tangenter. En viktig och unik funktion var kopplingen till GH888 som skedde med hjälp av ett IR-modem som var inbyggt i båda apparaterna. Man kunde alltså lägga sin på den tiden pyttelilla Windows CE-dator på bordet, lägga mobilen GH888 bredvid

och vips var man uppkopplad. Detta var i början av 1998 och kombinationen var ännu inte släppt på marknaden. Det var en forntida föregångare till dagens smarta telefoner och i den miljön skulle PCC på DSV fundera på och helst utveckla idéer kring framtidens tjänster. Detta var en del av det framtidsscenario som lockade inom PCC.

Det fanns en uppsjö intressanta delprojekt och frågeställningar inom PCC. Sommaren 1998 var det en konferens i Sigtuna. Jag bodde på landet med numera tre barn och det var fullt upp att hålla vardagen igång. Men jag pendlade varje dag från Rådmansö till Sigtuna för att ta del av föredrag och diskussioner. Något som var nytt och därför extra intressant var Bluetooth som tagits fram under ledning av Ericsson i Lund. Det var en kommunikationsteknik som siktade in sig på närkommunikation och därför var extra intressant för PCC och dess huvudmål. Jag studerade noga specifikationerna och lyssnade till föredragen för att försöka förstå vad Bluetooth syftade till. Det närmast studentikosa var att namnet syftade på Harald Blåtand, en vikingahövding och kung av Danmark på 900-talet vars uselt skötta tandhygien resulterade i att hans tänder blev blåa av förruttnelse. Loggan för Bluetooth är en kombination av runorna H och B. Harald hade planer på att invadera och ockupera såväl södra Sverige (där Lund som bekant ligger) som Norge, och vad Ericsson i Lund tänkte när de hyllade en tänkt ockupationsmakt var oklart. Förutom att jag undrade över valet av galjonsfigur undrade jag också vilka nya principer för datakommunikation som de förde fram. Till min initiala besvikelse såg det i stora drag ut som dataströmmar av den typ som jag 15 år tidigare sysslat med på Philips och som då gick under beteckningen HDLC eller, om man ville ha IBM:s variant, SDLC. Denna form av effektivisering av datakommunikation, som innebar ett genombrott från de tidigare teckenvisa överföringarna, hade etablerats i början av 1980-talet och nu, 1998, verkade samma grundprinciper vara en forskningsnyhet. Något förvirrad men fortfarande intresserad följde jag seminarieveckan i Sigtuna. Det nya verkade vara att man skulle distribuera data lokalt inom ett närområde på några meter. Det var i sig ett framsteg men protokollmässigt såg jag få skillnader från det som jag lärt

mig uppskatta i början av 1980-talet. Det hade ändå varit en trevlig konferens och jag återvände till sommarfirandet på Rådmansö.

Under hösten och framförallt vintern 1998 fick jag dock mina tvivel. Jag deltog i intressanta sammanhang men som observatör och manager, inte framdrivare. Tanken var att jag skulle verka genom doktoranderna och deras projekt, och kanske även genom övriga PCC-projekt. Men doktorandernas projekt styrdes av deras avhandlingsplaner och jag fick aldrig igenom några projekt för egen del. Utvecklingen av datakommunikationsaspekterna inom PCC gick utan tvivel framåt. Men mitt område var användarspekterna, och där gjordes inte lika stora framsteg. Vi tittade på möjliga tjänster kopplade till personlig kommunikation, och som aningen senior men utan formell beslutsmyndighet fann jag mig i ett vacuum där jag försökte få fram nya idéer men utan att de fick fotfäste. Hierarkin inom PCC krävde att varje idé skulle formaliseras och skickas till en ledningsgrupp. Min uppgift var att göra detta genom doktorandprojekten och jag tror inte att en enda av mina idéer nådde ledningsstrukturen intakt under läsåret 1998-99. Samtidigt nåddes projektet av information (läs: skvaller) om att fortsättningen var i fara. PCC var ett fyraårigt projekt med stöd från SSF, Stiftelsen för strategisk forskning, och med en resultatbedömning av en expertkommitté efter halva tiden. SSF var en forskningsfinansierare grundad med medel från löntagarfonderna, och som fullständigt naturligt ville göra en kvalitetsbedömning halvvägs för att fortsätta finansiera projektet. Det framstod som klart för mig redan under våren 1999 att den tjänsteorienterade delen av PCC inte skulle komma att motsvara de högt ställda förväntningar man hade på projektet och därför nekas fortsatt finansiering.

En dag i oktober 1998 annonserades det att KTH:s rektor Anders Flodström, Flodis kallad, skulle komma ut till Kista och presentera en ny vision. Han framträdde på scenen i aulan i Electrum-huset som var den byggnad där både KTH och SU hade sin verksamhet i Kista. Inför en stor publik målade han upp en blomstrande framtid med mycket stora resursförstärkningar och etablering av ett nytt campus. I Elektroniktidningen från 1 november samma år kunde man läsa en sammanfattning av hans budskap.

### ***KTH måste ta vara på möjligheterna i Kista***

*Tekniska Högskolan i Stockholm, KTH, ska bli Sveriges bästa högskola inom elektronik och IT, säger nye rektorn Anders Flodström. Vägen dit går via ett nytt campus i Kista, och nära samarbete med industrin.*

*Anders Flodström har bara varit rektor på KTH i några veckor. Men redan har hans visioner om ett nytt campus i Kista väckt uppmärksamhet.*

*– Kista är unikt. Där finns 25 000 människor som jobbar med elektronik, telekom och IT. Det vore konstigt om inte KTH kunde utnyttja det bättre än idag, säger Anders Flodström, eller Flodis som han sedan ungdomstiden som ishockeyspelare kallas av alla som känner honom*

*Trycket på honom är hårt. Många vill komma till tals med den nye rektorn och ha synpunkter på hans visioner, som i vissa kretsar är kontroversiella.*

#### ***Var tionde teknolog i kista***

*Om fem år ska – om visionerna blir verklighet – närapå 1 000 teknologer studera i Kista. De flesta ska bo i nya studentbostäder, försedda med bredbandsanslutningar och belägna på några minuters gångavstånd från undervisningen. En ny stadsplan finns redan framme.*

*– Många säger att KTH här inne i Stockholm är en unik studiemiljö. Men det finns flera sätt att bygga upp unika miljöer. Utbildning nära industrin och bra studentbostäder lockar nog också, särskilt för de som inte redan bor i Stockholm.*

*Han är den förste att påpeka att förändringarna på KTH inte kommer att gå smärtfritt. Ledarskapsresurser är en trång sektor, KTHs kultur kan ställa till problem och pengar är en annan fråga som håller honom sömnlös.*

*– Men pengarna är nog det minsta problemet, säger han.*

*Kulturen kan bli en värre nöt att knäcka. KTH är inte känt för sin stora förändringsbenägenhet.*

*– Visst, det handlar om en stor mental förändring. Men den är nödvändig, understryker han.*

*Att flytta fler institutioner till Kista är dock inte aktuellt.*

*– Det är enklare att skaffa resurser till att bygga upp något nytt från grunden. Lite dubblering av kurser kommer det kanske att bli, men det är inte så farligt.*

*– Stockholm tävlar ju inte direkt med Linköping, Västerås, Göteborg eller Skåne. Snarare är det Hamburg, Bremen, London eller Paris som vi ska mäta oss mot, säger han.*

*– KTH ska bli ett elituniversitet, säger Anders Flodström.*

Men det visade sig snart att pengarna trots allt skulle bli ett stort problem. Flodis hade förväntat sig att få en miljard kronor av utbildningsdepartementet till det storslagna projektet, och han gick ut med det som grunden för sin vision. Men det blev aldrig en enda krona och för att alls få snurr på projektet så drog han in tio professurer från andra delar av KTH. Det gick till så att anställningarna för professorer som gick i pension aldrig återbesattes. Det blev av naturliga skäl inte så populärt och där skapades motsättningar mellan KTH på Valhallavägen och i Kista som ännu inte är upplösta. NADA som inte ingick i projektet utan skulle bli kvar inne i stan kände sig hotade. Inte minst bekymrade det NADA att KTH och SU beslutade sig för att satsa tillsammans i Kista där projektet ovan blev KTH:s del och ett utbyggt DSV blev SU:s del. IBM:s gamla försäljningskontor i Kista, IBM Forum, köptes in av Akademiska hus och byggdes om för universitetsändamål. År 2001 kunde det för KTH och SU gemensamma IT-universitetet slå upp portarna i Forumhuset, ett samarbete som varar än idag men som knakar i fogarna.

Tillsammans med en av mina handledare, min närmsta kollega Love, och några till både från akademi och näringsliv startade vi 1998-99 ett forskningsbolag kallat Alkestis som skulle kommersialisera beslutsanalys genom att bygga ett verktyg baserat på de algoritmer som jag föreslagit i min avhandling och implementerat. Bolaget bestod av totalt sex personer, och jag minns att jag vid flera möten konstaterade för mig själv att alla runt bordet utom jag hade etablerade yrkeskarriärer och därför stabilare ekonomier. Vi färdigställde ett datorprogram och började leta kunder. Efter husköp i Höglandet hade jag väldigt lite pengar den här perioden och i utbyte mot att jag skänkte alla algoritmer till bolaget så fick jag en option på min sjättedel av bolaget så att jag kunde köpa in mig vid ett senare tillfälle. På ett styrelsemöte något år senare hemma hos handledaren ville jag lösa in optionen till aktier och köpa in mig i bolaget. Men det visade det sig att jag

och handledaren (det var han som representerade företaget) hade bollat optionsavtalet så många gånger fram och tillbaka att jag till slut glömt att underteckna den sista versionen. Flera visste detta hela tiden men hade inte sagt något och under tiden hade jag arbetat vidare i bolaget framförallt med programmering. Jag såg det dock inte som något problem eftersom vi varit överens om ordalydelserna i optionsavtalet, men under mötet konstaterades att jag formellt inte hade någon option eftersom underskriften saknades och att jag därför kunde glömma min andel i företaget. Algoritmerna och programvaran tänkte dock bolaget behålla. Övriga på styrelsemötet var för handledarens tolkning. Jag reste mig upp, tog min jacka och gick därifrån utan att stänga ytterdörren. De övriga fortsatte sedan att försöka driva bolaget, men utan fortsatt algoritmutveckling gick det förstås inte så bra. Det de tänkt sig som ett klipp, att bara behöva dela bolagets kommande vinster på fem istället för sex, var kanske inte så smart tänkt.

Postdoc-tjänsten inom PCC var på halvtid och på den andra halvan av tiden jobbade jag med diverse kortare projekt för att få in pengar. Efter sommaren 1998 blev jag tillsammans med två kollegor, förutom Love även Lasse Asker, kontaktade av Utrikesdepartementet, närmare bestämt av Anders Wijkman. Han var nyligen hemkommen från positionen som biträdande generalsekreterare i FN med specifikt ansvar för UNDP vilket var FN:s organ för utvecklingsfrågor i tredje världen. Han fick vid hemkomsten ett förordnande som ambassadör utan residens, dvs. han hade en ambassadörs ställning med diplomatpass men inte ansvar för och därmed inte heller placerad på någon ambassad i främmande land. Han arbetade på UD i Stockholm och där ställde han sig frågan hur Sverige kunde bidra till välstånd och uppbyggnad av fattiga länder genom att stödja införandet av IT i dessa länder. De länder som var aktuella var i första hand de som Sverige identifierade som formella biståndsländer på sin lista, dvs. i praktiken främst ett antal länder i Afrika men även Sri Lanka och några i Melanamerika. Vi tre fick hösten 1998 i uppdrag att utreda frågan och jobbade med detta under en stor del av läsåret 1998-99. Framåt våren 1999 ansåg vi oss vara klara och rapporten utmynnade i ett samlat förslag till handlingsplan med fem olika delförslag. En av dem var att som en inledande

insats koppla upp universiteten i utvecklingsländerna till internet för att på så sätt bygga upp kompetens och en erfarenhetsbas kring datakommunikation. Ett annat delförslag var att inrätta ett centrum för forskning kring IT i biståndet på ett universitet och med hjälp av Sida-medel genomföra forskningsprojekt gemensamma för Sverige och ett eller flera biståndsländer. Ett tredje var att starta utbildningar på universitetsnivå inom ICT4D, dvs. hur IT kan fungera i praktiken för att utveckla samhällen i biståndsländer. Vi utarbetade en handlingsplan för det samlade förslaget och höll ett seminarium där de båda politiska blocken närvarade för att få en bred förankring för framtida åtgärder oavsett utgången av kommande riksdagsval. Anders Wijkman själv kunde, trots sin neutrala ställning som ambasadör, ändå anses tillhöra det högra blocket pga. sitt tidigare engagemang inom moderaterna. Det blev därför extra viktigt att få med en tung representant från Socialdemokraterna med djup erfarenhet från biståndsfrågor och vid seminariet representerades de av Pierre Schori. Vi tyckte därmed att vi hade balanserat och garderat oss politiskt så gott vi kunde. Det som hände en dag i början av sommaren hade vi dock inte räknat med. En morgon när jag slog upp DN, som på den tiden var tidning i mycket stort format och med huvudnyheten högst upp till vänster, kunde jag just uppe i det vänstra hörnet läsa att Anders Wijkman, som tidigare var moderat politiker, nu kandiderade till EU-parlamentet för Kristdemokraterna. Han var placerad högt upp på listan och det var från opinionsläget fullständigt klart att han skulle komma in. Därmed försvann mer eller mindre över natten vår primus motor för projektet och den i vårt eget tycke utmärkta rapporten blev därför bara en rapport på UD och inte som vi hoppats en grund för ett handlingsprogram inom Sida. På lite sikt skulle det visa sig att den ändå fick en stor betydelse, men just där och då gick luften ur. Med både PCC och UD i utförsbacke tillbringades sommaren 1999 arbetsmässigt i relativ stiltje. Nu gjorde det inte så mycket, sommaren i sig var fin och med tre småbarn var jag aldrig sysslolös.

## 8. Åter i näringslivet

Precis innan sommaren 1999 ringde telefonen en kväll. Det var Ola från Ekonomlinjen som jobbat några år på Boxman, en skivbutik på nätet som var ett av Sveriges mest omtalade internetprojekt just då. Han hade en idé om att starta ett managementkonsultbolag inom e-handel där gjorda erfarenheter kunde generaliseras och paketeras för att göras tillgängliga för andra aspirerande e-handelsbolag. Jag hade en rätt omfattande erfarenhet av elektronisk handel, åtminstone från ett tekniskt perspektiv, och tyckte det lät intressant. Även Micke från vår gamla arbetsgrupp hängde på och från samma årskull på ekonomlinjen kom även Edgar som närmast arbetat på Andersen Consulting. Övriga som var med från början var Olas bror Jens, Felicio som liksom Ola var kampsportare och varit med i Staffan Hildebrands film Stockholmsnatt, och Niklas som kom från Cell Networks. Allt gick fort och redan i början av hösten kunde Result Venture Knowledge slå upp portarna en trappa upp på Peder Myndes backe 12 på Södermalm, bara ett stenkast från Slussens tunnelbanestation. Till skillnad från Icon Medialab, Framfab med flera som lite elakt kunde beskrivas som webbyråer som blivit gigantiska diversehandlare inom e-handel riktades Result in mer på kvalificerade konsulttjänster och ytterligare en idé var att starta egna e-handelsbolag när intressanta marknadsmöjligheter öppnade sig.

Result behövde också ett startkapital och vid den här tiden fanns de största aktörerna i internet-Sverige inom Icon Medialab- och Framfab-sfärerna. Results ursprungliga investerare kom från Icon med grundarna Johan Staël von Holstein, Erik Wickström och Jesper Jos Ohlsson samt den mest kände av alla IT-investerare vid den tiden, Kjell Spångberg. Result växte snabbt och inom ett år fanns det över 150 anställda på kontor i 12 länder.

Kontorsmiljön på Stockholmskontoret var minst sagt dynamisk, och det var olika personer där varje vecka. Dels hade vi personal ute hos kunder och dels satt ibland kunder från uppstartande bolag hos oss. Vi hade också en eventavdelning som hjälpte våra kunder med lanseringen av sina nya webbsiter. Där jobbade en annan sorts personer och det bidrog till den mångfacetterade miljön på kontoret. Bland många kan nämnas Ebba Blitz som gjort en karriär inom TV och sedan på "gamla dar" (hon var väl kanske 30 år) beslutat sig för att läsa på Ekonomlinjen på SU, således en motsatt karriärplan mot många av oss andra. Och Yaba Holst, som var skådespelare och en eftermiddag oväntat såg till att hela kontoret befann sig med popcorn i händerna på pressvisningen av filmthrillern Järngänget, där det förutom hon och hennes kompisar Görel Crona och Rafael Edholm fanns en del unga och då okända skådespelare som Alexander och Bill Skarsgård och Josephine Bornebusch i ledande roller. Inte något jag var van vid.

Som eventkonsult på Result jobbade också Ulf Ekberg från Ace of Base som då verkade hade tagit lite av en paus som popband. Ulf var tidigt online på internet och han brukade säga att 1995, när Ace of Bases webbsida startade, så fanns det bara två till artister i världen med egna webbsidor – de inte helt okända David Bowie och Peter Gabriel. Ulf dök upp mer regelbundet på kontoret i början av år 2000 och berättade en gång om när han firat millennieskiftet tillsammans med Bill Clinton i Vita huset när vi andra fått nöja oss med Jan Stenbecks fyrverkeri över Stockholm. Nu inträffade ju båda händelserna egentligen ett år för tidigt eftersom det aldrig funnits något år 0 och det första milleniet således omfattat åren 1-1000 och det andra åren 1001-2000. Men vem var väl jag att påpeka en sådan petitesse som att räkna 0,1% fel, president eller ej. Det är lätt hänt.

Result hade många av dåtidens mer omtalade webbutiker som kunder, som t.ex. Boxman, Dressmart, Bidlet, Letsbuyit, More Nature, Toga och Ms Freckles. Jag jobbade en del med kortare tekniska analyser för att försöka förstå förutsättningarna för kundbolag men i andra case, mest i våra egna projekt, var jag djupare involverad i arbetet att ta fram e-handelsplattformar. Bland de egna bolag där jag arbetade längst tid var Sportus och Autoo.

Sportus var en e-handelsbutik på nätet. I en tid när kedjor som Stadium och Intersport inte hade någon internetstrategi fanns det en öppning att bli först och störst på sportartiklar i Sverige för att sedan snabbt kunna expandera på andra marknader. Vi rekryterade Håkan Ström som VD som hade lång erfarenhet från sportbranschen. En webbutik byggdes i rekordfart med webbyrån Sthlm som partner. Sportus startade i november 1999 som en sportaffär på internet främst inriktad på kläder men även övriga sportartiklar. Precis som hos alla andra webbutiker vid den här tiden var ambitionen att snabbt expandera globalt. Result ägde 45 procent av Sportus och andra investerare, som också tillhörde de ursprungliga investerarna till Result, inkluderade Icons grundare Stael von Holsten, Wickström och Ohlsson samt Spångberg. Result gick in med kunskap och arbetstid, de övriga investerade 24 Mkr och verksamheten kunde starta. Några av Olas kompisar, fotbollsspelarna Martin Dahlin och Stefan Schwarz och NHL-proffset Mattias Norström gick in som delägare och fick automatiskt roller som reklampelare. Men leveransvägran från branschen blev snabbt ett stort problem, så lösningen fick bli att via en bulvan köpa en Intersportbutik i Kungsbacka på västkusten som packade och sålde varorna i lönn-dom. Samtidigt reste vi till London för en finansieringsrunda där Lehman Brothers var på väg in med 150 Mkr på en värdering av bolaget på 750 Mkr. Men den misslyckades när flödet av riskkapital under vintern börjat stanna upp.

Boo.com hade startat sin webbutik ungefär samtidigt som Sportus i en kapplöpning som vi vann med ett par veckor. De sålde också sportkläder på nätet men i en överkomplex applikation som vare sig dåtidens datorer eller dataförbindelser orkade med. Boo.com blev det största fiaskot inom dotcom-branschen och förlusterna var över en miljard kronor när de gick i konkurs i maj 2000. Konkursen i Boo gjorde det i ett slag totalt omöjligt att få in pengar till Sportus. Boo var i investerarnas ögon den stora konkurrenten till Sportus och de såg omedelbara paralleller. Det blev då nödvändigt att efter sommaren förändra strategin för Sportus. Det var uppenbart att det fanns ett motstånd mot att köpa kläder på nätet eftersom kunderna ännu inte i tillräcklig grad litade på internet. Den nya strategin blev därför

att ha fler parallella säljkanaler genom att köpa Sportjohan som då var Sveriges största postorderföretag inom sportartiklar. Den nya strategin krävde nytt kapital och för att finansiera köpet av Sportjohan gick ägarna i oktober in med ytterligare 20 Mkr. Ett samarbete med Sportjohans tidigare ägare, sporthandelskedjan Sportex, gav också tillgång till 16 sportbutiker och ett större varulager.

Sportus skulle fortfarande enligt den nya strategin bli globalt, men i stället för att öppna egna kontor i varje land och sätta stora reklamkampanjer var tanken nu istället att starta med att introducera katalogföretaget Sportjohan som utomlands döptes om till Sportus. Parallellt lanserades Sportus på nätet i ett par länder, först i Finland och England. Och ett par egna innesäljare på Sportus kontor, som låg i samma lokaler som Result, bearbetade på ett traditionsenligt sätt företag och idrottsrörelse. Men tre månader efter att den nya strategin lanserats var pengarna återigen slut och bolaget tvingades ansöka om rekonstruktion. Under år 2000 hade Sportus omsatt 42 Mkr och resultatet före skatt var minus 45 Mkr. Bolaget hade skulder på 32 Mkr. Läget var dystert. De två kapitaltillskotten på totalt 44 Mkr hade förbrukats. Därutöver hade Result lånat ut 10 Mkr till den dagliga driften. På slutet hade Sportus visserligen kunder, det fanns i december 2000 en orderstock på 6 Mkr. Men med bolagets kassabrist hade inga varor kunnat köpas in vilket ledde till uteblivna leveranser och därmed försäljning. Rekonstruktionen misslyckades och den formella konkursen kom sedan i februari 2002.

Autoo var ett e-handelsföretag med idén att i grunden förändra både nybilsmarknaden den begagnade bilmarknaden i Europa. Result startade företaget med David Pagrotsky, välkänd entreprenör och tehandlare från Göteborg, som huvudinvesterar. Han var bror till dåvarande handelsministern och senare utbildningsministern Leif Pagrotsky. Andra investerare var Oscar Gyllenhammar, son till tidigare Volvochefen Pehr Gyllenhammar, Johan Staël von Holstein och Christer Sturmark.

Sverige var det tredje dyraste billandet i EU efter Storbritannien och Tyskland. Prisskillnaderna på bilar inom EU var stora och det var Autoos

affärsidé att utnyttja skillnaden. En ny bil kunde kosta upp till 35 procent mer i Sverige än i det billigaste landet, Danmark. Det berodde på de höga danska bilskatterna som låg på 180 procent av nybilspriset. Därför tvingades bilfabrikanterna att sänka nettopriserna där för att kunna sälja några bilar överhuvudtaget. Och låga nettopriser gynnade icke-danska bilköpare som enligt EU-lag köpte till nettopris exklusive moms och skatter. Begagnatpriserna skiljde sig också mycket åt mellan olika länder, där begagnade bilar i t.ex. Belgien ofta låg 30-40 procent under priserna i Sverige. Affärsidén byggde på att av bilmarknadens omsättning var 30 procent distributionskostnader. Branschen hade effektiviserat allt som gick i tillverkningen, men på handlarsidan hade inte mycket hänt på 50 år. Därför fanns stora möjligheter till vinster genom att ta bort mellanled och sälja utan lager och lokaler. Via en webbplats med tillgång till 200 000 begagnade bilar skulle kunderna kunna köpa sin bil direkt på nätet och Autoo hanterade hela processen från import och registrering till att leverera den till kunden.

Jan Edholm, tidigare VD för SF, Svensk filmindustri, rekryterades som VD. Han hade ett stort bilintresse och jag kände honom sedan tidigare då vi hade barn på samma dagis. Webbsiten byggdes av ett företag som hette Infovention och hade startats av två avhoppare från Andersen Consulting. De kom således från storföretagsvärlden och skulle nu bygga system i dotcom-branschen. Kulturkrocken var stor när de kostymförsedda konsulterna skulle specificera ett e-handelssystem och bygga det på några månader. Det gick förstås inte och de hanterade det genom att lägga till alla brister i sitt system på en Change Request-lista. Till slut blev CR-listan, som var tänkt att vara en lista på tilläggsbeställningar, i stället själva specifikationen. De många förseningarna gjorde att Autoo bestämde sig för att gå igång med enbart försäljningen av begagnade bilar för att komma igång alls. Inom några månader från starten i maj 2000 hade Autoo över 150 ordrar på begagnade bilar och under tiden fick jag konstruera ett program som Infovention misslyckats med och som skulle konvertera information från en databas över alla bilmodellers tillbehör till webbsiten. Jag hade inte tänkt mig att jobba som programmerare på Result men det var enda möjligheten om vi skulle få igång nybilsförsäljningen i rimlig tid. Tre månader

försenad kunde sedan nybilsförsäljningen starta i augusti 2000.

När nybilsförsäljningen kom igång kom Autoo upp i en försäljningsvolym som var jämförbar med en traditionell bilhandlare. Till skillnad mot de flesta andra av Results case var det relativt tyst om Autoo som höll sig flytande under tiden som e-handelsplattformen trimmades in. Man sålde 230 bilar på sex månader och omsatte 30 Mkr. Intäkterna kom från provision på de sålda bilarna, men var långt ifrån tillräckliga för att bolaget skulle göra någon vinst. Autoo tjänade visserligen mer per såld bil än den traditionella handeln, men hade som de flesta andra webbutiker extrema expansionsplaner och därmed kostnader för expansion i andra länder. Det var enbart med sådana planer som värderingen av bolagen gick upp. Autoo levde på riskkapitalpengar men var åtminstone inte i behov av kassatillskott. Men med bubblan på väg att spricka fick Autoo i november 2000 kraftigt revidera planen för den internationella expansion som man utlovat i samband med lanseringen. 2001 blev ett dåligt år för Autoo. Försäljningen gick ned, intäkterna uteblev och man tvingades dra ned på personal i två omgångar. Från att år 2000 ha varit 22 anställda var man inom ett år nere i tre personer. Expansionsplanerna fick skrinläggas och Autoo inriktade sig på att överleva. Jag hjälpte, efter att jag slutat på Result, Autoo genom att bygga ett system för order- och lagerhantering med en databas och ett gränssnitt så att man enkelt kunde följa sina ordrar, något som saknades i det stora systemet. Men Autoo gick så dåligt att jag aldrig kunde få ut något arvode för jobbet och det slutade med att jag tog över en BMW som lämnats tillbaka av en kund efter köp. Ett år senare gick Autoo i konkurs.

Redan under vintern och våren år 2000 började det komma tecken på att allt inte stod rätt till i e-handelsbranschen. Det blev svårare och svårare för våra kunder att få in riskkapital till sina projekt och lanseringar. Detta slog förstås direkt på Results kassaflöde eftersom vi till en stor del var aktiva i lanseringsfasen av våra kunders nya projekt. Results egen nyemission på 60 Mkr lyckades inte heller. Läget på marknaden försämrades under hösten och i oktober år 2000 gick Boxman i konkurs som hade varit en

ledstjärna inom branschen och även en stor kund till Result. Affärstidningarna, med Dagens Industri och Affärsvärlden i spetsen, var nu lika snabba på att skriva ner Result som de hade varit att skriva upp bolaget när det gick bra. Ungefär i samma veva dök Ola upp på löpsedlarna och förstasidorna men inte av helt rätt anledning. Vid den här tiden hade Stockholm tre gratis morgontidningar och det hade även kommit en gratis kvällstidning, Stockholm News, som omedelbart fick en konkurrent i form av Everyday vilken var morgontidningen Metros sätt att helgardera sig på marknaden. Det fick till följd att ingen av de två nya gratiskvällstidningarna gick med vinst och Stockholm News lades ner efter bara fyra månader vid årsskiftet 2000-01 (dvs. det egentliga millennieskiftet, men det firades inte och det var kanske lika bra det). Ett par månader senare lades också Everyday ner, men innan dess hann de med att ge alla Resultare skrämselhicka. En dag i mitten på oktober delade kolportörerna som vanligt ut Everyday vid tunnelbaneingången på Slussplan. Men den här eftermiddagen när Result-personal som vanligt tog med sig tidningen för en stunds läsning på väg hem skrek både löpsedeln och förstasidan ut att Ola fastnat i en knarkrazzia och var misstänkt för narkotikabrott. För att brodera ut historien lite så drogs Result in i det hela och om man skulle tro artikeln så var domedagen nära. Enligt principen ingen rök utan eld så blev det några knepiga veckor på Stockholmskontoret när kunder ifrågasatte både det ena och det andra. Result hade som vana att ta en del av betalningen i aktier eller optioner, och därför var innehavet i Results egen portfölj uppe i 30-40 bolag som något år tidigare skulle värderats till miljardbelopp men nu knappt hade något värde alls. Det började bli allt tydligare att personaloptionerna inte var värda mer än det papper de var skrivna på.

Eftersom nyemissionen misslyckats för Result som för i stort sett alla andra internetbolag vid den här tiden återstod inget annat än att börja säga upp folk. Det hade inget med knarkrykten att göra, men tidningarna ville som vanligt tillverka en bra historia även om den inte var sann. Om någon till äventyrs trodde att det bara gällde vecko- och damtidningar så fanns det nu många motexempel för den som ville läsa sådana. Samma tidningar som tävlade om att skriva upp de s.k. dotcom-bolagen tävlade nu istället i

att sänka desamma. Det framgick också att det fanns läckor inifrån Result eftersom uppgifter som pressen omöjligt borde känna till ändå stod att läsa, och det fungerade inte som någon stämningshöjare på kontoret. De långt gångna förhandlingarna med investmentbanken Deutsche Bank strandade kort därefter. Deutsche Bank skulle dels ha gått in som investerare i Result, dels startat en venturefond som Result skulle sköta. Precis före jul fick 18 av de dittills 46 på Stockholmskontoret sluta och det var väl inte någon fantastisk stämning bland oss som var kvar. Liknande åtgärder togs till på de utländska kontoren.

I januari 2001 avbröt Result slutligt sin nyemission på 60 Mkr till följd av det svåra marknadsläget för riskkapital. Emissionen skulle ha gått till vidareinvesteringar i framförallt Sportus och More Nature som båda blödde kraftigt och som nu snabbt kom på obestånd. Samtidigt byttes ledningen för Stockholmskontoret. Edgar ersattes som VD i Sverige av Fredrik som också han kom från Andersen Consulting, men vad kunde han göra? Det kändes nästan som om han blev en målvakt inför avvecklingen. Det fanns knappt några pengar kvar till löner och det enda sättet att undgå konkurs var att dra i nödbromsen. I april 2001 slutade större delen av de som fortfarande var kvar på Stockholmskontoret, däribland jag. På bara några månader hade kontoret reducerats från 46 personer till åtta. Result som bolag undslapp därmed konkurs även om det företag som ett och ett halvt år tidigare slagit upp portarna med buller och bång nu i praktiken var borta. I maj gick det dotterbolag som skötte våra innehav i andra bolag i konkurs. Samtidigt sköt gamla och nya ägare till 10 Mkr i Result för att rädda kvar något av konsultrörelsen men då hade jag lämnat för nya äventyr. Att Result både var en multinationell konsultkoncern och ett kompisgäng som startat ett bolag speglades tydligt av att jag fick en mycket formell uppsägning pga. arbetsbrist författad på ett vattentätt sätt av bolagets jurist samtidigt som jag aldrig fick något tjänstgöringsbetyg som visade att jag jobbat där och vad jag hade gjort. Nu hade jag tillräckliga meriter för att ändå utan problem gå vidare med ett nytt arbete, men för de yngre med kortare arbetslivserfarenhet hade det nog varit bra.

Ola, Jens och Felicio har sedan fortsatt jobba ihop, bland annat med den numera rätt så kända årliga konferensen Sime som handlar om framtidens affärer i en digital värld. Micke gick till ABB och Bombardier och Edgar började jobba på OM. Ralf och Mattias, som liksom jag hade teknisk bakgrund, startade ett business intelligencebolag. Andreas blev kvar i dotcom-branschen och efter att ha jobbat med torget.se startade han pokerlistings.com som matchade pokerspelare med pokersiter. Även VD:arna för våra egna bolag gick vidare. Håkan blev kvar i sportbranschen som VD för Reebok och Jan blev VD för Glocalnet.

När Result kört i diket gällde det att hitta en ny utmaning, gärna inom något som jag inte provat förut. Det var inte heller någon nackdel om det var förknippat med en hygglig lön efter tiden på Result där vi jobbat för minimala löner med siktet inställt på att bygga värde i bolaget och den vägen få lön för mödan i efterhand. Nu blev det inte så och därmed fanns det aningen för lite pengar i familjen men det löste vi genom att flytta inom området från en större fristående villa till ett något mindre och billigare kedjehus som dock har en del uppenbara fördelar. Det ligger bl.a. nere vid Mälaren med fantastisk utsikt och vi bor fortfarande, åtta år senare, kvar i samma hus och stortrivs.

Jag hade plötsligt men kanske inte så lustigt fått lite extra fritid. Familjen tog som alltid en hel del tid, och mycket kär sådan. Men dagarna var inte helt fyllda, något som kändes mycket ovant och inte hade hänt på länge. Beroende på hur jobbjakten skulle utfalla såg det ut som om det skulle finnas en månad eller mer till förfogande. Jag byggde ett order- och lagersystem för Autoo men i övrigt var det rätt så lugnt. Min mamma hade under sina sista år släktforskat en hel del och var och varannan vecka åkt till främst Närke där slakten mestadels kom från för att ta reda på mer om sina rötter. Det enda hon visste innan hon började var det som hennes föräldrar hade berättat, och på den tiden ansågs det i gemen inte vara så viktigt eller intressant med den egna historien bakåt i tiden om man inte var av adelssläkt eller motsvarande. Till skillnad från nationens och landskapens officiella historia som var desto viktigare. Min mamma fick således

börja från början och söka sig bakåt. Hon hade kommit relativt långt bakåt i tiden, kanske i medeltal sju-åtta generationer, vid sitt oväntade frånfälle hösten 1997. Hon hade löpande under åren innan berättat om sina senaste fynd, men jag lyssnade oftast lite förstrött med ett öra och kommenterade någon rolig eller intressant detalj. Jag ångrade i efterhand att jag inte hade visat större intresse för det omfattande materialet eller visat mer tacksamhet för det stora jobb hon utfört.

Jag hade tagit hand om och förvarat hennes dokument men först nu fanns det tid att gå djupare ner i materialet. Eftersom jag har en databakgrund så tyckte jag att en databas var ett lämpligt format att samla både information och struktur i och jag började med att sätta ihop en databas med gränssnitt i MS Access. Med den som grund kunde jag lättare få överblick över materialet och uppskatta det stora arbete som hon lagt ner på efterforskningar. Två saker överraskade mig som det förmodligen också hade överraskat henne. Det första var den höga livslängden som hos många personer i delar av materialet var 70-80 år bland de som nått vuxen ålder, något som stod i bjärt kontrast till befolkningsdata för tidigare århundraden. År 1800 var medellivslängden i Sverige 37 år, och då hade vi de stora missväxtåren på 1860-talet framför oss. Så antingen bestod släkten av stål-män och stålkvinnor vars gener var i det närmaste oförstörbara genom släktträdet eller så fanns det en annan förklaring. Jag hoppas för egen del lite på stålgenerna men den främsta förklaringen visade sig vara att det var en släkt av präster och kyrkoherdar vilka uppenbarligen levde liv som väsentligen skiljde sig från medellivet och skänkte dem långa (och förhoppningsvis goda) liv, detta trots total avsaknad av sjukvård i den mening vi idag avser med begreppet. Med tionde-systemet kunde de leva tämligen obekymrat så länge de upprätthöll traditionerna i släkten...med vissa undantag.

Den andra överraskningen kom när jag i min djupdykning nått tillbaka till Carl Erik Eriksson, född 1642 och död 1721 vid 79 års ålder. Som präst tog han sig namnet Tiselius efter sin födelseort Tisarboda. Han fick tre barn relativt sent i livet, i 40-årsåldern, med Margareta Hallman. Två av dem var

Carl, född 1683, och Zacharias, född 1685. Zacharias, som var född i Hallsbergs församling blev i vuxen ålder kyrkoherde i Axbergs församling. Där gifte han sig med änkan efter den förra kyrkoherden i Axbergs församling, Anna German. Deras äktenskap blev barnlöst eftersom Anna var betydligt äldre och hon avled 1737. Zacharias gifte efter hennes död om sig med den betydligt yngre Christina Dahlbom, född 1717 och således enbart straxt över 20 år när hon gifte sig med den 32 år äldre Zacharias. Christina kunde ge Zacharias vad Anna inte kunnat. De fick åtta barn inom loppet av 16 år och Zacharias var 71 år när yngsta sonen Samuel föddes. Att skaffa åtta barn så sent i livet tog på Zacharias krafter och året efter att sista sonen föddes avled han. Nu stod Christina som ännu inte hunnit fylla 40 år med åtta barn att försörja. För att kunna bo kvar i tjänstebostaden i prästgården och säkra barnens uppväxt siktade hon in sig på den nyanländande kyrkoherden. Dagar lades till dagar och Christinas plan materialiserades. Året efter Tiseliuss död gifte hon om sig med Tiselius' efterträdare, kyrkoherde Gustav Flodinius, men de fick aldrig några barn. Barnaskaran på åtta bör ända ha hållit paret sysselsatta tillsammans med plikterna som herr och fru kyrkoherde. Av de åtta syskonen, sju bröder och en syster, skulle den sjätte i ordningen komma att utmärka sig, men kanske inte på ett så positivt sätt. Adolph Tiselius var född 1748 och förväntades som alla manliga syskon föra familjens tradition vidare och bli präst eller kyrkoherde. Men med sju söner och inte alltför många församlingar i närheten blev konkurrensen honom övermäktig. Adolph blev bokhållare vid Södra Runnarby gård i Ekers församling, ett yrke vi idag skulle kalla revisor. Definitivt ett respektabelt yrke, men det smällde inte lika högt som präst. Han förblev ogift och det såg länge ut som om den grenen av familjeträdet skulle avslutas i och med honom. Men vid 54 års ålder hände något som skulle förändra inte bara hans liv utan även dra vanära över familjen. Man kan i dokument från Örebro häradsrätts höstting år 1803 läsa följande: "Bokhållaren Hr Adolph Tiselius och pigan Catharina Simonsdotter i Runnarby instämde med påstådd plikt för lönskaläge." Med en mer nutida språkdräkt innebar lönskaläge att man haft sex utan att vara gifta. Ordet lönskaläge

har samma ursprung som lönndom och lönnfack, dvs. något som man försöker hålla hemligt. Bevisläget för lönskaläge var inte alltid det bästa på den tiden men i de fall den ogifta kvinnan blev gravid, vilket här var fallet, så var det desto enklare. Då återstod det bara att bestämma vem som var fadern, och kvinnan pressades därvidlag ofta hårt av häradsrätten. Det formella straffet var böter och mannen betalade dubbelt så mycket som kvinnan. För varje gång som någon ertappades så fördubblades bötesbeloppet från tidigare gång och efter tredje gången blev man förvisad från landskapet. Adolph hade som bokhållare en god lön så själva bötesbeloppet var inte det stora bekymret. Det sociala straffet att hamna i skam var för honom det egentliga straffet. Senare på året föddes sonen Gustav som oäkting, dvs. född utanför äktenskapet. Av naturliga skäl kunde han då inte bära släktnamnet Tiseliuss utan fick heta Gustav Adolphsson. Adolphs hälsa försämrades stegvis under Gustavs uppväxt och när Gustav var åtta år dog pappan. Modern Catharina, som kallades Cajsa, hade nu att försörja sig och sin oäkte son på egen hand. De flyttade till Hardemo som ligger ett par mil längre söderut. Som piga och med en oäkting var hon inte attraktiv socialt och förblev ogift resten av livet. Hon fick heller inga fler barn.

För Gustav gick det dock oväntat bra. Trots den tunga starten på livet gick han efter skolgången i lära och blev skomakare. Efter lärlingstiden flyttade han vid 22 års ålder till Lerbäckss församling någon mil söder om Hallsberg och således ungefär tre mil från Örebro. Här öppnade han skomakeri och träffade 1830 den unga Stina Cajsa Nilsdotter, född 1812. De köpte ett hus i Lilla Svaldre i Lerbäck, gifte sig och fick fem barn varav det första dog i barnsäng. Familjen bodde kvar hela livet på samma ort eftersom Gustav blev en etablerad skomakare i bygden. Mellandottern Clara Sofia föddes 1842 och fortfarande var namnbruket sådant att om en släkt inte hade något släktnamn benämndes barnen efter sin far med -son eller -dotter som suffix. Således fick Clara Sofia heta Gustavsdotter i efternamn. Efter uppväxten träffade hon på hemorten en bergsman och skogvaktare vid namn Per Johan Persson. Tycke uppstod och den då 29-åriga Clara Sofia gifte sig 1871 med den fem år äldre Per. De fick fyra barn och namnbruket hade nu ändrats i Sverige så att man alltid ärvde sitt efternamn

efter pappan. Både de två bröderna och de två systrarna fick således heta Persson i efternamn. Som skogvaktare tryggade Per familjens försörjning genom att köpa upp fastigheten Hugghult som bestod av 10 ha åker och 55 ha skog. Den stannade i familjens ägo fram tills att först Per avled 1925 vid 80 års ålder och kort därefter även Clara av hjärnblödning vid 85 års ålder. Då styckades Hugghult upp till tomter som döptes till Tisarbadén och än idag är ett populärt sommarstugeområde. Johan Arvid, min morfar, var nummer två i syskonskaran och föddes 1877. Efter studier bestämde han sig för att bli bildhuggare och startade tidigt ett eget företag inom branschen. Han träffade Alma Sofia Eriksson och de fick vid relativt sen ålder tre barn. Först de båda bröderna Martin och Erik, mina morbröder, och sedan, när Alma Sofia fyllt 40 år, Märta som alltså var min mamma.

Men vari består då överraskningen som utlovades för ett par sidor sedan? Hittills har det mest varit en rätt så ordinär släktkrönika med vissa pikanta inslag. När jag tittade genom materialet och nådde ner till släktnamnet Tiseliussom så snöpligt tappades i en utomäktenskaplig affär så ville jag förstås se efter om det kunde vara den släkt Tiseliussom nobelpristagaren Arne Tiseliussom tillhörde. Efterforskningar gav vid handen att det fanns ett samband i rakt nedstigande led mellan Carl Erik Eriksson, han som tog sig namnet Tiseliussom efter sin födelseort, och kemisten Arne. Dessutom hade den grenen klokt nog aktat sig för utomäktenskapliga förbindelser och därmed behållit släktnamnet även om det skedde i en modifierad form. Carl Erik hade som tidigare berättats tre söner. Zacharias har vi redan följt ända fram till nutid. Carl var två år äldre än Zacharias och skulle bli präst. Nu blev han inte det och ändrade därför sitt namn i vuxen ålder från Tiseliussom till det neutralare Tisel. Släkten fortsatte heta Tisel fram tills att Henrik, född 1803, beslutade sig för att byta tillbaka till det tidigare namnet Tiseliussom därefter följer den grenen av släkten fram till dags dato. Arne Tiseliussom föddes 1902 i Stockholm och hans pappa Hans var matematiker. Efter pappans död flyttade familjen till Göteborg där Arne växte upp. Arne studerade kemi under Theodor Svedberg i Uppsala och fick sedan jobb på hans laboratorium. I och med den djupdykningen var min tid avsatt för släktforskning slut och jobbsökandet gick in i en intensivare fas.

Min gamla strävan att kombinera mina kunskaper inom IT och ekonomi ledde mig till en dialog med OM (senare OMX och numera Nasdaq OMX). OM var från början dels Stockholmsbörsen, dels Optionsmäklarna, dvs. det var en sammanslagning av de båda handelsplatserna för aktier och optioner i Sverige. Förutom att bedriva börshandel så sålde man även börssystem till andra börser i hela världen. Efter en snabb titt på deras produkt-sortiment och kontakt med några jag känt som jobbat där hade det väckts ett visst mått av intresse i mitt huvud och jag kontaktade dem i början av april 2001. Nu mal kvarnar lite långsammare i stora företag, så det var inte förrän i slutet på maj som de hörde av sig för intervjuer. Den första intervjun var med chefen för enheten Research and Intelligence (R&I). Enheten var under uppbyggnad och intervjun gällde en ny befattning som inte funnits tidigare och som hette Architect of Future Products. Det hela lät bra men intervjun blev aningen underlig eftersom den som intervjuade pratade mer än vad jag fick tillfälle att göra. Jag hörde därefter inte av OM på några veckor och kontaktade dem för att höra vad som hade hänt. Man meddelade mig att intervjun skulle "göras om" utan att mer i detalj motivera varför. Denna gång träffade jag chefen för enheten R&I. Men vänta! Jag hade ju redan träffat chefen för R&I i förra intervjun, hade man redan bytt? Nej, det visade sig att den första chefen var chef över exakt en person som sedan var chef över de som var eller skulle bli anställda inom enheten. Jag blev något förvånad över det organisatoriska upplägget men intervjun gick bra och några veckor senare blev jag anställd på OM. Det hade dock hunnit bli sommar och anställningen påbörjades direkt efter semestern.

Den nya avdelningen R&I fick inte rum tillsammans med de övriga i Börshuset vid Stortorget i Gamla stan utan vi satt i ett annex rakt över gatan med adress Trångsund 12. Trångsund är alltså inte enbart en förort i södra Storstockholm utan även en gata i Gamla stan som går förbi Storkyrkan. Efter att rekryteringarna var färdiga var vi sex personer på avdelningen R&I, en chef över en chef över fyra som skulle göra jobbet. Två av oss var arkitekter för framtida produkter och de andra två var affärsanalytiker om man skulle tro den interna nomenklaturen. Vi satt under hösten i Gamla stan för att sedan flytta med resten av OM till Frihamnen där man

beslutat att försöka bygga ett framtida finanscentrum.

Jobbet började bra med intressanta utredningsuppdrag som gjorde att jag lärde känna både folk och produkter inom företaget. De huvudsakliga produkterna som såldes var två system för börshandel, Click och Saxess. Sedan fanns det ett antal frontend-system, dvs. sådana som handlarna själva använde, samt ett antal kringprodukter. Click hade sitt ursprung som system för OM:s egen optionshandel i Sverige men hade tidigt i sin livscykel produktifierats och sålts till ett tiotal länder. Click hade sin styrka i optionshandel men klarade även av aktiehandel utan problem. Saxess var från början Stockholmsbörsens eget interna system för aktiehandel och det var inte alls byggt med tanke på produktifiering. Det var inte förrän OM och Stockholmsbörsen slogs ihop som tankarna på att generalisera och sälja Saxess kom upp. Det var därför ett betydligt svårare arbete och framgångarna för Saxess var inte alls lika stora. Det var mest de egenägda börserna i Norden som körde Saxess men ambitionerna fanns att utöka kundkretsen. En del av problemen kan illustreras med att teamet som skrev testprogramvaran för Saxess var större än teamet som skrev själva börsprogramvaran. Med tanke på att ett avbrott på en börs alltid blir förstasidesnyheter i det drabbade landet var det en klok arbetsfördelning, men ett system som från början hade varit byggt för att säljas hade inte haft samma problem.

Det fanns en hel del intressanta utmaningar i att bygga ett börssystem. De uppenbara var att snabbt och effektivt kunna processa ett stort antal ordrar och hålla matchningsköer av ej uppfyllda ordrar sorterade på bästa sätt. Det hela underlättades väsentligt av att värdepapper såldes i fasta och förutbestämda portioner (t.ex. 100 st.) kallade börsposter och inte i ett varierande antal. Det var sedan upp till köpande och säljande mäklare att hantera sina kunders önskemål om köp respektive försäljning av papper i andra volymer än hela börsposter. Andra utmaningar låg i att kunna garantera att alla handlare, vare sig de satt nästgårds eller i ett annat land, skulle få se alla förändringar i köp- och säljkurser samtidigt, där man med

samtidigt menade en skillnad på mindre än 10 ms. Detta var ett synkroniseringsproblem inom datakommunikation som jag kände mig bekant och bekväm med. För att förstå algoritmerna för matchningen av köp och sälj i detalj bad jag om att få läsa såväl specifikationerna som de teoretiska arbeten som de byggde på. Jag blev något förvånad när jag läste specifikationerna och ännu mer så när det enda teoretiska fundamentet visade sig vara en bok, Transaction Processing av Grey och Reuter. Den var redan då tio år gammal och blev inte yngre med åren. OM ansåg av någon anledning att jag som framtidsarkitekt inte behövde något exemplar av boken men jag var nyfiken och köpte ett exemplar privat i alla fall.

Både Click och Saxess byggde alltså på relativt gamla idéer och tiden från att systemen konstruerats fram till när vi framtidsarkitekter anställdes hade innehållit en del börsincidenter runt om i världen. Regulatorer och myndigheter i många länder började önska sig t.ex. market collars, automatiska funktioner som bromsade eller stoppade handeln för ett, flera eller alla värdepapper när kursrörelserna blev för stora. Man önskade sig överhuvudtaget fler möjligheter att övervaka handeln och även möjligheter att simulera hur olika ingrepp i marknaderna skulle påverka dem. Dessutom var det uppenbart att mindre och mindre kod användes gemensamt i flera installationer av OM:s system och underhållskostnaderna ökade därför markant hela tiden för samtliga kundprojekt. Baserat på det jag fann skrev jag ihop rapporter som delgavs chefsgruppen och styrelsen med jämna mellanrum. Efter ett tag blev det uppenbart att det inte fanns något som helst intresse för nya idéer och alla mina förslag liksom mina R&I-kollegors obönhörligen hamnade i det runda arkivet. Jag började därför misströsta. Att vara Architect for Future Non-products, hur kul var det? Jag hade svårt att motiveras enbart av lönen även om det var en attraktiv och i många fall nödvändig del av resultatet av arbetet. Här var lönen bra men möjligheterna att påverka och göra någon skillnad var i praktiken lika med noll. Redan efter ett år kände jag mig nödsakad att börja leta vidare efter något annat att göra. Mitt tjänstgöringsintyg – här fick jag i alla fall ett – innehöll så många ”synnerligen gott” att jag undrade vad det skulle stått om de verkligen varit intresserade av mitt arbete.

## 9. Akademiska äventyr

Så vad skulle jag göra nu? Jag hade just fyllt 42 år och hade ingen som helst karriärplan – men det hade å andra sidan varit just det som var min plan. Att relativt fritt kunna utforska olika typer av jobb och branscher. Men jag kände efter alla dessa äventyr som mest skett på bredden karriärmässigt ett behov av att dyka ner och fördjupa mig mer varaktigt i någon sektor. Så jag funderade länge och väl på vad som jag kände hade varit mest betydelsefullt längs vägen. Jag kom efter en tids funderande fram till att det var utbildningssystemet som sådant som gjort att jag fått uppleva alla de saker jag varit med om. Jag kom från en enkel bakgrund och utan egentliga ekonomiska resurser, men det svenska skol- och universitetssystemet hade givit mig chansen att utvecklas på ett sätt som jag inte hade kunnat gissa som ung. En tanke började forma sig att jag ville ge något tillbaka genom att själv verka för och vidareutveckla högskolesystemet. Men för att göra det behövde jag bli professor. Att bli professor tar normalt minst tio år efter doktorsexamen och i många fall betydligt mer. Den kortare tiden på tio år var beräknad så att det till att börja med tar ungefär fyra år att bli docent. Man skall då producera forskning som i volym motsvarar en till doktorsavhandling men med betydligt högre krav på kvalitet och självständighet, och därtill ska man ha undervisat i betydande omfattning så att granskarna för docenturen kan bedöma undervisningsskickligheten. Efter att ha blivit docent förväntas den som aspirerar på att bli professor förutom djupare forskning och mer kvalificerad undervisning på alla tre utbildningsnivåerna (grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå) också ha avsevärda administrativa meriter inkluderande ledarskap och sist men inte minst ha handlett minst en doktorand fram till disputation. Det senare

kravet gäller åtminstone på våra stora universitet och om jag skulle bli professor så ville jag bli det på ett universitet och inte en mindre högskola. I själva verket blir de flesta lektorer aldrig professorer, och det av naturliga skäl. Det volymmässigt största uppdraget för universitet och högskolor är att utbilda studenter och den sysslan sköts i första hand av lektorer (disputerade lärare) och på många högskolor även av adjunkter (ej disputerade lärare). De mer forskningsintresserade lektorerna blir så småningom docenter medan de övriga nöjer sig med att vara lektorer. Men jag var lite otålig och dessutom inte helt ung, och tyckte därför inte att jag hade tid att vänta tio år så jag bestämde mig för att försöka bli professor på halva den kortare tiden, dvs. på fem istället för tio eller fler år.

Samtidigt ville jag prova på någon ny miljö och en del surfande på nätet gjorde att jag intresserade mig för Örebro universitet som hade fått ett stort bidrag från KK-stiftelsen (Stiftelsen för kunskap och kommunikation, en forskningsstiftelse bildad av löntagarfondsmedel) för att forska kring e-handel. Det var som bekant ett av mina intressen och som jag dessutom ansåg mig ha stor erfarenhet av, både från Result-tiden men även från Shell med flera system. Jag kontaktade ESI (Institutionen för ekonomi, statistik och informatik) som var den institution som dels innehöll de ämnen jag var intresserad av och dels var mottagare av KK-medlen. Jag träffade Olov Forsgren som var docent och han hade många intressanta forskningsidéer och uppslag. Efter det mötet bestämde jag mig för att försöka börja jobba på ESI trots att det låg 21 mil från Bromma där vi bodde. Men min kalkyl var inte orealistisk. Att åka till OM i Frihamnen från hemmet i Höglandet tog cirka 1 timme och 20 minuter. Det inkluderade byten från spårvagn till tunnelbana, från tunnelbana till tunnelbana i T-centralen samt slutligen från tunnelbana till buss. Tre byten och en hel del spilltid i form av väntetid och gångtid gjorde att jag kom upp i så pass lång restid. Och pga. trängseln på färdmedlen, inte minst i rusningstid, gick det inte att använda restiden till något särskilt kreativt. Så jag jämförde med min tilltänkta resväg till Örebro universitet. Det behövdes i Stockholm bara ett byte och halva restiden jämfört med Frihamnen för att nå Centralstationen, och i Örebro behövdes bara en bussresa utan byten för att nå universitetet från Örebro

centralstation. Dessa två delsträckor var tillsammans inte längre än resan till OM, snarare kortare. Återstod själva tågresan, som visserligen tog två timmar enligt tidtabellen men var användbar tid där jag kunde sitta och jobba hela vägen. Kalkylen pekade på att det skulle gå tidsmässigt jämnt upp att byta jobb och skulle jag dessutom kunna jobba hemifrån ibland så gick tidskalkylen med en klar vinst för Örebro-alternativet.

Resekalkylen plus resurserna för e-handelsforskning övertygade mig om att jag skulle söka mig till Örebro universitet. Det fanns inga tjänster utlysta men efter diskussioner med prefekten, Kerstin Nilsson, så framkom att det fanns en stor brist på kvalificerade handledare för uppsatser på avancerad nivå (magister- och masterexamen) och att man därför kunde ordna ett vikariat redan från december 2002. Jag accepterade det under förutsättning att man vid närmsta möjliga tillfälle sedan utlyste ett fast lektorat med samma innehåll. Dagen därpå klev jag in till Kristina som var min chef på OM och sade upp mig. Jag hade svårt att avläsa om hon blev förvånad eller inte men hon förstod mina skäl och en månad senare var jag på väg västerut.

Under uppsägningsmånaden slutförde jag det som återstod på OM men under tiden kom flera propåer från Örebro om att påbörja handledning av uppsatser redan tidigare. Det var inte svårt att få ledigt från OM och jag handledde examensarbeten för åtta personer redan innan jag hade börjat på ESI. Det var inga problem för mig men rent formellt kan det inte ha gått rätt till, något som dock inte bekymrade vare sig institutionen eller studenterna. Och hur skulle de sistnämnda ha kunnat förstå det? Efter min uppsägningsmånad köpte jag ett årskort i första klass på SJ och började pendla. Jag var förstas medveten om att IT-bubblan som brustit också återspeglades i söktrycket på IT-utbildningarna och att ett flertal av de 24 universitet och högskolor som hade sådana utbildningar befann sig i kris inom informatikämnet. I jämförelse med många högskolor betraktades dock universiteten som säkrare kort av studenterna och nedgången var fortfarande kraftig men inte katastrofal på universitet av Örebros storlek. Jag hade innan jag hoppade på tåget till Örebro (både bildligt och bokstavligt) förhört

mig om hur prognoserna såg ut och till detta också tittat i VHS material. VHS var Verket för högskoleservice och var den statliga myndighet som skötte antagningen till alla universitet och högskolor. Min bedömning var hösten 2002 att den värsta krisen redan hade varit och söktrycket var avsevärt lägre än några år tidigare men stabilt, och att den situation man kunde se nu skulle, så långt en kristallkula nu kan skåda, gälla inom över-skådlig framtid eller möjligtvis förbättras.

Snabbt fylldes mina dagar i Örebro med kurser inom systemutveckling, programmering och vetenskaplig metodlära. Jag blev kursansvarig för kursen i informatik på D-nivå, dvs. magisternivån, och därmed även ansvarig för alla uppsatser på den nivån. Jag lärde mig en del högskoleadministration och fick genom kursansvaret även god erfarenhet av verksamhetsplanering i universitetsmiljö. Men några saker var lite konstiga. Av någon oförklarlig anledning glömde man alltid att fråga mig när det var dags att gå på lunch. Jag satt inte mitt i informatik-korridoren men inte heller avsides. Det var oftast Gunnar som var studierektor som jag åt lunch med de få gånger jag hade lunchsällskap. Jag grubblade inte mer på det utan tog det som att de nog var ovana för att jag var ny. Men efter ytterligare en tid skulle institutionen pga. förändringar i lokalbehovet för omkringliggande institutioner delvis byta lokaler. Det ursprungliga huset på Örebro högskola heter Långhuset eftersom det består av ett flera hundra meter lång och relativt bred mittkorridor från vilken byggnader hängts på i vinkel. I dessa vinkelbyggnader finns både kontorslokaler och undervisningslokaler. Informatikavdelningen inom ESI skulle samlas till ett av vinkelhusen och i stort sett hela avdelningen fick rum på ett våningsplan i huset. Men jag fick istället ett rum ute i huvudkorridoren utanför informatiks avdelning. Snart visade det sig att jag var den ende som inte fått ett rum inom avdelningen och nu blev jag totalt bortglömd vad gällde luncher, fika, m.m., utom av sagde Gunnar. Det blev aningen obekvämt att fråga några om de skulle på lunch för att få svaret "lite senare" och sedan inom tio minuter se samma personer på väg till lunchrestaurangen i Långhusets undervåning. Jag försökte förstå vad som hände men utan större framgång. Jag kom

ungefär så långt som att försöka tolka uttalanden som ”du är ju från Stockholm, vad gör du här?” men inte länge. Meritmässigt gav vikariatet mig den erfarenhet jag behövde och resten kunde jag hantera. Jag hade familj och vänner på annat håll och var inte beroende av ESI på det sättet. Men mina planer på att flytta tillbaka till den stad båda mina föräldrar kom ifrån hade fått sig en rejäl törn. Det hade varit betydligt jobbigare om jag redan varit nyinflyttad i Örebro med behov av att skaffa ett socialt umgänge.

Efter ett tag började pendlandet ta ut sin rätt. Jag försökte jobba hemifrån någon eller några dagar i veckan. Om ett möte började klockan halvnio på ESI så behövde jag gå upp kl. 03.30 för att hinna till första tåget till Örebro som gick 05.37 från Centralen. Så tidigt gick inte spårvagnen så jag fick gå till Brommaplan istället för att ta ett av de första tunnelbanetågen in till stan. Då kunde jag inte lämna barn på dagis men istället hämta. Eftersom dagis stängde 17.30 behövde jag åka 12.50 från Örebro universitet för att med en viss marginal vara framme innan stängningsdags. Och marginaler behövdes, SJ var inte alltid det punktligaste av färdmedel. Det krävdes bara ett litet snöfall för att förseningarna skulle komma som ett brev på posten. Eller ett skyfall. Eller ett mindre väl underhållet lok på spåret. Eller en likaledes mindre väl underhållen bom som inte ville fällas. Eller...nästan vadsomhelst. Anna blev ofta hämtad sist av alla barn på dagis. Alla andra barn hade gått hem och lokalen var mer eller mindre stängd. Hon satt utanför med en fröken, skulle pappa aldrig komma?

Men det var inte bara förseningarna som var besvärliga. Jag hade köpt årskort i första klass för att jag trodde det skulle bli lugnare, tystare och bekvämare att resa. Men alltför ofta använde medresenärerna sin tågresaför att klara av alla telefonsamtal på jobbet, och när en hurtig försäljare högt drog samma skämt för den tionde kunden i rad kunde man själv hålla sig för skratt. Nuförtiden har SJ infört tysta avdelningar på tågen, men bara i andra klass. Min lösning var också att åka i andra klass, det var ofta tystare och lugnare där än i första klass. Men det som dock tog mest på krafterna var den långsiktiga hjärneffekten. Det var inte så jobbigt att

pendla om man undantar förseningarna och babblet. Jag kunde oftast använda tiden till att jobba och min ursprungliga kalkyl såg ut att hålla relativt bra. Men efter ett år började jag märka att jag dagen efter att jag rest hade svårt att fokusera och samla tankarna. Själva resdagen var normal men dagen efter, även om jag jobbade hemifrån, hade en sorts resebaks-mälla. Det här blev bara värre och värre under åren som gick.

En dag på hösten 2004 fick jag en underlig fråga. Den kom inte direkt utan som någon slags muntligt kedjebrev där jag befann mig en bra bit bak i kedjan. Det skulle röra sig om en allmän undran från rektor om vem som ville nominera statsminister Göran Persson till hedersdoktor, i vilket ämne som helst. Det viktiga var personen, inte ämnet. Rektor själv fick inte föreslå hedersdoktorer, det måste komma från en fast anställd professor eller lektor ute i verksamheten. Det lät för mig som ett underligt önskemål av flera skäl. Det verkade högst olämpligt att utse just statsministern eftersom det var han som drev igenom att Örebro blev universitet fem år tidigare. När Örebro högskola ansökte om att bli universitet sade Högskoleverket nej efter en omfattande utredning med en utländsk expertpanel, med motiveringen att högskolan inte uppfyllde de uppsatta kriterierna. Men Göran Persson valde att gå emot Högskoleverket och förmådde sin regering att utnämna Örebro till universitet från 1999. Det verkade också konstigt att ämnet för hedersdoktoratet var valfritt, normalt utses man i det ämne man bidragit till, men jag tolkade det som att man bara ville maximera möjligheten att få Persson nominerad. Frågan gick först till professorerna i statsvetenskap och retorik som var de ämnen som låg närmst till hands, men de tackade nej. Då tillfrågades övriga lärare på Humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteten men ingen ville föreslå Persson. Därefter gick frågan till övriga fakulteter men ingen lärare nappade. Till slut inkom ett förslag från en adjungerad professor på Örebro universitetssjukhus som föreslog att Persson skulle bli hedersdoktor i medicin, trots att det inte fanns någon medicinsk fakultet i Örebro. Som adjungerad var förslagsställaren inte fast anställd, men det var förmodligen inte så noga att följa regelverket vid det här tillfället. Huvudsaken var att det inkommit ett förslag

och det godkändes utan diskussion. I en artikel i tidningen Expressen tillfrågades Örebro rektor om motiven samma dag som ceremonin skulle äga rum.

### ***Känsliga frågor***

*Vad är det här för larv?*

*– Det här är ju inte särskilt offentliga processer...det är känsliga frågor när man diskuterar namn, svarar Gidlund.*

*Men varför blir han doktor?*

*– Göran Persson har haft ett stort engagemang för oss vid övergången från högskola till universitet. Han har gästföreläst här och invigt byggnader. Och så har han tidigare studerat här.*

*Är inte sanningen att han får doktorshatten därför att han fixade så ni kunde bli universitet?*

*– I någon mening kan man säga att det ligger någonting i det.*

Men det skulle visa sig det fanns ett till motiv som kanske var ännu listigare. Örebro universitet hade sedan många år en sjuksköterskeutbildning men ingen läkarutbildning. En läkarutbildning låg högst upp på den strategiska önskelistan och vilken bättre markering fanns det än att utnämna statsministern till hedersdoktor just i ämnet medicin? Perssons hedersdoktorat fick sedan ett rättsligt efterspel. Ordförande i Institutet mot mutor skrev till riksåklagaren och bad om en utredning: hade Göran Persson tagit emot en muta och hade Örebro universitet i så fall gjort sig skyldigt till bestickning? Utredningen ledde inte till fällande dom men utnämningen togs upp i Konstitutionsutskottet i riksdagen.

Mitt vikariat förlängdes men någon fast tjänst lystes inte ut. Jag undrade om ESI tänkte långsiktigt och bestämde mig för att testa institutionen för att se om de verkligen menade allvar med att bygga upp ämnet informatik eller inte. Sedan anställningsreformen 1999 fanns det i Högskoleförordningen en rättighet för lektorer som hade tillräckliga meriter att efter ansökan och vederbörlig sakkunniggranskning befordras till professor. Jag

kontaktade fakulteten som ESI låg under för att förhöra mig om processerna och procedurerna för befordran så att jag när jag blivit fast anställd som lektor på sikt kunde söka befordran till professor. Döm om min förvåning när beskedet blev att en sådan ansökan skulle komma att avslås för att det inte vore rättvist om ämnet informatik skulle ha fler professorer än företagsekonomi när båda ämnena låg inom samma institution. Ett mycket märkligt svar som jag sökte förtydligande av hos dekanen. Jag fick samma svar där, i båda fallen enbart muntligt och det förstod jag mycket väl eftersom det inte fanns något stöd i vare sig Högskoleförordning eller lokala bestämmelser för ett sådant förfarande. När Örebro blev universitet 1999 ville man tvätta bort högskolestämpeln genom att utlysa och tillsätta professorer inom alla prioriterade ämnen. ESI:s tre ämnen företagsekonomi, statistik och informatik tillhörde dessa ämnen och genom att erbjuda mycket goda villkor och löner önskade man locka till sig ledande professorer från andra universitet som kunde tjäna som ämnesföreträdare och bygga ämnena vidare. Detta blev en dyr historia för Örebro som därefter inte satsade på så många fler professurer. Återstod då att bli professor befordringsvägen och det borde enbart vara till gagn för ett lärosäte att få fler professorer, dessutom till låg kostnad eftersom en befordran inte automatiskt innebar högre lön. Men i Örebro, åtminstone inom den fakultet som ESI tillhörde (humaniora och samhällsvetenskap), tänkte man istället i oklara termer av "rättvisa", där det var "orättvist" om det skulle befordras en lektor i informatik innan någon i företagsekonomi därför att det senare var ett större ämne. Att det hela borde handla om kompetens snarare än ett ämnes storlek föll dem inte in. Därmed förstod jag att jag stod vid vägs ände och att min plan skulle behöva justeras. Jag hade använt ett par år av min tid till att titta in i en återvändsgränd och det långsmala Långhuset kom att kännas som just en sådan trång gränd för återstoden av min tid på ESI. Min femårsplan hade fått sig en törn och nu kvarstod att antingen begrava planen eller slicka såren och blicka framåt. Återstod bara att i så fall fundera ut vart.

I slutet av min tid på Result, i början av 2001 när det blivit tydligt att den s.k. IT-bubblan var på väg att spricka och att det fortsatt skulle gå

utför, sökte jag ett utannonserat lektorat på KTH-delen av DSV som en backup om mitt kommande jobbet inte skulle resultera i någon anställning. Efter att sakkunniga utvärderat de inkomna ansökningarna placerades jag av tjänsteförslagsnämnden på KTH som delad etta. Nämnden kallade in fyra sökande till intervjuer och de genomfördes under en intensiv dag. På nämndens efterföljande beslutsmöte rankades jag som etta för anställningen och därmed var nämndens arbete avslutat. Ett skriftligt besked skickades till DSV med utfallet av nämndens ärendehantering och det som återstod var bara att erbjuda en anställning. Det fanns dock en gammal regel som gällde för vissa statliga anställningar som gick ut på att om den förordade sökanden inte hade tidigare erfarenhet av de aktuella arbetsuppgifterna så kunde arbetsgivaren inleda anställningen med sex månaders provanställning för att utvärdera huruvida den sökande klarade av arbetsuppgifterna. Regeln fick enbart användas vid grava tvivel på arbetsförmågan och även då med stor återhållsamhet. Det rådde emellertid mycket stor oklarhet om regeln verkligen var tillämplig för lärartjänster vid universitet som i huvudsak reglerades i Högskoleförordningen, och i förordningen fanns ingen möjlighet till provanställning. Dessutom förelåg här inte några tvivel på arbetsförmågan, men KTH bestämde sig ändå för att chansa på att tillämpa regeln och erbjuda mig en provanställning.

För att förhindra maktpolitiska spel och tricks på institutionsnivå så hanteras alla anställningsärenden på universitetet av tjänsteförslagskommittéer på en högre nivå än institutionen. Tanken är att institutionen inte ska kunna påverka urvalsprocessen mellan de sökande och därför inte kunna favorisera någon kandidat. Men några personer på KTH hade inte glömt striden med UFND fyra år tidigare och det hade förstås inte jag eller någon annan inblandad för den delen heller gjort. Men emedan de flesta inblandade såg det som ytterligare ett kapitel i en gammal konflikt från 70-talet mellan två före detta delar av en ursprungsinstitution verkade ett fåtal på KTH inte kunna lägga det bakom sig. Hur det skulle kunnat vara mitt fel gick inte att förstå. Att det inte bottnade i några som helst problem med min avhandling var alla inblandade, handledare, opponent och betygs-

nämnd, övertygade om. Det hade deras agerande både före och under disputationen övertygande vittnat om. Ändock fanns det något kvar, men även om det hade varit en tråkig och pressande tid både för institutionen och mig förstod jag inte varför det skulle hållas mot mig som person långt efteråt när jag bara var en bricka i ett större och mycket gammalt spel. Och någon annan anledning till att bli aktivt motarbetad kunde jag inte se.

Men återopandades denna regel blev jag bara erbjuden en provanställning på sex månader med rättighet för arbetsgivaren att avbryta efter den tiden utan att behöva ange något skäl. Jag kände starkt att så skulle bli fallet oavsett hur bra jag presterade och oavsett hur många timmar jag jobbade över utan ersättning. Eftersom jag formellt sett hade fått ett erbjudande om anställning gick det inte att överklaga till Överklagandenämnden för högskolan, den instans dit man kan vända sig om man anser att rangordningen av de sökande blivit felaktig och att fel person därför fått anställningen. I den ekonomiska situation familjen befann sig efter Result-även-tyret så tyckte jag inte att jag kunde sätta deras trygghet på spel, åtminstone inte i detta spel med så dåliga odds. Nu visade det sig att jag inte behövde något backupalternativ eftersom jag precis samtidigt fått jobb på OM, men jag var ändå förvånad över hur KTH behandlat ärendet.

Från DSV rapporterades det tre år senare att de negativa personernas inflytande hade minskat i takt med att fler seniora lärare och forskare anställdes. Den tidigare rätt så tunna professorskåren på DSV hade ökat betydligt de senaste åren. Jag var tämligen säker på att återigen bli rankad etta om ett lektorat skulle komma att utlysas, men var jag beredd till ytterligare ett varv med duster om så behövdes. Eller fanns det något lika lockande någon annanstans, inom eller utanför akademien? Detta krävde ett visst funderande och jag ägnade hösten 2004 till dess grubblerier samtidigt som jag fortsatte mitt förvärv i Örebro. Inget där fick mig dock att vilja stanna. Samtidigt ville jag inte avbryta min plan innan jag givit mig själv ett ordentligt försök och att avbryta nu vore att ge upp innan jag kommit halvvägs. Jag letade efter annonser om lektorat men IT-bubblans efterdyningar låg fortfarande som en våt filt runt ansökningstalen och därmed

runt institutionsstyrelsernas mod att satsa framåt med nyanställningar. Samtidigt som jag visste att DSV, som var Sveriges i särklass största data-institution, hade börjat se en ljusning efter bubblan och både såg och framförallt förväntade sig en expansion de kommande åren. När den förväntade annonsen så dök upp i början av 2005 hade jag redan en mer eller mindre färdig ansökan i bakfickan och skickade in den långt innan ansökningstidens slut. Nu gick förstås inte vare sig sakkunnigbedömningarna eller lärarförslagsnämndens arbete fortare för det så det dröjde tills slutet av våren 2005 innan beskedet kom att jag hade rangordnats som etta. För andra sökande var förmodligen själva sakkunnigprocessen det spännande och ovissa men för mig var det snarare vad som skulle ske efteråt innan erbjudandet om anställning skulle komma som var det ovissa. Jag hade under tiden tagit reda på att provanställning inte tillämpats på något lektorat från tiden för mitt förra erbjudanden och fram till aktuell tidpunkt i något ämne på hela fakulteten. Samtidigt hade också jag bestämt mig för att denna gång kontakta fakulteten och slåss till slutet mot eventuella begränsningar i en erbjuden anställning. Jag meddelade DSV båda sakerna och väntade, beredd att ta strid. Några veckor senare fick jag ett helt vanligt erbjudande om tillsvidareanställning utan några villkor, och det var i efterhand inte så förvånande eftersom det handlade om ett annat universitet (SU) även om det var samma institution. I augusti 2005 började jag som lektor på SU-delen av DSV och åkte samtidigt en sista vända till Örebro för att hämta hem mina saker därifrån.

Efter Alkestis-bolaget hade Love och jag tillsammans med ett par doktorander startat ett nytt forskningsbolag, Doctor Decide, som skulle bli det som Alkestis aldrig blev. Jag hade under tiden sedan Alkestis utvecklat nya algoritmer som även denna gång blev basen för ett företag. Vi färdigställde ett program och skrev en affärsplan och marknadsplan och rekryterade vår första VD till bolaget. Läsåret 2002-03 ställde vi upp i Venture Cup som är en affärsplanetävling för att utveckla en affärsidé. Venture Cup var indelat i tre steg med delfinaler i varje. Vi vann delfinalerna i steg ett och två och gick därmed vidare till steg tre. I det tredje och sista steget, den slutliga finalen, skulle vår dåvarande VD presentera caset för juryn bestående av

erfarna innovatörer och investerare. Tio case hade gått till finalen, och varje case fick en pitchtid på tio minuter. Casen skulle till stor del bedömas på presentationen då affärsplanerna bedömts grundligt i de två tidigare tävlingsomgångarna. Vi förberedde noga vårt budskap och trimmade powerpoint-presentationen. Men vid framträdandet började vår VD frånga det inövade manuset och förklara en del detaljer varvid de tio minuterna rusade förbi utan att huvudbudskapet kom fram. Moderatoren klippte vid elva minuter och baserat på det avkortade framträdandet blev vi inte en av de tre slutliga pristagarna. I och med detta bytte vi VD och hade nu vår andra VD på ett par år. Året efter utlyste de tre lärosätena KI, KTH och SU en gemensam innovationstävling där priserna var både pengar och hjälp med t.ex. patentansökning. Eftersom vi funderat på att patentera våra algoritmer så bestämde vi oss för att delta i tävlingen. Det gick bra och vi kom på andra plats. Förutom en prissumma fick vi också hjälp med en patentansökan som något år senare gick igenom i USA där mjukvarupatent är tillåtna till skillnad från i Europa. I samband med detta bytte vi VD igen och var nu inne på vår tredje VD på lika många år. Problemet vi hela tiden hade var att ingen av våra VD:ar ville sätta sig in i hur programvaran fungerade och då blev det svårt att aktivt och framgångsrikt sälja produkten.

Förutom undervisning och forskning på DSV ville jag också bidra till att bygga institutionen ännu starkare. Det fanns på den tiden två utbildningsprogram, Systemvetenskap och IT & kommunikation, men det fanns en efterfrågan som var bredare än så och DSV hade med sina många och breda kompetenser en utmärkt position att bryta ny mark vad gällde IT-utbildningar i Sverige. Samtidigt hade några av förslagen i vår UD-utredning om IT i biståndet börjat få fäste på Sida och jag fokuserade initialt på det. Ett av förslagen hade varit att inrätta ett nationellt kompetens- och forskningscentrum för frågor kring just IT i biståndet och Sida hade några år senare tagit tag i rapporten och beslutat att genomföra förslaget. Efter ett anbudsförfarande hade den efterföljande Sida-ledda utvärderingen funnit att Stockholms universitet var det mest lämpade lärosätet att vara värd för ett sådant centrum. Centret fick namnet Spider (Swedish Programme for ICT in Developing Regions) och finansierades med 30 Mkr per år. Jag

deltog i uppbyggnadsarbetet genom att arbeta i managementkommittén som startade centret och som också delade ut det första årets projektmedel. Men när centret kommit igång riktade jag fokus åt ett annat håll. Ett av förslagen hade varit att anordna universitetsutbildningar i ITC4D (ICT for development, dvs. IT i biståndet) och nu hade jag i och med lektoratet en möjlighet att förverkliga det. Planeringen tog en hel del tid inklusive fastställande av utbildningsplanen i fakulteten och kontraktering av alla lärare som av nödvändighet till viss del måste komma utifrån eftersom jag ville väva in erfarenhet av fältarbete i kurserna. Programmet annonserades att starta hösten 2006 och det kom in såväl svenska som internationella ansökningar. Söktrycket var stort och vi antog 75 personer till de 60 platserna men tyckte att vi kanske varit lite väl vågade i dimensioneringen. Ett så stort bortfall var inte vanligt på de övriga programmen. Registreringen veckan innan den första terminsveckan blev kaotisk då en stor del av de antagna samtidigt var nya i Sverige och behövde hjälp att hitta bostad och att förstå mycket annat i det svenska samhället, men med förenade krafter lyckades studievägledningen och annan personal lösa de problem som uppstod. Veckan därpå var den första terminsveckan och jag hade den första föreläsningen på första kursen på programmet. Till min förvåning var det inte mycket mer än halvfullt i föreläsningssalen. Kanske var studenterna sena? Kanske var det svårt att hitta dit? Den första föreläsningen var obligatorisk eftersom den innehöll en mängd information av administrativ karaktär som det var viktigt att känna till. Jag väntade en kvart med att starta föreläsningen. Kanske var det fel på tunnelbanan? Nej, andra föreläsningar verkade ha startat i tid med rätt antal personer. Jag väntade en kvart till. Ingen förbättring, inga fler kom. Jag påbörjade föreläsningen och på rasten gick jag till studievägledningen. De hade inget svar och inga teorier om vad som hänt men började undersöka saken. Några dagar senare framgick vad som hade inträffat. DSV hade blivit offer för en människosmugglarliga som mot skyhögt betalning skeppade in unga vuxna innanför gränsen till Schengen-området där de sedan kunde röra sig fritt fram till den destination de valt. Vårt utbildningsprogram blev till en envägs charterresa för

skrupelfria arrangörer, och det visade sig senare att trots fina och övertygande dokument så existerade antingen inte personerna alls eller i vilket fall inte deras betyg. De var för länge sedan borta ur landet och programmet fick fortsätta med de 20 som var riktiga studenter. Nu hade vi lärt oss något och året efter hade DSV betydligt noggrannare kontroller av studiemeriternas äkthet och fick därför mestadels riktiga studenter.

Efter att ICT4D-programmet hade startat ville jag gärna utveckla institutionen vidare. Jag såg behov av ett flertal utbildningsprogram som kombinerade olika kompetenser. Tydligast såg jag det inom ekonomiområdet, kanske eftersom jag själv hade en examen inom det området. Jag utarbetade några förslag till nya utbildningsprogram och presenterade dem för institutionsstyrelsen. Paketeringen var viktig och jag kunde presentera uppskattningar på ett kommande söktryck om utbildningarna skulle starta. Till att börja med föreslog jag att vi skulle starta ett kandidatprogram i Ekonomi och IT på SU som byggde till lika stora delar på kurser från företagsekonomi och DSV. Vidare föreslog jag ett kandidatprogram i Affärssystem på KTH som byggde på kurser från Ingenjörsskolan på KTH och DSV. Det senare programmet var mer tillämpat men hade även det dubbla ämnesmässiga baser inom IT och företagsekonomi. Programmen blev från start populära och översökta trots minimal kännedom hos första årskullens sökande och i en nylig undersökning på KTH har det visat sig att inkomstlönelnerna för studenter från Affärssystemprogrammet är högre än från något av civilingenjörsprogrammen på KTH. Det var också ett kvitto på hur väl DSV fungerade på KTH.

Mina arbeten med att bygga ut DSV:s programutbud ledde 2006 till att jag blev kontaktad av dekanus för Samhällsvetenskapliga fakulteten där DSV ingår. Hon undrade om jag ville ingå i fakultetens Bolognagrupp som bestod av åtta personer vars uppgift var att leda arbetet med att anpassa fakultetens alla utbildningsprogram och kurser till det nya s.k. Bolognasytemet. Det innebar att alla kursplaner skulle omformuleras i termer av lärandemål, vad en student skulle ha för specifika färdigheter efter slutförd kurs, i stället för att enbart beskriva kursinnehållet. Det innebar även att

målrelaterade betyg skulle införas där varje betygssteg på skalan A-F skulle beskrivas i termer av vad man skulle ha uppnått kunskapsmässigt snarare än att ange poänggränser eller att 40% av poängen på en tentamen innebar godkänt. Jag accepterade fakultetsuppdraget och deltog i gruppens arbete med att samordna Bologna-arbetet. Gruppen skrev också riktlinjer för dess införande på institutionerna.

Med programmen Ekonomi och IT och Affärssystem väl etablerade fortsatte jag verksamhetsutvecklingen på DSV genom att titta på ytterligare möjliga program att starta. De båda programmen som kombinerar ekonomi och IT är på grundnivå och de som läser programmen får en utmärkt bas att stå på i yrkeslivet. Men de studenter som siktar på ledningspositioner i organisationer har ofta nytta av en spetsutbildning på avancerad nivå, det som efter 2007 kom att kallas masterprogram. Det är tvååriga program som bygger på den treåriga grundutbildningen. Jag tänkte mig ett sådant program på DSV som kombinerade ledarskap och strategiskt tänkande med IT som ett viktigt verktyg för att initiera och styra förändringar i organisationer. Jag föreslog därför institutionsstyrelsen att DSV skulle inrätta ett masterprogram i Strategic Management of IT. Programmet skulle gå på engelska för att locka till sig både svenska och utländska studenter. Även här tänkte jag mig en blandning av 50/50 mellan företagsekonomi och DSV-kurser. Jag förhandlade fram villkoren med Företagsekonomiska institutionen. Programmets utbildningsplan godkändes i fakultetsnämnden och startade enligt plan hösten 2008.

Men jag tänkte mig inte enbart starta utbildningar med ekonomianknytning även om de två ämnena naturligt har många beröringspunkter. Från min egen studietid på grundnivå, som nu låg ett femtontal år tillbaka i tiden, mindes jag att det aldrig fanns något rent datavetenskapligt program i Stockholm. Det fanns ett civilingenjörsprogram på KTH och det var det som passade mig bäst. Men för de som inte ville gå ett ingenjörsprogram fanns då antingen systemvetenskapliga linjen hos oss på DSV eller matematikerlinjen på SU, båda med datavetenskapliga inslag men huvudfokus någon annanstans. Däremellan fanns inget som motsvarade t.ex. C-linjen

i Linköping eller DVL i Uppsala. Jag föreslog institutionsstyrelsen att vi skulle starta ett datavetenskapligt program för att kunna erbjuda studenter detta eftersom det saknades i det dåvarande utbudet i Stockholmsområdet. Även detta program antogs av styrelsen och godkändes av fakultetsnämnden under namnet Datavetenskapligt kandidatprogram (DVK). Hösten 2008 kunde även DVK välkomna sin första kull studenter.

Forskargruppen DECIDE har fungerat utmärkt och vare sig jag eller Love, som redan som doktorander startade gruppen 1994 och varit de båda forskningsledarna, har haft ett särskilt betungande uppdrag i ledningen av gruppen. Doktoranderna är och har varit duktiga och relativt självgående. Vi har helt olika inriktningar inom ämnet. Love är logiker och matematiker och forskar inom det tillsammans med likasinnade kollegor och har även doktorerat i matematik för några år sedan. Jag forskar inom algoritmer och datavetenskap, med fokus på modellering och beräkningsbarhet inom beslutsanalys. Dock har vi en närmast perfekt deal. Pga. min familjesituation kan jag inte åka på konferenser så Love, som dessutom gillar att resa, åker på dessa och presenterar mina resultat mot att han står med på artiklarna. En win-win deal för oss båda. All forskning leder dock inte till publikationer. Min tidigare forskning inom företaget Preference (f.d. Doctor Decide) i beräkningsbar beslutsanalys ledde till några frågeställningar av generell art men som saknade kända lösningar. Ett problem var att beräkna tyngdpunkter i mångdimensionella rymder, s.k. hyperkuber. Dessa hyperkuber hade besvärliga former där hörnen ofta skars av hyperplan och antalet begränsningsytor till hyperkuben blev mycket stort. De kända algoritmerna för att beräkna tyngdpunkter i sådana hyperkuber byggde på att beräkna alla hörn i hyperkuben, vilket låter enkelt och det går snabbt i få dimensioner men växer exponentiellt när antalet dimensioner ökar. För 40 dimensioner skulle beräkningen ta ett år och för 80 dimensioner skulle den ta tid motsvarande solsystemets ålder. Nu var tanken dock att bygga ett interaktivt datorprogram och då var det lite för lång tid att vänta. Jag konstruerade då approximativa algoritmer som löste samma problem på några millisekunder, och approximationerna var aldrig mer än ett fåtal procent fel jämfört med de exakta värdena. Eftersom jag tagit fram resultaten inom

företaget och det innebar en så stor konkurrensfördel på marknaden så fick algoritmerna bli företagshemligheter istället för ett antal publikationer. Ett annat problem var att lösa system av ekvationer styrda av en bilinjär målfunktion, dvs. det matematiska uttryck vars värde man ville göra så stort eller så litet som möjligt. Området kallas bilinjär programmering, men ordet programmering har inom optimeringslära en helt annan betydelse än inom datalogi. Bekymret var att så fort den s.k. målfunktionen inte var linjär så tog det för lång tid att lösa uppgiften om man ville ha ett interaktivt datorprogram. Jag utvecklade då algoritmer för olika specialfall som tillsammans löste problemen för de beslutssituationer som datorprogrammet var konstruerat för. Eftersom jag tagit fram även dessa resultat inom företaget och det innebar en stor marknadsfördel för datorprogrammet så fick algoritmerna bli föremål för en patentansökan istället för publikationer.

Men jag publicerade ett antal andra forskningsresultat och snart hade jag tillräckligt med meriter för att söka befordran till professor. Till skillnad från i Örebro handlade det här om att ha presterat tillräckligt inom forskning, utbildning, administration och ledarskap, men jag ville inte skicka in ansökan förrän jag översteg kraven med bred marginal. Vid det här laget hade jag handlett ett flertal doktorander till disputation med ytterligare flera i pipeline. Jag hade undervisat på ett större antal kurser på alla nivåer och listan på forskningsartiklar var ett antal sidor lång. Vis av tidigare erfarenheter i Örebro kontaktade jag ändå fakultetens lärarförslagsnämnd, men de tyckte nog jag mest att lät ängslig och uppmanade mig bara att skicka in ansökan. Efter ett antal månaders väntan och en sakkunnigprövning som jag inte såg eller hörde något av men visste genomfördes kom så ett utdrag ur lärarförslagsnämndens protokoll på posten och jag blev professor från februari 2007. Jag hade uppfyllt min femårsplan med ungefär ett halvårs marginal.

Under hösten 2007 stod det klart att Love skulle komma att efterträda den dåvarande prefekten från läsåret 2008-2009 och jag kom därför att efterträda Love som enhetsföreståndare för Programvaruutveckling (PVU)

från höstterminen 2008. PVU är en enhet på 50-60 personer och med budget- och personalansvar är enhetsföreståndarjobbet egentligen detsamma som ett prefektskap på en institution av motsvarande storlek. Jag började omedelbart att strukturera kursutbudet inom programutveckling så att vi kunde återanvända delar och moment av kurser för att höja kvaliteten på utbildningarna. Föreståndarjobbet innebär stimulerande möjligheter att utveckla sidor hos mig som jag inte provat tidigare. Visserligen har jag i många projekt varit projektledare och därmed arbetsledare med personalansvar, men en enhet med uppemot 60 personer där jag inte har daglig kontakt med de flesta är en upplevelse av en annan dimensionalitet. Att hålla medarbetarsamtal och lönesamtal i stor skala kräver viss planering. Just lönesättningen är en lite känslig fråga eftersom det finns ett antal faktorer som begränsar friheten i att sätta lön samtidigt som den så adekvat som möjligt ska återspegla prestationen som varje medarbetare utför inom utbildning och forskning. Det är inte svårt men kräver eftertanke och är alltid en balansgång.

Förutom sommarlovet är julhelgen en tid för återhämtning och för att vara med familjen. Jag har märkt att jag nu behöver dessa mer än tidigare. Återhämtningen behövs på ett annat sätt när jag är chef över 60 personer än när mitt arbete bestod av andra arbetsuppgifter, nästan oavsett hur komplexa de var. Det finns mindre utrymme för att själv planera arbetsdagarna och en hel del tid går åt till oförutsedda händelser. Det är också en mycket platt organisation där jag är direkt chef för de 60 medarbetarna och inte via ett system av gruppchefer. Det kräver sin tid att i detalj vara insatt i arbetsförhållandena och dito bekymren för sin personal, och som chef får man ta del av bekymmer av varierande sort, allt ifrån arbetsrelaterade till personliga. Jag har under åren samlat på mig erfarenheter från ett stort antal arbetsplatser och föresatt mig att försöka att inte återupprepa de misstag som jag sett. Lärkurvan är brant och det tar på krafterna att försöka lära sig chefskapet i stor skala och samtidigt försöka vara den chef jag själv skulle velat ha, men det är framför allt stimulerande.

En dag under midsommarhelgen 2008 ringde mobilen. Vi var på landet och där är mottagningen allt annat än bra. Därför ber jag alltid de som behöver ringa att istället använda vår fasta telefon och jag trodde att jag givit det numret till alla även på jobbet som eventuellt behövde nå mig under semestern. Men uppenbarligen hade jag inte det och jag fick springa ut på vägen för att försöka fånga skärvor av den mobilsignal som gynnsamma dagar hade godheten att nå fram genom den täta granskogen. Detta var tydligen en sådan gynnsam dag och jag svarade. Genom den hackande signalen uppfattade jag Robban, professor på DSV och en av ledamöterna av Samhällsvetenskapliga fakultetens valberedning för valet till fakultetsnämnd. Fakultetsnämnden består av 21 ledamöter och leds av dekanen, som förutom att vara fakultetsnämndens ordförande också har ett antal andra ledningsfunktioner inom fakulteten, allt enligt den delegationsordning på universitetet som beskriver och styr den formella delen av universitetsorganisationen. Dekanens ställföreträdare är prodekanen som även har ett antal egna arbetsuppgifter att hantera. Hela fakultetsnämnden inklusive dekan och prodekan väljs på tre år i taget och valberedningens uppdrag var nu att ta fram ett sådant valförslag inför perioden 2009-11. Robbans fråga gällde prodekanatet och var lika kort som otydlig. Inte otydlig från hans sida men mobilförbindelsen lämnade en del övriga att önska. Dekanen ställde upp till omval men pschrzzzz. Uppkopplingen bröts och jag gick längre bort på vägen i jakt på mobilsignal samtidigt som jag försökte ringa tillbaka. Var var vi nu? Jo, dekanen ställde upp till omval men prodekanen hade pga. hälsoskäl plötsligt tackat nej till omval. Mitt idoga arbete i Bolognagruppen och med verksamhetsutveckling på DSV hade placerat mig högst upp på listan av kandidater. Var jag intresserad av att bli prodekan för den kommande treårsperioden? Jag behövde tänka efter ungefär lika lång tid som radiovågorna behövde för att nå mobilmasten. Jag kände relativt väl till fakultetens arbete och tyckte att det verkade vara både intressant och givande. Självklart ville jag det. Efter intervjuer med valberedningen och dekanus blev valberedningens förslag att jag skulle bli prodekan och vid valet på fakulteten i oktober gick valberedningens förslag

igenom. Således blev jag vald som prodekan för Samhällsvetenskapliga fakulteten för den nuvarande perioden 2009–11.

För att förbereda mig för uppdraget läste jag under hösten 2008 igenom fakultetsnämndens protokoll och beslut många år bakåt i tiden liksom ett antal utredningar och andra dokument som gjorde att jag bättre förstod hur fakulteten fungerade och vilka de aktuella problemen var. Redan innan jag tillträtt fick jag ett antal uppdrag. Många hade sitt ursprung inom lärarutbildningarna och berodde på att Lärarhögskolan 2008 ofrivilligt hade fusionerats med Stockholms universitet som en följd av den s.k. Reginautredningen från 2006. Man valde vid sammanslagningen att inte lägga lärarutbildningarna i en egen nybildad fakultet vilket Reginautredningen föreslog utan att sprida ut de nya institutionerna på de existerande fyra fakulteterna. För att fortfarande kunna samordna lärarutbildningarna inrättades Lärarutbildningsnämnden (LUN) som fick status som en fakultetsnämnd men låg vinkelrätt rakt över de fyra fakulteterna i en matrisorganisation. Detta dubbelkommando löste en del organisatoriska svårigheter men introducerade andra. Ett uppdrag jag fick under hösten 2008 var att företräda Samhällsvetenskapliga fakulteten i en utredning om formerna för samskrivning vid uppsatsarbeten, dvs. under vilka förutsättningar som två eller fler studenter skulle kunna skriva sitt examensarbete tillsammans. Det gällde med andra ord att säkerställa den individuella inläringen och examinationen för examensarbetskursen. Lena Borgström, utbildningsledare på LUN som var gift med advokaten Claes Borgström och kanske därför hade en viss förhandlingsskicklighet, ledde utredningen. Naturvetenskapliga fakulteten intog en extremposition och ville totalförbjuda samskrivning. Det förslaget upplöste förstås i ett slag hela utredningens frågeställning men var inte så konstruktivt då de flesta examensarbeten på många institutioner inom lärarutbildningarna tillämpade samskrivning, av pedagogiska skäl såväl som resursskäl, och önskade vägledning och riktlinjer för sitt arbete snarare än ett förbud. Eftersom jag formellt sett inte var prodekan försökte naturvetarna runda mig genom att avfärda mina inläggningar och avsluta utredningen innan årsskiftet. Mitt motdrag blev att

skriva ett förslag till riktlinjer som var så detaljerat att det inte kunde behandlas i sin helhet innan årsskiftet. Gruppens arbete fortsatte således in i januari och vi kunde till slut hitta en kompromiss som behöll samskrivning men säkerställde individuell kunskapskontroll och examination. Förslaget gick på remiss och sedan till LUN för beslut. Eftersom jag inte hade omedelbar tillgång till LUN:s protokoll dröjde det några veckor innan jag fick reda på att LUN bordlagt frågan och återremitterat den till arbetsgruppen för översyn. Det var de naturvetenskapliga ledamöterna i LUN som krävt detta. Det hade aldrig varit naturvetarnas avsikt att kompromissa. Det var bara ett sätt att invagga de övriga fakulteterna i tron att det skulle vara klart. Jag får skylla på min ovana på fakultetsnivån att jag gick på det. Gruppen samlades åter och omarbetade förslaget i syfte att hitta en ny kompromiss som alla kunde acceptera. Mitt nya förslag var att göra det valbart att tillåta samskrivning eller ej. I gruppens nya förslag gavs således varje fakultetsnämnd möjlighet att själv tillåta eller förbjuda samskrivning och detta nya förslag gick åter till LUN för beslut. Jag hörde inget mer och enligt arbetsordningen skulle sedan respektive fakultetsnämnd godkänna förslaget. Så skedde för den Samhällsvetenskapliga fakultetens del på ett av mötena under våren. Långt senare, framåt sommaren, fick jag höra att LUN aldrig godkänt förslaget men det återrappporterades aldrig och eftersom förslaget godkänts av Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden så både gäller och inte gäller föreskrifterna nu samtidigt. Det illustrerar väl det dubbelkommando som finns i lärarutbildningsfrågor efter sammanslagningen med LHS. Detta lilla exempel illustrerar delar av den nya vardag som jag upplever från årsskiftet och under 2009 är jag prodekan på 25% av arbetstiden, enhetsföreståndare på 25%, lärare på 25% och forskare på 25%. Eftersom samtliga fyra delar tar betydligt mer tid än vad den formella procentsatsen anger så sätts min förmåga till planering på vissa prov.

Jag avslutar boken med det av mina uppdrag under mitt första halvår som prodekan som är tyngst, både i faktisk omfattning och i mitt hjärta. På KTH i Kista har sedan åtminstone halvårsskiftet 2008 pågått en process som syftar till att söndra verksamheten på DSV. Verksamheten har sedan historiens begynnelse (i det här fallet kan man tvista om det var 1966 när

den första professuren tillsattes eller 1972 när separationen från numerisk analys skedde och ADB-delen flyttade till Frescati) varit gemensam mellan SU och KTH. Det stadfästes slutligt av Stockholms högskoleregion i ett beslut i juli 1980 där det explicit står att Institutionen för ADB skall vara gemensam mellan SU och KTH och att den skall förvaltas under tillsyn av SU:s universitetsstyrelse. Även om högskoleregionerna formellt upphörde 1988 så gäller andemeningen i det avtalet mellan KTH och SU än idag och reflekteras i det avtal från 2003 som är det nu gällande mellan parterna. Sedan 1990 har verksamheten bedrivits i Kista, från 2001 dessutom samlokaliserat med flera andra KTH-institutioner i ett samarbete som först kallades IT-universitetet och senare Campus Kista. År 2005 omorganiserades KTH centralt vilket påverkade verksamheten både inne på campus på Valhallavägen och i Kista. KTH indelades i nio st. s.k. skolor enligt förebild från MIT, Massachusetts Institute of Technology, varvid KTH:s totala verksamhet i Kista bildade ICT-skolan. Under 2008 beslutade ICT-skolan att fr.o.m. året därpå omorganisera sin verksamhet genom att avveckla sina institutioner och centralisera sin administration och grundutbildningshantering. Man lät DSV, som står för 40% av grundutbildningen vid ICT-skolan, utgöra ett undantag och därmed kunde de gällande avtalen om DSV fortfarande uppfyllas. DSV:s verksamhet både på KTH och SU fortgår således under 2009 utan bekymmer och med SU:s universitetsstyrelse som huvudman. Detta skulle med enkelhet kunna fortsätta framöver men några personer, framför allt den nuvarande vice skolchefen på ICT-skolan tillika tidigare ställföreträdande prefekt på DSV, driver nu frågan om en splittring av DSV:s verksamhet i delar på respektive lärosäte. Enligt den föreslagna uppdelningen avslutas verksamheten som en organisatoriskt gemensam institution från 2010 och DSV övergår till att vara en institution enbart vid SU. En sådan uppdelning medför inga kända fördelar men en hel del uppenbara problem och nackdelar. Personal vid DSV är idag anställd av SU eller KTH. Personal anställd av KTH måste i så fall omlokaliseras inom ICT-skolan och fjärras från arbetsmiljön på DSV. Personal anställd på SU kvarstår inom DSV och påverkas inte på annat sätt än att 30% av arbetskamraterna försvinner vilket kan vara illa nog. Ett stort antal samarbeten

inom DSV kommer att slås sönder. Detta är bara början på den lista av förändringar som kommer behöva göras om det nuvarande förslaget från KTH blir verklighet.

Om man för en stund försöker förstå drivkrafterna bakom detta förslag, vart hamnar man då? Är det så att en uppdelning måste ske av tvingande verksamhetsskäl på KTH? Nej, det går utmärkt att driva DSV under 2009 trots den nya strukturen på ICT-skolan. Idag fungerar DSV som en enhet som har ungefär 40% av KTH:s utbildning i Kista och övriga ICT-skolan som en annan enhet med resterande 60%. Det finns inget som hindrar att fortsätta så under 2010 och framöver. Går det att ha en gemensam institution mellan KTH och SU även om det ena lärosätet har ersatt institutioner med skolor och det andra har kvar institutioner? Javisst, det sker sedan 2005 på en annan av KTH:s skolor, CSC-skolan inne på Valhallavägen, där DSV:s systerinstitution från 60-talet, NADA, fortfarande är en gemensam institution mellan KTH och SU trots att den på KTH-sidan formellt har uppgått i CSC-skolan. Det måste alltså finnas några andra skäl som är så pass viktiga att man väljer att söndra en mycket väl fungerande verksamhet. Och talande nog har aldrig något enda skäl framförts kring själva verksamheten eller dess kvalitet, det enda som förs fram är hela tiden den nu genomförda omorganisationen på ICT-skolan.

Men det finns två problem med den argumentationen. För det första har skolorna på KTH rätt att själva bestämma om sin egen organisation. T.ex. gick CSC-skolan redan 2005 över i en institutionsfri organisation men inte ICT-skolan. Det finns inget som tvingar ICT-skolan att omorganisera, och även om de vore tvungna att ta bort institutionerna så kan de behålla samma struktur genom avdelningar istället. För det andra så har det under detta innevarande år visat sig att det mycket väl går att ha kvar DSV som institution även under den nya organisationen om man vill. Eller alternativt låta det bli en avdelning men med samma uppdelning som idag. Det finns alltså andra skäl, och hur man än vänder och vrider på det så går det inte att komma fram till annat att någon eller några vill splittra DSV utan att det finns sakskalet för det. Från det konstaterandet går det sedan att ha sina

funderingar, men de kommer inte att kunna bevisas med hårda fakta. Med tungt hjärta tar jag nu sommarlov utan att detta ärende fått sin lösning, och det får bli den enda oavslutade tråden i denna berättelse, men vem har sagt att det skulle vara lätt att vara ledare alla gånger?

Min ambition de senaste åren har varit att bidra till att väsentligen förbättra både bredden och djupen på tillgängliga datautbildningar i Sverige, och jag tycker att den har till stor del uppnåtts. Fyra av de fem mest sökta datautbildningarna i Sverige finns nu på DSV (den femte är min gamla civilingenjörsutbildning på KTH). Visst fanns det datautbildningar på fler orter under IT-bubblan för tio år sedan, men läget nu är mycket mer stabilt och hållbart i längden. Efter att ha startat ett antal utbildningsprogram på DSV jobbar jag nu som föreståndare för PVU med att ytterligare höja kvaliteten på kurserna och att på ett effektivare sätt utnyttja de styrkor vi har i att kombinera moment och kurser till program. Uppdraget som prodekan gör att jag behöver tänka strategiskt på ett helt annat sätt i frågor inom forskning och utbildning som påverkar hela fakulteten med dess 24 institutioner och institut med över 1700 anställda. Det ger andra utmaningar och en annan dimension i beslutsfattandet och arbetet i fakultetsnämnden är också intressant och stimulerande. Vart det sedan leder har jag ingen aning om, det återstår att se.

## Slutord

Det genomgående budskapet i boken har varit att försöka följa sin inre kompass utan att bryta mot de moraliska tumregler man har inom sig. Med detta försöker jag visa att man därigenom kan vara med om många intressanta saker även om det är mycket få förunnat att bli världsberömda inom sitt gebit. Det är dock inte det viktiga, utan det som framstår som viktigast är att öva upp och följa kompassen även om den inte pekar rakt framåt och att göra det bästa av varje situation och beslutspunkt så att man i slutändan får ett bra och intressant liv och retrospektivt är rimligt nöjd med sina val och hyggligt stolt över det man åstadkommit. Varje människas liv är lika mycket värt och alla ska få samma chanser, men det är upp till var och en att tillvarata de möjligheter som erbjuds och göra det bästa av dem till gagn för såväl dem själva som för omgivningen och samhället.

Jag har också valt att inte beskriva mina forskningsresultat i berättelsen. De är dokumenterade på annat håll i mer än ett hundratal forskningsartiklar och en beskrivning av dem skulle bli alltför inomvetenskaplig (läs: insnöad) och därför inte särskilt läsvärd för utomstående. Även om jag så småningom blev professor har inte vägen dit varit övervägande akademisk. Jag har hittills spenderat mer tid utanför än inom akademien, men om jag fortsätter kommer den fördelningen att ha ändrats inom tio-femton år.

Mitt liv har hittills varit ett antal intellektuella resor eller äventyr. Jag har tyckt om vart och ett av dem och de har givit mig olika perspektiv på tillvaron. Att jag inte återger dem som en obruten rad framgångar innebär inte att jag på något sätt är besviken. Jag tror att alla livsresor innehåller både höga berg och djupa dalar, och för min del skulle det kännas konstigt att inte återge både goda och mindre goda erfarenheter. Att beskriva de

mindre goda medför inte någon sorts revanschlust utan bara ett konstaterande av det faktum att det vore högst osannolikt att bara dra vinstlotter i livets tombola. En någotsånär rimlig och ärlig sannolikhetskalkyl kan inte hamna där, men man kan (åtminstone i efterhand) uppskatta alla sorts erfarenheter, även om några vid tillfället för upplevandet inte var de roligaste. Och den inre kompassen trimmas av alla erfarenheter, goda som mindre goda. När jag skriver dessa sista rader ser jag fram emot min femtioårsresa till Paris med familjen nästa vecka.

*Kommentar till pdf-versionen år 2012:* All text är oförändrad sedan 2009, men i efterhand framstår de sista fem-sex sidorna av det sista kapitlet som oreflekterade. Lärdomen blir att aldrig skriva om händelser som inträffat i närtid innan perspektivet satt sig. Det riskerar att bli en oskarp betraktelse. Notera att detta inte är en utgiven bok även om den är formgiven i Sine Metus bokmall.

*Kommentar:* Alla händelser är korrekt återgivna men ett fåtal namn är utbytta.